ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

60 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST

ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA TINERETULUI REVOLUȚIONAR ȘI DEMOCRAT LA LUPTA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI (1933—1939)

DOINA SMÂRCEA

DIN TRADIȚIILE DEMOCRATICE ȘI PATRIOTICE ALE MIȘCĂRII STUDENȚEȘTI DIN ROMÂNIA (1821—1877)

MARIA TOTH

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI NICOLAE TITULESCU

NICOLAE TITULESCU — DIPLOMAT PATRIOT, LUPTĂTOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE (OPINII EXTERNE)

OLIMPIU MATICHESCU

GÎNDIREA DIPLOMATICĂ A LUI NICOLAE TITULESCU PE CELE DOUĂ CONTINENTE AMERICANE

ION M. OPREA

[illegible] CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

3

TOMUL 35 1982

MARTIE

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

ION APOSTOL (redactor responsabil adjunct); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIŢĂ, VASILE LIVEANU, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ŞTEFAN OLTEANU, ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, POMPILIU TEODOR (membri).

Preţul unui abonament este de 120 lei.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă, B.O. Box 136—137. Telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3, 70116.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE".

Apare de 12 ori pe an

Adresa redacţiei:
Bdul Aviatorilor nr. 1,
71247 — Bucureşti tel. 50.72.41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 35, Nr. 3
Martie 1982

SUMAR

60 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST

DOINA SMĂRCEA, Aspecte privind participarea tineretului revoluționar și democrat la lupta împotriva fascismului (1933 1939) 385
MARIA TOTU, Din tradițiile democratice și patriotice ale mișcării studențești din România (1821—1877) 406

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI NICOLAE TITULESCU

OLIMPIU MATICHESCU, Nicolae Titulescu — diplomat patriot, luptător împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale (Opinii externe) 420
ION M. OPREA, Gîndirea diplomatică a lui Nicolae Titulescu pe cele două continente americane 433

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

Sesiunea științifică „Continuitate, unitate și independență în istoria poporului român" a Muzeului „Unirii" din Alba Iulia *(Gheorghe Naghi)*; Simpozion științific la Sibiu *(Ioan Florea)*; Vizită documentar-științifică în Polonia *(Traian Udrea)*; Călătorie de documentare în Franța *(Zoe Petre)* 454

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

D. ȘANDRU, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, 1980, 213 p. *(Ioan Saizu)* 462
I. M. ȘTEFAN, EDMOND NICOLAU, *Scurtă istorie a creației științifice și tehnice românești*, Edit. Albatros, București, 1981, 286 p. *(Dem. Urmă)* 463

www.dacoromanica.ro

* * * *Documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1981, 325 p. *(Constantin Dobrescu)* 466

GYORGY SZABAD, *Hungarian Political Trends between the Revolution and the Compromise* (1849—1867), Akademiai Könyvkiado, Budapesta, 1977, 184 p. „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae, 128, Edited by F. Mucsi *(Stelian Mîndruț)* 468

SEBASTIAN HAFFNER, *The Rise and Fall of Prusia*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1980, IV + 183 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 473

* * * *Povest o Kulikovskoi bitve. Iz Litevogo letopisnogo svoda* XVI veka (The Tale of the Battle on the Kulikovo Field), Izd. „Avrora", Leningrad, 1980, 193 p. și facsim. *(Victor Eskenasy)* 477

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 35, N° 3
Mars 1982

SOMMAIRE

60 ANS DEPUIS LA CREATION DE L'UNION DE LA JEUNESSE COMMUNISTE

DOINA SMÂRCEA, Aspects concernant la participation de la jeunesse révolutionnaire et démocratique à la lutte contre le fascisme (1933—1939) 385

MARIA TOTU, Des traditions démocratiques et patriotiques du mouvement estudiantin de Roumanie (1821—1877) 406

CELEBRATION DU CENTENAIRE DE NICOLAE TITULESCU

OLIMPIU MATICHESCU, Nicolae Titulescu — diplomate patriote, combattant contre le fascisme pour la défense de l'indépendance et de la souveraineté nationale (Opinions de l'étranger) 420

ION M. OPREA, La pensée diplomatique de Nicolae Titulescu dans les deux continents américaine 433

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique „Continuité, unité et indépendance dans l'histoire du peuple roumain" du Musée de l'„Union"d'Alba Iulia *(Gheorghe Naghi)* ; Simposium scientifique à Sibiu *(Ioan Florea);* Visite documentaire scientifique en Pologne *(Traian Udrea)* ; Voyage de documentation en France *(Zoe Petre)* 454

LE LIVRE ROUMAIN ET ETRANGER D'HISTOIRE

D. ŞANDRU, *Populaţia rurală a României între cele două războaie mondiale* (La population rurale de la Roumanie durant la période de l'entre-deux-guerres) Jassy, 1980, 213 p. *(Ioan Saizu)* 462

www.dacoromanica.ro

I. M. ŞTEFAN, EDMOND NICOLAU, *Scurtă istorie a creaţiei ştiinţifice şi tehnice româneşti* (Courte histoire de la création scientifique et technique roumaine), Editions Albatros, Bucarest, 1981, 286 p. *(Dem. Urmă)* 463

* * * *Documente privind mişcarea muncitorească şi socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român* (Documents concernant le mouvement ouvrier et socialiste d'Olténie jusqu'à la création du Parti Communiste Roumain), Editions Scrisul românesc, Craiova, 1981, 325 p. *(Constantin Dobrescu)* 466

GYORGY SZABAD, *Hungarian Political Trends between the Revolution and the Compromise* (1849—1867), Akademiai Könyvkiado, Budapesta, 1977, 181 p. „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae", 128, Edited by F. Mucsi *(Stelian Mîndruţ)* 468

SEBASTIAN HAFFNER, *The Rise and Fall of Prusia*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1980, IV + 183 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 473

* * * *Povest o kulikovskoi bitve. Iz Litevogo letopisnogo svoda* XVI veka (The Tale of Battle on the Kulikovo Field), Izd „Avrora", Leningrad, 1980, 193 p. et facsim. *(Victor Eskenasy)* 477

www.dacoromanica.ro

60 DE ANI
DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST

ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA TINERETULUI REVOLUȚIONAR ȘI DEMOCRAT LA LUPTA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI (1933—1939)

DE

DOINA SMÂRCEA

Consecințele crizei economice mondiale din anii 1929—1933 s-au repercutat grav asupra tuturor domeniilor vieții economice, sociale și politice românești.

În strînsă intercondiționare cu situația internă, deceniul al patrulea al secolului nostru a adăugat la procesul de agravare a contradicțiilor generale interimperialiste, ca o componentă istorică esențială, ascensiunea vertiginioasă a forțelor fascismului internațional, stimulat de național-socialismul german, ceea ce va contribui la subminarea climatului de pace, securitate și înțelegere în lume.

În aceste condiții, pericolul grav al fascismului a provocat importante reconsiderări strategice și tactice în gîndirea partidului clasei muncitoare. Văzută analitic, concepția P.C.R. pune în evidență, întîi de toate, natura agresivă a fascismului și, legat de aceasta, pericolul imens pe care-l reprezenta pentru pacea Europei, pentru libertatea și independența popoarelor, soarta poporului român neputînd face excepție, mai ales în condițiile în care pe plan mondial se declanșa o luptă acerbă pentru reîmpărțirea coloniilor și a zonelor de influență, pentru revizuirea clauzelor tratatelor de pace postbelice, pentru cucerirea de noi teritorii și bogății din patrimoniul altor state.

România, prin poziția sa geografică, reprezenta unul din punctele strategice de cea mai mare importanță în planuri atît de cinic dezvăluite opiniei publice mondiale de către viitorul führer în anii anteriori.

Beneficiind de sprijinul moral și material extern, începînd cu anul 1933, mișcarea legionară își va consolida treptat pozițiile, orientîndu-și întreaga sa activitate în două direcții principale și anume, pe de o parte în direcția luptei împotriva pozițiilor democratice progresiste și în primul rînd ale clasei muncitoare din România, iar pe de altă parte în direcția atragerii țării noastre la remorca celor care-i stipendiau.

În acest context intern, dar, mai ales, internațional, Partidul Comunist Român, care activa în grelele condiții ale ilegalității, a fost nevoit să întreprindă o profundă analiză a situației concret istorice a țării și, pe această bază, să-și elaboreze linia sa strategică și tactică, să găsească noi

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 35, nr. 3, p. 385 405, 1982

www.dacoromanica.ro

forme şi să le consolideze pe cele existente, pentru a putea capta în jurul său pături şi categorii sociale cît mai largi, interesate în lupta pentru menţinerea şi lărgirea drepturilor şi libertăţilor democratice, să le mobilizeze în acţiuni de susţinere a politicii externe tradiţionale româneşti, contribuind la bararea ascensiunii forţelor de extremă dreaptă pe plan intern şi la subjugarea ţării faţă de Germania hitleristă şi acoliţii săi.

Trebuie totodată menţionat că, în lupta dusă împotriva tendinţelor partidelor de dreapta de a instaura un regim totalitar în România, de a alătura ţara noastră la politica puterilor Axei, pe aceleaşi coordonate s-au întîlnit, deşi colaborarea a fost adesea anevoioasă sau chiar inexistentă la nivelul conducerilor centrale, toate partidele politice ale clasei muncitoare — Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Independent (Unitar din 1934) şi Partidul Socialist (Popovici). Puncte de vedere similare şi o serie de contacte s-au realizat, de asemenea, cu unele partide politice burgheze interesate în lupta împotriva fascismului şi războiului, pentru pace şi securitate colectivă, pentru apărarea şi menţinerea fruntariilor naţionale ale ţării.

„Un obiectiv permanent al partidului în acei ani — se precizează în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism — a fost lupta fermă împotriva organizaţiei teroriste legionare, fasciste, „Garda de fier", creată de cercurile oligarhiei române, agentură a hitlerismului în România, a cărei politică profund antinaţională a adus grave prejudicii poporului român. Împotriva acestei organizaţii, a rasismului şi antisemitismului, a tendinţelor de fascizare a ţării, Partidul Comunist Român a chemat la luptă, a unit şi organizat clasa muncitoare, masele populare de la oraşe şi sate, intelectualitatea progresistă, numeroşi oameni politici democraţi" [1].

Una din forţele sociale, de o importanţă vitală pentru destinele României, căreia Partidul Comunist i-a acordat o atenţie deosebită călăuzind-o şi îndrumînd-o cu o atenţie constantă a fost tineretul şi, în primul rînd, organizaţia sa de avangardă — Uniunea Tineretului Comunist.

Organizaţiile de tineret aflate sub directa îndrumare şi coordonare a partidelor politice, au făcut, de asemenea, aşa cum documentele epocii stau dovadă de netăgăduit, eforturi susţinute pentru demascarea noii ideologii ultrareacţionare, apărută la începutul deceniului trei, mai întîi în Italia şi care a promovat cea mai deşănţată demagogie politică, ce a atins punctul său maxim prin instaurarea la putere în ianuarie 1933 a nazismului în Germania — forma cea mai crudă, cea mai teroristă pe care a cunoscut-o fascismul.

Cauzele naşterii şi ascensiunii fascismului, pericolul ce-l reprezenta pentru pacea şi liniştea omenirii au fost surprinse din primele momente de organizaţia revoluţionară a tineretului român, de organizaţiile de tineret socialist-independente, social-democrate, naţional-ţărăniste. „Burghezia germană, pe pragul prăpastiei — înserează în paginile sale „Tînărul leninist" —, a recurs la ultima măsură spre a scăpa : a adus la putere pe

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 44.

www.dacoromanica.ro

omul ei Hitler. Dezvăluind o formidabilă teroare, Hitler, sprijinit pe batalioanele de asalt (...) a dezlănțuit cea mai năpraznică teroare [2].

Deosebit de convingător, cu argumente imbatabile, susține ideea cauzalității socio-economice, de menținere a unui regim politic compromis, articolul apărut în organul de presă democrat „Alte zări". Analizînd cauzele și politica desfășurată de dictaturile totalitare din Ungaria și mai ales Italia care „n-are nici evrei și nu i s-au ciuntit hotarele prin tratatul de la Versailles, prin urmare a fost forțată să spună pe față că luptă împotriva mișcării muncitorești, articolul precizează „că adevărata țintă a fascismului de orice nuanță ar fi el și sub orice emblemă s-ar manifesta, este să apere un sistem intrat în putrefacție și să oprime masele muncitorești de toate rasele și de toate credințele"[3], conchizînd cu exprimarea încrederii și a previziunii „că orînduiala fascistă nu duce nicăieri în lume la liman" [4].

Același organ de presă combate cu vehemență ideea, spre a cărei acreditare tindeau partizanii nazismului și anume, de a atribui un caracter revoluționar noului regim instaurat. „În toate părțile, — se precizează în articolul *Superstiții fasciste* — se țipă despre „revoluția" lui Hitler ... Or noțiunea de revoluție însemnează o schimbare radicală a unui sistem economic, al cărui rezultat este o altă schimbare, tot atît de radicală, în domeniul public". După prezentarea largă a politicii economice și sociale a hitlerismului se conchide: „Pentru a ne feri de sugestiile fasciste, trebuie să distingem clar vorba lor de faptele lor, căci înainte de a pune mîna pe bîte, sînt foarte revoluționari" [4bis].

Aceeași idee a cauzelor profund economice, a neputinței burgheziei de a mai domina masele prin vechile metode este prezentă și în concepția tineretului social-democrat, exprimată cu claritate în rezoluția Congresului de constituire a Uniunii Tineretului Muncitor din România din septembrie 1933, unde se spune că: „Regimul capitalist în faliment, a tocmit bande de mercenari înarmate, din declasații din mica burghezie distrusă, din intelectuali și muncitori demoralizați de război contra clasei muncitoare organizate, a reușit chiar în unele țări să distrugă organizațiile de clasă ale muncitorimii. Capitalismul a introdus și continuă să introducă pretutindeni regimul fascist. Regimul fascist se cheamă însă reîntronarea barbariei, distrugerea tuturor cuceririlor clasei muncitoare, un nou și groaznic pericol de război pentru toată omenirea" [5].

La aceleași concluzii profund științifice, ajung și studenții revoluționari; ei văd în fascism un derivat monstruos al luptei declanșată de burghezie împotriva maselor populare, burghezie care în această etapă conștientă de neputința ei de a rezolva marile probleme ale societății a acceptat această ultimă soluție. „Burghezia, — subliniază organul de presă „Studentul Revoluționar" — reprezentînd o societate bazată pe exploatare, își poate asigura puterea politică în stat numai cu forțe dictatoriale.

---

[2] „Tînărul leninist", anul VIII, nr. 3 din martie 1933.
[3] „Alte zări", anul I, nr. 1 din 26 noiembrie 1933.
[4] Ibidem.
[4bis] Ibidem.
[5] *Primul Congres al U.T.M.S. din România*, București, 24—25 septembrie 1933 (Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — de aici Arh. I.S.I.S.P.), fond. IV dosar, 3138 dec. 27, f. 7

www.dacoromanica.ro

Această formă politică dictatorială, în decursul evoluției sistemului capitalist, avea diferite forme de manifestare. Însă odată cu înăsprirea contrazicerilor regimului capitalist burghezia se vede silită ca să treacă de la această formă dictatorială mascată la o alta mai mult sau mai puțin deschisă" [6].

Cu îngrijorare legitimă a urmărit și a analizat profunzimea cauzelor ascensiunii regimurilor totalitare, prezentîndu-le pe larg în presă, în propagandă, în întrunirile lor și tineretul național-țărănesc. O amplă analiză a situației internaționale este cuprinsă în articolul *Se sbuciumă popoarele* publicat în „Flamura verde", organul de presă al Tineretului Național Țărănesc, care afirmă că: „... Germania — înlăuntrul căreia hălăduiește cea mai cruntă și neîndurătoare mizerie, biciuind groaznic masele producătoare, ce-n naivitatea lor au crezut în glasul micros al lui Hitler. Ea e roasă din țîțîni de adînci beteșuguri sociale" [7].

O altă problemă majoră, care a constituit obiect al activității organizațiilor revoluționare și democratice de tineret, a fost demascarea falsității și nocivității ideologiei naziste, a șovinismului și rasismului, activitate care a constituit o prețioasă contribuție la împiedicarea răspîndirii în România a ideologiei fasciste și a acaparării de către aceasta a maselor largi, în special ale tinerei generații.

Regimul politic instituit odată cu venirea lui Hitler la putere în Germania și instaurarea dictaturii naziste deschise, care a dezlănțuit o teroare sîngeroasă împotriva proletariatului german, împotriva organizațiilor sale de masă, a presei comuniste, arestarea deputaților comuniști, lupta împotriva tuturor adversarilor politici ai nazismului, „rondelele național-socialiste care cutreeră străzile orașelor, agenții lor care mișună în fabrici și uzine" [8] sînt pe larg demascate de presa ilegală a tineretului comunist. Totodată se face legătura firească între realitățile din Germania și pericolul ce plana asupra României.

Tinerii muncitori și țărani sînt chemați la solidaritate cu „frații noștri germani. Să organizăm întruniri de protest împotriva furiei fasciste în Germania. Să facem demonstrații în fața consulatelor și legațiilor germane" [9].

Situația din Germania nu a abătut însă atenția organizațiilor de tineret de la procesele similare ce se desfășurau în alte țări aflate sub regim fascist. „De cînd Hitler a pornit persecuțiile contra evreilor, mai toate gazetele burgheze scriu — se precizează în articolul *În temnițele fasciste* — că fascismul din Germania este mult mai sălbatic decît cel din Italia, care aproape că nu a vărsat sînge". Combătînd această idee este pe larg prezentată situația grea a antifasciștilor italieni, teroarea, umilințele la care sînt supuși, concluzionînd că „închisorile lui Mussolini sînt la fel de sălbatice" [10].

Pe un ton satiric, dar plin de realism și dramatism, redînd întregul amar al situației Germaniei după ianuarie 1933, este cuprins în articolul *Zugrav-vagabond-agitator-cancelar-idol-actor*, publicat în organul de presă

[6] „Studentul revoluționar", anul I, nr. 1 din februarie 1933.
[7] „Flamura verde", anul V, nr. 10 din 1 noiembrie 1934.
[8] „Tînărul leninist", anul VIII, nr. 5 din mai 1933 (Arh. ISISP).
[9] Ibidem
[10] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

al Tineretului Național Țărănesc. Marcînd ascensiunea dictatorului pînă la postura de idol, în articol se atară că „Totuși idolul nu stă liniștit pe soclul său, el joacă un rol prim în marea tragedie în care se zbate poporul german. Face și pe actorul crezînd că dacă nu poate da pîine la cei 8 milioane de șomeri, îi va împăca numai cu spectacole" [11]. Ipocrizia, demagogia sînt de asemeni demascate cu mult sarcasm „Dar sacul cu gogoși al lui e fără fund. A reușit să infiltreze adînc în spiritul nemților credința că sub guvernarea lui va fi un fel de „Schlaraffenland" — țară din basme unde va ploua cu cîrnați și porcii fripți singuri vor zbura pe masele oamenilor...". Aceasta a fost prima grijă a lui să spună „nemților naivi cea mai vie dorință pe care o are" [12].

Una din problemele ridicate de tineretul socialist în cadrul Congresului P.S.D., prin cuvîntul reprezentantului său Ion Bîzga, s-a referit de asemeni la situația grea din Germania, exprimîndu-și uimirea față de un fenomen ce a caracterizat regimul nazist și anume „cum într-o țară civilizată ca Germania, tineretul — în special cel studios — își bat profesorii, ard cărțile, comorile științei și literaturii universale. Ceea ce se petrece acolo este o înapoiere la starea de barbarie" [13].

Am încercat să sugerez doar cititorului faptul că pericolul nazist, al instaurării hitlerismului în Germania a fost sesizat cu promptitudine de Partidul Comunist Român, de celelalte partide politice ale clasei muncitoare, că indicațiile transmise tineretului au fost preluate și traduse în viață cu vigoarea și elanul caracteristic. Cu multă perspicacitate comuniștii, socialiștii, social-democrații, asemeni tuturor partidelor democrate, au sesizat că imediat ce-și va consolida situația internă, nazismul va porni pe calea periculoasă a pregătirii unui nou flagel mondial. Înfățișînd în adevăratele sale dimensiuni pericolul ce-l reprezenta nazismul pentru România, nu se poate să nu punem în evidență încă odată legătura organică dintre politica internă și cea externă prin prisma căreia s-a apreciat situația istorică; să nu subliniem importanța acordată luptei pentru menținerea și restabilirea deplină a drepturilor și libertăților cetățenești, a democratizării regimului politic din țară, astfel încît să se poată crea condiții propice organizării luptei naționale de rezistență antifascistă și antiimperialistă. Este remarcabilă vigoarea cu care s-a acționat de către tineretul țării, indiferent de apartenența sa politică și clasa socială din sînul căreia provenea, într-o luptă fără menajamente pentru demascarea și distrugerea gardismului în țara noastră.

Folosind și ridicînd pe o treaptă superioară experiența acumulată în timpul luptelor din ianuarie-februarie 1933, P.C.R. a indicat organizației tineretului comunist să ia măsuri urgente de întărire a capacității sale organizatorice și să-și concentreze activitatea în direcția mobilizării maselor de tineri, indiferent de originea lor socială și apartenență politică la luptă, pe baza frontului unic, împotriva primejdiei majore ce amenință regimul social-politic românesc — fascismul — cu principalul ei pivot în România — Garda de fier, agentură a Germaniei hitleriste.

---

[11] „Flamura verde", anul IV, nr. 1 din 21 mai 1933.

[12] Ibidem.

[13] „Lumea nouă", anul XXVII, nr. 21 din 21 mai 1933.

www.dacoromanica.ro

Relevînd importantele sarcini care reveneau tineretului, Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1933 remarca necesitatea intensificării de către U.T.C. a muncii de atragere a tineretului pe făgaşul luptei împotriva fascismului, pentru apărarea libertăţilor democrate [14].

Un puternic apel spre unitate a fost lansat de U.T.C. către comitetele regionale şi locale ale Tineretului Social-Democrat din România, către comitetele centrale, comitetele regionale, locale, şi către toţi membrii Tineretului socialist-independent din România şi către toţi membrii I.M.S.E.R-ului. Pornind de la analiza situaţiei grele a tineretului, exploatat de capitalul român şi extern în vederea ieşirii din criza economică, care lovea „tot mai adînc în existenţa şi aşa mizeră în drepturile politice şi aşa grav mutilate şi în viaţa culturală şi aşa extrem de scăzută a milioane de tineri din România" [15], apelul chema întreaga tînără generaţie să lupte împotriva organizaţiilor de extremă dreaptă: ... care lucrează tot mai febril la ademenirea prin fraze demagogice şi naţionaliste". În faţa acestui concentrat atac „Se impunea Frontul Unic de luptă al tinerilor muncitori, din toate organizaţiile şi încadrarea lor în primele rînduri ale proletariatului care merge la contra-atac" [16]. La baza acestei unităţi de luptă urmau să stea cele mai stringente probleme ale tineretului în a căror rezolvare erau interesate categorii largi sociale cu diverse vederi politice. Aceste obiective precizate în Apel erau: lupta împotriva represaliilor şi pentru eliberarea celor arestaţi de la Griviţa, contra stării de asediu, contra legii Mîrzescu, pentru dreptul la grevă, întrunire, pentru libertatea presei şi a cuvîntului, pentru dreptul la organizare şi „contra fascizării şi militarizării tineretului, contra regimului cazon din închisori, contra bătăii şi batjocurei" [17] pentru ajutor de şomaj, împotriva concedierii tinerilor de alte naţionalităţi, împotriva închiderii şcolilor, pentru acceptarea propunerilor de pace şi a Pactului de neagresiune cu Uniunea Sovietică [18].

O analiză atentă a acestei prime chemări lansate de U.T.C. celorlalte organizaţii de tineret, socialist, social-democrat, permite să tragem concluzia că ne aflăm în etapa în care comuniştii români, încep să depăşească în mare parte limitele anterioare de etichetare a partidelor muncitoreşti ca social-fasciste.

Totuşi, atît în organele de presă ilegale ale U.T.C., cît şi în diferite documente, în manifeste, mai persistă încă preluarea unor aprecieri anterioare eronate.

Indiferent însă care au fost aceste limite din activitatea tineretului comunist, acum, în plină ascensiune a fascismului pe plan internaţional şi pe plan intern, el a reuşit, dovadă a maturităţii şi clarviziunii în aprecierea imensului pericol, să înţeleagă că una din formele cele mai eficiente de luptă împotriva războiului, pentru pace, pentru barareа expansiunii regimurilor fasciste în alte ţări o reprezintă unitatea de acţiune a tuturor forţelor democrate.

---

[14] Florea Nedelcu *Din lupta tineretului democratic în frunte cu uteciştii sub conducerea P.C.R. împotriva pericolului fascist în anii 1933—1936*, în *Tineretul comunist în acţiune*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 284—285.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

[17] *Ibidem.*

[18] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

În timp ce la nivelul unor organizații locale, fie regionale fie orășenești fie de întreprinderi, tinerii socialiști și social-democrați au înțeles importanța acestei forme tactice de luptă împotriva fascismului și au realizat-o în practică, la nivelul conducerilor centrale discutarea problemei unității de acțiune a întîmpinat încă serioase piedici.

Un exemplu concludent de acest gen îl oferă lucrările primului Congres de constituire a Uniunii Tineretului Muncitoresc socialist din România din septembrie 1933. Raportul prezentat în Congres a apreciat corect fenomenul fascist, ca „un produs disperat al burgheziei capitaliste, care încearcă să se salveze prin teroare și pregătirea unui război mondial" [19], pericolul pe care-l reprezintă pentru tineret: „Fascismul — se precizează în raport — este o primejdie reală pentru muncitorime și trebuie să luptăm cu orice sacrificiu pentru înfrîngerea lui". Această corectă atitudine este estompată de poziția manifestată în legătură cu tactica luptei antifasciste propuse de U.T.C. Spre exemplu una din moțiunile votate în congres, la inițiativa delegației din Cluj, preciza că „Membrii organizațiilor tineretului nu pot participa la comitetele așa zise antifasciste, avînd în vedere, că acestea sînt instituții de manevră comuniste, și mai mult — toți cei care contrar acestei hotărîri totuși ar intra în aceste comitete, vor fi considerați excluși din organizația noastră" [20]. În discuțiile purtate însă pe marginea raportului *Luptei tineretului contra fascismului și a războiului*, deși s-au pronunțat și alte păreri ostile colaborării cu tineretul comunist, o seamă de delegații au cerut acceptarea frontului unic propus de U.T.C. Delegația din Constanța propune Congresului să voteze o moțiune în care, după ce subliniază pericolul major ce-l reprezintă fascismul, arată că „secțiunea din Constanța a tineretului salută cu bucurie propunerile de front unic împotriva ofensivei patronale, fascismului, războiului, făcute de organizațiile revoluționare ale tineretului" [21]. Ea cerea „viitorului comitet central și comitetelor regionale și locale să pornească neîntîrziat la realizarea frontului unic participînd în mod activ la crearea organelor de front unic la toate întreprinderile, birourile și localitățile unde există secțiuni sau membrii organizați ai U.T.S." [22]. Puncte de vedere similare au prezentat și delegații din Ploiești care cereau realizarea unității de acțiune a tineretului, aducînd în sprijinul propunerii lor atitudinea Congresului de la Paris al Internaționalei Socialiste, care, a decis realizarea frontului unic. Acestui punct de vedere s-au raliat și delegații din Cernăuți [23]. Deși nu au avut cîștig de cauză în hotărîrile Congresului, aceste puncte de vedere exprimă clar că în cadrul unor secțiuni ale tineretului socialist își face loc o apreciere realistă a situației concret-istorice, asupra formelor tactice cele mai eficiente de luptă.

Pe poziții constructive privind unitatea de acțiune a tineretului s-a situat și Partidul Socialist Independent care îndemna prin coloanele organului său de presă la realizarea unității de acțiune. În articolul *Frontul antifascist al tineretului*, se specifica: „Fascismul cucerește rapid tineretul.

---

[19] Arh. I.S.I.S.P., fond, IV, dosar 3138, dec. 27, fila. 9.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Acesta este scopul său principal (...) Fascismul înseamnă însă război și robie neagră (...) Avangarda tineretului conștient stă la postul de comandă. Împotriva valului fascist ce se revarsă în toate țările, și cu toată slăbiciunea mișcării muncitorești — noi în România și organizațiile noastre surori din celelalte țări trebuie să luptăm pentru închegarea frontului comun al tineretului contra fascismului" [24].

O poziție înaintată față de necesitatea unității a manifestat în această perioadă de creștere a pericolului fascist și Tineretul Național Țărănist.

„În asemenea momente — se arată în articolul *Dibuirile tinerei generații* — cînd inima Europei, cu greu își mai bate ritmul, cînd cazanul intrigăriilor mondiale fierbe și cînd catapeteazma financiară și economică a statului nostru trosnește din încheieturi, datoria noastră e să veghem mai mult ca oricînd, pentru liniștea și propășirea neamului..." [25] și să fim „uniți din cele patru colțuri ale zării" [26].

O categorie socială, care prin înaltul său nivel de cultură, prin pregătirea sa filozofică, prin urmărirea atentă a fenomenului contemporan intern și internațional, s-a ridicat la înălțimea comandamentelor epocii a fost, și o spunem cu legitimă mîndrie — marea majoritate a studențimii române. Articolele apărute în presa studențească democratică și revoluționară sînt o dovadă de netăgăduit a afirmațiilor făcute. Încă din 3 februarie 1933, deci la numai o lună după instalarea hitlerismului în Germania, organul de presă, „Lupta universitară" publica articole de poziție în care pornind de la analiza activității desfășurate de tineretul universitar pînă la acea dată, aprecia că „o chestiune de importanță mare este aceea a frontului unic. Strategia oricărei lupte, căci noi dăm o luptă în sensul cel mai strict al cuvîntului, spunem clar și precis : în fața dușmanului comun cei mai slabi trebuie să se unească. Trebuie să ne dăm seama, trecînd peste toate prejudecățile, de pînă azi, că numai gruparea tuturor studenților în jurul acelorași revendicări poate duce la victorie ... Numai prin frontul unic al întregii studențimi vom izbuti să învingem" [27].

Conștient de importanța majoră și necesitatea stringentă a realizării unității de acțiune antifascistă, C.C. al U.T.C. adresează în ianuarie 1934 un nou Apel tinerilor de la orașe și sate, ucenicilor, elevilor, studenților, membrilor de rînd ai U.T.M.S. și U.T.S.Unitar. După ce menționează refuzul la prima chemare, arată că față de situația în care, paralel cu înăsprirea exploatării tineretului, indiferent de clasa socială căreia îi aparține, se intensifică și teroarea fascistă, „noi socotim necesară și posibilă închegarea Frontului Unic al sectorului de tineret al clasei muncitoare" [28].

Anul 1934 a constituit pentru U.T.C. un an de noi eforturi, dar și de satisfacții pe linia realizării unității de acțiune a tineretului român și totodată pe linia încadrării sale organice în vasta luptă antifascistă declanșată pe plan internațional. Un succes remarcabil îl considerăm realizarea, din inițiativa Partidului comunist, pe lîngă „Comitetul Național Antifascist" (constituit în iunie 1933), a „Comitetului Național Antifascist al

[24] „Proletarul", anul VI, nr. 62 din 1 octombrie 1933.
[25] „Flamura verde", anul IV, nr. 2 din 20 iunie 1933.
[26] Ibidem.
[27] „Lupta universitară", anul I, nr. 1 din 3 februarie 1933.
[28] „Tînărul leninist", anul IV, nr. 2 din ianuarie 1933.

www.dacoromanica.ro

Tineretului" din conducerea căruia făceau parte: Nicolae Ceaușescu, Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, Matei Socor și alți militanți ai tineretului antifascist [29]. Noua organizație a trecut imediat la constituirea de comitete locale cuprinzînd tineri din toate categoriile sociale: muncitori, studenți, țărani.

Amplele acțiuni organizate de P.C.R. în perioada anilor 1933—1934 de coalizare și antrenare prin intermediul organizațiilor sale de masă a unei largi mișcări antifasciste, acțiuni atît cu un puternic fond democratic dar și patriotic în favoarea independenței și suveranității țării, la loc de cinste situîndu-se și activitatea organizației revoluționare de tineret, a atras după sine riposta guvernului liberal condus de Gh. Tătărăscu care, în loc să ia măsuri efective împotriva manifestărilor turbulente, ale elementelor fasciste, a trecut la adoptarea unor măsuri de represiune împotriva mișcării antifasciste.

Dintre aceste măsuri amintim pe cele ale arestării pentru organizarea unei manifestații antifasciste din Capitală tinerilor comuniști Nicolae Ceaușescu, Matei Socor și a lui Scarlat Callimachi.

Tot în această perioadă au fost efectuate numeroase arestări din rîndul conducătorilor mișcării revoluționare de tineret cum a fost cazul lui Alexandru Moghioroș, Grigore Preoteasa, Ofelia Manole, Lazăr Grumberg ș.a. [30]. Aceste măsuri și-au pus fără doar și poate amprenta asupra procesului început de făurire a Frontului Unic al Tineretului.

Măsurile represive ale guvernului au culminat cu ordonanța Corpului II Armată din 25 noiembrie 1934 prin care 32 de organizații comuniste, unele din ele fiind pentru a doua oară desființate (P.C.R., U.T.C. — încă din 1924), erau scoase în afara legii. Dintre aceste 32 de organizații o seamă erau ale tinerei generații: Asociația Studenților Revoluționari, Tribuna Studentului Sărac, Comitetul Național Antifascist al Tineretului etc. [31]

Presa tineretului comunist a răspuns cu promptitudine noilor represalii menite a abate tînăra generație de la lupta ei de eliberare socială, dar mai ales pentru apărarea libertăților lor democratice serios amenințate. Măsura de dizolvare a organizațiilor de masă era apreciată ca „o parte componentă a planului zămislit de guvernul Tătărăscu — de distrugere a mișcării revoluționare a maselor muncitoare" [32], iar cauza acestei măsuri este explicată prin faptul că „lupta revoluționară crescîndă a periclitat planul guvernului de ieșire din criză pe spinarea maselor muncitoare" [33].

Dînd încă odată dovadă de vitalitatea sa fără seamăn, P.C.R. a trecut în anul următor la refacerea organizațiilor de masă. Sub noi denumiri, păstrînd în esență același nucleu de cadre, același program, ele au preluat sarcinile de luptă pentru menținerea și lărgirea libertăților democratice cetățenești, de luptă împotriva propagandei legionare dusă în cel mai deșănțat mod de Garda de fier — agentură a hitlerismului în România [34].

[29] *File din istoria U.T.C.*, ediția a II-a, Edit. politică, București, 1972, p. 189.
[30] Op. cit., p. 137.
[31] Ibidem, p. 197.
[32] „Tînărul leninist", anul IX, nr. 10 din decembrie 1934.
[33] Ibidem.
[34] Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 145—155.

www.dacoromanica.ro

Aflată sub influența hotărîrilor plenarei C.C. al P.C.R. din februarie 1935, plenară care în urma profundei examinări a fenomenului politic intern a definit fascismul și sarcinile mișcării antifasciste în România, necesitatea întăririi politicii de cadre a partidului în această epocă, precum și sub influența hotărîrilor adoptate în cadrul celui de al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste dedicat analizei aceluiași fenomen pe plan internațional și care, a lansat chemarea de constituire a Frontului Popular Antifascist ca principală formă tactică, U.T.C. își va concentra eforturile spre organizarea unor puternice acțiuni antifasciste de masă, pentru crearea unor noi organisme capabile să sprijine procesul de constituire a unui front comun al tinerei generații împotriva fascismului intern și extern, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru salvgardarea suveranității și independenței naționale.

„În lupta contra fascismului — subliniază „Tînărul leninist" — tineretul are de jucat un rol însemnat. Iar dacă vrea să-și îndeplinească acest rol, dacă vrea să scape de soarta tineretului robit și flămînzit din Germania hitleristă, și de cea a tineretului din Italia fascistă măcelărit în pustiurile și văgăunile Etiopiei, trebuiește cu un ceas mai devreme înfăptuită unitatea crescîndă a tineretului, trebuie terminat cu fărămițarea a o mulțime de organizații mai mult sau mai puțin existente ale tineretului muncitor"[35]. În vederea realizării țelului lor „organizațiile de tineret nefasciste trebuie pe deasupra a tot ce le desparte în mod trecător, să-și unească forțele, să realizeze neîntîrziat concentrarea tinerei generații" [36]. Tînăra generație avea menirea de a opune un zid de netrecut fascismului barbar și obscurantist, să lupte împotriva politicii șovine și naționaliste, împotriva stării de asediu și a cenzurii, pentru dizolvarea organizațiilor fasciste.

Spre cinstea ei, studențimea a răspuns din primul moment cerințelor epocii, comandamentelor social-politice specifice perioadei respective, trecînd în mod concret la realizarea unirii forțelor democrate, antifasciste din rîndul tineretului universitar. Acțiunea a fost declanșată după cum se aprecia în „Scînteia" încă din mai 1935 cînd au fost constituite la inițiativa studenților comuniști nuclee de F.S.D.

În noiembrie 1934, studentul Gheorghe Rădulescu înscris de curînd în T.N.Ț. (din indicația P.C.R. — n.a.) a anunțat pe Anton Alexandrescu — după cum relatează însuși secretarul general al T.N.Ț. în memoriile sale — că dorește să-l viziteze o delegație de studenți uteciști. Primită, delegația a făcut propunerea de a se organiza un front comun al tuturor studenților democrați, propunere motivată de necesitatea combaterii cu mai mare eficacitate a legionarilor deveniți tot mai agresivi. Anton Alexandrescu, a dat pe loc acordul ca studenții țărăniști să participe la frontul comun și a desemnat ca reprezentanți ai săi în comisia de organizare pe Gheorghe Rădulescu și Roman Moldovan" [37].

---

[35] „Tînărul leninist", anul X, nr. 1 din ianuarie 1935.

[36] *Ibidem.*

[36 bis] File din istoria U.T.C. ed. a II-a, p. 206.

[37] Anton Alexandrescu, *Despre Tineretul Național Țărănesc Român* — expunere succintă și fragmentară — (manuscris).

www.dacoromanica.ro

În acest context istoric a apărut din inițiativa P.C.R., în cursul anului 1935, Frontul Studențesc Democrat, cea mai de seamă organizație democratică a tineretului universitar din perioada interbelică *.

Rolul principal în realizarea F.S.D. l-au jucat studenții comuniști; președinte a fost ales Gh. Rădulescu (comunist), pe atunci student la Academia Comercială, iar secretar Mihail I. Dragomirescu [38].

Inițiativa studențimii bucureștene a fost preluată de studențimea clujană și ieșană. Ziarul „Adevărul" din 4 și 20 iunie 1935 făcea cunoscut faptul că la Cluj s-a constituit un Comitet de acțiune al F.S.D. [39] format din Traian Dinculescu — președinte, Victor Iliescu, Eduard Mezincescu, Simion Pop [40].

Legăturile pe care studenții comuniști și uteciști din Iași le-au stabilit cu cei din București au dus la constituirea și în centrul universitar Iași a unei secții a F.S.D. al cărei președinte a fost ales Al. Bîrlădeanu, iar Al. Voitinovici — secretar [41].

Crearea F.S.D. a însemnat un important succes al activității tineretului universitar în direcția realizării unității de luptă împotriva fascismului, a tendințelor bandelor legionare de acaparare a tineretului studios.

Practica vieții politice, realizările obținute pe linia colaborării în ultimii ani (1933—1935), multitudinea problemelor de colaborare, succesele dobîndite în realizarea Frontului Popular, au determinat ambele Internaționale — comunistă și socialistă — partidele afiliate lor, să-și amelioreze relațiile, să elaboreze concluzii noi, printre care și cea a necesității realizării unității muncitorești ca bază a realizării fronturilor naționale antifasciste.

Pe această linie s-au înscris noile măsuri luate de C.C. al U.T.C. în vederea realizării frontului unic, pe baza unei mai ample coalizări a forțelor antifasciste concretizate într-o nouă chemare adresată în martie 1935 U.T.M.S. și U.T.S.U. Apelul adresat în aceeași lună secțiunii tineretului social-democrat din Capitală, s-a soldat cu închegarea frontului unic al tineretului bucureștean în primăvara anului 1935 [42]. Condamnabilă însă, pentru menținerea sa pe vechile poziții de respingere a ideii unității de luptă cu comuniștii a fost atitudinea elementelor de dreapta din conducerea P.S.D., hotărîrea de excludere a secțiunii social-democrate din Capitală din U.T.M.S. [43].

Crearea, pe lîngă principalele sale organizații de masă, cum a fost spre exemplu Blocul democratic a secțiunilor de tineret, a constituit o

---

* Pe larg problemele F.S.D. sînt tratate în lucrările: Fl. Dragne, C. Petculescu, *Frontul studențesc democrat, pagini din lupta antifascistă a studențimii române*, Edit. politică, București 1977, Al. Voitin, *Însemnările unui ucenic politic de odinioară*, în *Timp eroic*, Edit. „Junimea", Iași, 1971; Gh. Rădulescu, *Frontul Studențesc democrat*, în „Magazin istoric", nr. 9/1974; Gh. Rădulescu, *Momente memorabile din activitatea Frontului Studențesc Democrat*, în „Era socialistă", nr. 13 1975; Simion Pop, *Frontul Studențesc Democrat — moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare democratice din România*, în „Anale de istorie", nr. 3/1975.

[38] Fl. Dragne, C. Petculescu, *op. cit.*, p. 77.

[39] „Adevărul", nr. 15 772 din 20 iunie 1935.

[40] Fl. Dragne, C. Petculescu, *op. cit.*, p. 82.

[41] Alexandru Voitin, *op. cit.*, p. 73—74.

[42] *File din istoria U.T.C.*, ed. II-a, p. 200.

[43] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

nouă formulă găsită de P.C.R. pentru realizarea unității de acțiune a tineretului. Aceste secții realizate în București, Bacău, Botoșani, Galați, Iași și în rîndul studenților, secțiuni care au fiinţat pînă în primăvara anului 1936, cînd au fost dizolvate de autorități, au desfășurat o bogată activitate împotriva fascismului.

Un moment important l-a reprezentat Conferința regionalei U.T.C. Oltenia desfășurată la 1 Mai 1935 în zăvoiul din Rîmnicul Vîlcea. La conferința de la județeana Vîlcea au fost delegați Ion Lateș și Ion Magheru avînd mandat din partea biroului județean P.C.R. de a susține alegerea ca secretar al regionalei Oltenia U.T.C. a tînărului revoluționar Nicolae Ceaușescu. Alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca secretar al regionalei Oltenia a U.T.C. a contribuit la ridicarea întregii activități a tinerilor comuniști. Cu nețărmurită dragoste de muncă, cu dăruire și patos revoluționar, tovarășul Nicolae Ceaușescu, urmărit îndeaproape de organele de represiune, s-a aflat totdeauna în mijlocul tinerilor [44].

În toamna anului 1935 în casa de pe strada Preda Buzescu nr. 3 sub conducerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-au desfășurat mai multe întruniri ale activului de partid și de tineret în care s-au dezbătut sarcinile care se ridicau în fața tineretului, necesitatea întăririi muncii de propagandă, a educației comuniste, patriotice a tinerilor, reorganizîndu-se Comitetul județean U.T.C. Vîlcea [45].

În contextul aprecierilor plenarei din februarie 1935 a P.C.R. care a subliniat necesitatea întăririi muncii antifasciste în sectoarele de bază ale economiei, unul dintre acestea fiind și muncitorimea petrolistă, sarcina de răspundere de a conduce în calitate de secretar al Comitetului regional Prahova al U.T.C. a fost încredințată tînărului comunist Nicolae Ceaușescu, calitate în care a desfășurat o neobosită activitate plină de dîrzenie, spirit revoluționar, orientare și capacitate de discernămînt politic în vederea lărgirii și întăririi activității antifasciste în rîndul oamenilor muncii din această regiune [46]. Semnificativ și plin de conținut a fost manifestul intitulat *Către muncitorii și țăranii prahoveni din partidele Social-Democrat și Unitar, Țărănesc, organizați și neorganizați!*, manifest care chema muncitorimea să lupte prin întruniri, proteste, greve și demonstrații de stradă pentru revendicările lor economice și politice, pentru eliberarea antifasciștilor din închisori, pentru lărgirea drepturilor democratice [46].

Între succesele importante pe care U.T.C. le-a înregistrat în activitatea sa practică a fost și organizarea demonstrației de 1 Mai 1935 din Capitală, demonstrație realizată în condițiile în care autoritățile administrative și politice interziseseră organizarea unor manifestații de stradă [48].

Referindu-se la necesitatea organizării sărbătoririi zilei cu vechi tradiții în mișcarea muncitorească din România, „Tînărul leninist", publică articolul *Cu toții în stradă de 1 Mai!*, în care este lansată o vibrantă

---

[44] Ion Ancu Urecheanu, Gheorghe I. Diaconu, *Momente din istoria luptei revoluționare a maselor populare pe teritoriul județului Argeș*, Pitești, 1973, p. 213—215.

[45] Ilie Stănculescu, *Ne-am călit la școala plină de demnitate a luptei revoluționare*, în „Orizont", nr. 1 050 din 11 martie 1972.

[46] Olimpiu Matichescu, *Tinerețea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu*, București, 1981, p. 15.

[47] Ibidem, p. 16.

[48] Florea Nedelcu, *Op. cit.*, p. 290.

www.dacoromanica.ro

chemare la luptă împotriva noii diversiuni create de burghezie pentru abaterea tineretului de la lupta sa și anume „numerus valachicus, care nu are alt scop decît acela de a dezorienta tineretul de la lupta adevărată" [49].

Prin agitațiile „muncitori contra muncitori" burghezia română încearcă să ascundă adevăratele cauze ale crizei și mizeriei maselor muncitorești și țărănești și totodată nemulțumirea și lupta într-o direcție care nu atingea cu nimic statul burghez.

„Prin *numerus clausus* burghezia vrea să spargă frontul unic de luptă al tuturor celor ce muncesc învrăjbind între ei pe muncitori, țărani și intelectuali care indiferent de naționalitate și religie suferă aceeași exploatare criminală a burgheziei" [50]. Poziția națională corectă, politica de apărare a intereselor naționalităților conlocuitoare se afirmă cu tărie în această etapă în concepția tineretului comunist argumentînd că exploatarea și șomajul nu se datorează existenței muncitorilor unguri sau evrei.

Poziții similare de condamnare a diversiunii create prin lozinca „numerus valachicus" sînt adoptate și în coloanele organului de presă al C.C. al U.T.C. din România „Buletinul" care într-o suită de articole susține ideea luptei unite împotriva acestei noi diversiuni „Frontul unic este singurul mijloc de luptă a întregului tineret exploatat; este unirea tuturor forțelor proletare pentru lupta contra exploatării, fascismului și războiului, pentru descătușarea clasei muncitoare de sub jugul capitalist" [51]. Este de remarcat faptul că în atmosfera internațională de atunci, încărcată de amenințările izbucnirii războiului, poziția antirăzboinică și antifascistă formulată de partidele politice ale clasei muncitoare prinde contururi tot mai clare.

Dovadă de netăgăduit stau în acest sens hotărîrile plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1936, documentele căreia subliniau că în fața războiului amenințător și față de atacul decisiv al fascismului, este important ca partidul comunist să-și consolideze legăturile sale cu masele populare, să ducă la biruința frontului popular. „Fără această armă, masele largi care luptă pentru pace, pămînt, pîine, libertate sînt expuse înfrîngerii" [52]. Depoziția publică a secretarului de atunci al P.S.D., Lothar Rădăceanu, susținută în cadrul mitingului organizat de secțiunea București în anul 1936, confirmă situarea și a acestui partid pe poziții similare de luptă împotriva primejdiei de război. „Fascismul italian și hitlerismul german, împreună cu cel ungar se pregătesc să ne atace... Trebuie să privim, deci, problema în față. Există un cîntec care se mai aude și azi: „Nu vrem război și arme nu vom purta". Cîntecul e învechit, azi nu mai are nici un rost. Desigur, nu vrem război, vrem pace cu toate fibrele ființei noastre. Dar dacă țara va fi atacată vom purta arme și o vom apăra. Unitatea națională nu este un cuvînt gol... fiind socialiști, noi luptăm pentru dreptate națională întocmai ca și pentru cea socială" [53].

Transpunînd în practică aceste indicații, valorificînd experiența acumulată în perioada anterioară, anul 1936 și cei următori au fost trans-

[49] „Tînărul leninist", anul X, nr. 4 din aprilie 1935.
[50] Ibidem.
[51] „Buletinul", anul V, nr. 1 din mai-iunie 1935 (Arh. I.S.I.S.P).
[52] Arhiva I.S.I.S.P., Cota A 6—XXI—I.
[53] „Lumea nouă", anul XXX, nr. 42 din 18 octombrie 1936.

www.dacoromanica.ro

formaţi de tineret în ani de puternice confruntări între forţele muncitoreşti şi democratice, pe de o parte, şi grupările fasciste, pe de altă parte.

Aceste confruntări au avut loc atît pe plan teoretic prin publicarea de articole, manifeste, în presa democratică, cît şi prin o seamă de acţiuni iniţiate şi conduse din indicaţiile partidului de tineretul comunist cum au fost demonstraţii, mitinguri şi greve.

Dintre evenimentele anilor 1935—1936, pline de semnificaţie pentru lupta împotriva fascismului trebuie să amintim şi procesele antifasciste care au avut loc, procese în care au fost implicaţi o seamă de militanţi comunişti şi antifascişti mulţi dintre ei fiind membri ai U.T.C. cum au fost procesele de la Braşov unde a fost judecat tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cel de la Craiova în care a fost implicat şi Al. Moghioroş sau cel de la Bucureşti în care a fost implicat studentul comunist Grigore Preoteasa*.

Un loc central în acţiunea politică iniţiată de tineretul comunist, social-democrat, socialist unitar, naţional-ţărănesc şi naţional-radical a revenit activităţii publicistice desfăşurată în cadrul coloanelor unor publicaţii democrate antifasciste apărute în anii 1936—1939 cum au fost: „Studentul român", „Arena", „Manifest", „Cuvîntul liber", „Alte zări", „Reporter", „Era nouă", „Românismul" ş.a.

În unele articole apărute sub semnăturile studenţilor comunişti Gh. Rădulescu, Grigore Preoteasa, Mircea Brătucu, Miron Constantinescu, Alexandru Bîrlădeanu, Al. Voitinovici, Mihai Levente era demascată falsitatea şi caracterul demagogic al propagandei legionare, se lua poziţie împotriva fascismului, a războiului, pentru libertatea şi independenţa naţională, pentru apărarea culturii, pentru închegarea Frontului Popular Antifascist.

Astfel preşedintele Frontului Studenţesc Universitar, Gh. Rădulescu, publică o serie de articole atît în organul de presă al frontului „Studentul român" cît şi în „Cuvîntul liber" în care pe baza unor propuneri judicios şi solid formulate chema la discutarea problemelor făuririi Frontului Popular Antifascist, cu tineretul social-democrat, socialist-unitar, naţional-ţărănesc, radical-ţărănist, precum şi alte organizaţii care se situau pe poziţii antifasciste [54].

O activitate susţinută a desfăşurat de asemenea studentul Grigore Preoteasa care demascînd caracterul fascismului scria în primul număr al „Faptei" — „Pentru noi democraţia înseamnă faptă democratică. Sîntem democraţi pentru că am simţit sensul existenţei şi al faptelor noastre... Luptăm pentru libertate, pentru că numai cei liberi pot să participe la construirea propriului lor viitor. Acum, cînd ciuma neagră a legiunilor batalioanelor svasticii caută să vă contamineze, camarazi, noi vă strigăm: Apăraţi-vă !... Apăraţi-vă libertatea şi dreptatea voastră, apăraţi-vă dreptul la muncă !" [55].

* Pe larg această problemă a fost tratată în o seamă de lucrări şi studii din care amintim: O. Matichescu, *Tinereţea revoluţionară a tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, Bucureşti, 1981; Gh. I. Ioniţă, *Op. cit. Tineretul comunist în acţiune*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1972, în *File din istoria U.T.C.*, ed. II-a, Edit. politică, Bucureşti, 1980; Ion Spălăţelu, *Printre foarfecele cenzurii...*, Edit. politică, Bucureşti, 1974; *Grigore Preoteasa. Texte social-politice*, Edit. politică, Bucureşti, 1974.

[54] Fl. Dragne, C-tin Petculescu, *op. cit.*, p. 98.

[55] „Fapta", anul II, nr. 1 din 1 octombrie 1932, vezi şi Grigore Preoteasa, *Texte social-politice*, Edit. politică, Bucureşti, 1974.

www.dacoromanica.ro

De asemeni merită menționate pentru importanța de excepție avută în cadrul confruntărilor puternice dintre forțele muncitorești și democratice, pe de o parte, și grupările fasciste, pe de altă parte, care aveau să confirme prin exemplul faptelor importanța acțiunii unite a organizațiilor proletare inclusiv de tineret în cadrul alegerilor parțiale din 1936 în județele Mehedinți și Hunedoara, cînd tineretul comunist, socialist-unitar, social-democrat, național-țărănist au stabilit o puternică colaborare *.

Marile întruniri antifasciste ** organizate în anii 1936 (1 Mai 1936, 31 mai 1936), 1 Mai 1939 ș.a. s-au constituit de asemeni nu numai în dovezi ale unității de clasă, dar și vibrante apeluri la lupta împotriva fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității naționale a României. Acțiunile culturale desfășurate pe întregul parcurs al anului 1939, care au fost coordonate de militanți de seamă ai P.C.R., între care o seamă de tineri comuniști din București ca: Nicolae Ceaușescu, Elena Petrescu (Ceaușescu), Gh. Velcescu, Adela Petrescu, Gh. Petrescu și mulți alții au contribuit în mod substanțial la educarea patriotică și antifascistă a tinerei generații, reușind să depășească cu mult scopurile anunțate și să se integreze în mod organic în lupta întregului popor în realizarea misiunii sale în aceste grele împrejurări prin care trecea întreaga națiune [55 bis].

Un viguros apel la lupta împotriva ideologiei fasciste este lansat în *Manifestul Uniunii Tineretului Muncitor Socialist*, manifest care se adresa tinerilor proveniți din toate categoriile sociale muncitori, studenți, țărani, intelectuali. Este meritul tinerilor social-democrați de a solicita fiecărei categorii să contribuie prin specificul ei la lupta împotriva pericolului major ce-l reprezenta fascismul. „Cum se poate ca tocmai voi, intelectuali să militați pentru idei primitive, pentru întoarcerea lumii la întunecoasele timpuri ale epocii medievale... În toate epocile istorice intelectualii au luptat pentru năzuințele de mai bine ale omenirii. În toată lumea intelectualii sînt port-drapelul ideilor mari, generoase și de libertate... Lupta civilizată de idei, este inaccesibilă scopurilor (partidului național creștin — n.a.) și de aceea o abandonează" [56].

Pe poziții deosebit de avansate s-a situat organul de presă „Românismul" ***, editat de tineretul universitar național-țărănesc. Trebuie să menționez că în coloanele acestui ziar studențesc au semnat articole de demascare a ideologiei legionare, de apărare a culturii progresiste alături de studenți național-țărăniști și o seamă de studenți comuniști. Importanța acestei colaborări apare cu atît mai mult în evidență dacă ținem seama de faptul că anul 1937, anul apariției „Românismului" a fost unul din anii în care din punct de vedere organizatoric tineretul comunist a fost greu

[55 bis] Olimpiu Matichescu, *Op. cit.*, p. 45.

* Vezi pe larg S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii interbelici*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981.

** Vezi pe larg Gh. I. Ioniță, *Op. cit*; O. Matichescu, El. Georgescu, *1 Mai în România*, București, 1971; O. Matichescu, *Tinerețea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu*, „Scînteia tineretului", București, 1981.

[56] „Lumea nouă", an XXX, nr. 29 din 19 iulie 1936.

*** Intrucît în istoriografia noastră acestui organ de presă, tribună militantă activă împotriva fascismului, a revizionismului, promotor al culturii materialiste, propagator și apărător al politicii externe a țării, al luptei pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială, nu a fost supus analizei și prezentării, îmi voi permite să-i acord în cadrul studiului un spațiu mai larg. Mulțumesc totodată lui Anton Alexandrescu pentru bunăvoința de a mi-l fi semnalat și acordat spre studiu.

www.dacoromanica.ro

încercat prin indicația dăunătoare a Internaționalei Comuniste a Tineretului de dizolvare a U.T.C., și prin încetarea activității F.S.D.

Astfel, vom întîlni numeroase rubrici susținute de articole semnate de Miron Constantinescu, Roman Moldovan, Mircea Brătucu ș.a.

Tematica a fost deosebit de interesantă iar pozițiile dintre cele mai realiste și înaintate.

Studențimea și politica[57] este titlul unui articol prin intermediul căruia se încerca atragerea politicienilor „iubitori de țară" la opera de educare patriotică a studențimii. Obiectul atenției unei suite de articole l-a constituit combaterea atitudinii profesorilor universitari legionari cum au fost Nae Ionescu și E. Antonescu. Astfel unul din aspectele înfierate în coloanele ziarului a fost poziția adoptată de profesorii susnumiți în timpul procesului intentat grupului de studenți legionari învinuiți de schilodirea unui coleg: „Cînd „dialecticianul" Nae Ionescu și „juristul" Antonescu, oferă justificări de la înălțimea amvonului universitar în favoarea forței brachiale, ce vină au studenții, cînd respectuoși față de profesorii lor, aplică în raporturile dintre ei perceptele învățate? — se întreabă cu legitimă dreptate în articolul *„Educație ..."*[58]

O poziție teoretică remarcabilă este adoptată în articolul *Logica mărcilor*, articol în care este condamnată poziția lui Nae Ionescu care făcea o similitudine între dictatura proletară și cea fascistă. „D-l profesor uită, se menționează în articol — că bolșevismul este expresia unei singure clase — fapt care exclude noțiunea arbitrară „totalitar" — a cărei dictatură e trecătoare, iar vremelnicia ei legată de etapele doborîrii adversarului de clasă"[59].

O analiză critică deosebit de profundă este efectuată de studentul comunist Miron Constantinescu felului în care diversele grupări politice răspund și combat propaganda legionară. Pornind de la considerentul că în ultima perioadă prin apariția atît a unor publicații cît și a unor „cărți de bază" *, propaganda legionară s-a întărit, autorul articolului face o profundă analiză atît a conținutului publicațiilor legionare, a principalelor lucrări, demascînd și semnalînd pericolul deosebit de grav pe care acestea îl prezintă. Paralel cu demascarea caracterului nociv al acestui gen de presă și literatură, în coloanele „Românismului" și-a găsit un spațiu larg comentarea operelor literare a scriitorilor progresiști Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, D. Corbea ș.a.

Un alt aspect al activității tineretului cu un pronunțat caracter național, patriotic și internaționalist, a constat în acțiunile întreprinse, în pozițiile adoptate față de politica externă și situația internațională a României, ajutorul dat luptei drepte a popoarelor lumii împotriva țărilor victime ale agresiunilor fasciste, precum și acțiunile întreprinse sub semnul hotărîrii de a lupta fără preget pentru apărarea integrității teritoriale a țării, pentru salvgardarea independenței și suveranității în condițiile

---

[57] „Românismul", anul I, nr. 1 din 25 martie 1937.

[58] Ibidem, anul I, nr. 2 din 4 aprilie 1937.

[59] Ibidem, anul I, nr. 7 din 27 mai 1937.

* Autorul se referă la publicațiile: „Ideea românească", „Rînduiala", „Țara Sperișului", „Iconor", „Calea nouă" ș.a. și la lucrările „Pentru legionari" de C. Z. Codreanu, „Crez de generație" de M. Marin, „Cranii de lemn" de I. Moța, „Roza vînturilor" de Nae Ionescu ș.a.

www.dacoromanica.ro

ascensiunii fascismului pe plan intern și internațional. De la bun început, trebuie făcută remarca, că precizînd legătura dintre fascismul intern și cel internațional, că orice victorie în exterior a fascismului reprezenta implicit o amenințare și la adresa țării noastre, tinerii comuniști, social-democrați, socialist-unitari, național-țărăniști și-au exprimat protestul lor energic împotriva provocărilor hitleriștilor, manifestîndu-și solidaritatea față de victimele nazismului.

Cercetarea vastului material documentar, devenit de mult izvor istoric de netăgăduit, a bogatei istoriografii dedicate problemei, permite emiterea unor concluzii pline de realism și anume că nu a existat în toată această perioadă nici un eveniment politic major, nici o mare confruntare a luptei antifasciste, nici un popor angajat în apărarea independenței sale împotriva atacurilor fasciste, față de care tineretul român, sau încadrat în mod organic în lupta comună a forțelor democratice, sau prin acțiuni proprii, să nu-și fi manifestat deplina sa solidaritate, sprijinul său moral și material.

O formă eficientă de participare la lupta comună a tineretului împotriva fascismului, pentru pace, contra războiului amenințător, a fost acea a inițierii și desfășurării în diverse colțuri ale lumii a unor congrese și conferințe mondiale pentru pace, care au reunit fie pături și categorii sociale foarte largi, fie o singură categorie socială, de obicei, studențimea, iar din punctul de vedere al orientărilor politice și religioase au reunit tineri cu cele mai diverse vederi, pentru realizarea frontului comun de luptă împotriva fascismului și războiului amenințător. În anii 1937—1939 au avut loc numeroase asemenea manifestări *, la care tinerii din țara noastră au participat cu entuziasm, cu hotărîrea de ale transforma în forme eficiente de luptă, întrucît atît pregătirea plecării delegațiilor, participarea la aceste congrese și conferințe cît și vasta activitate propagandistică ulterioară, au constituit momente de atenționare, de semnalare a pericolului major ce-l reprezenta fascismul pentru pacea lumii, pentru soarta popoarelor, insistînd în mod special, după cum era și firesc, asupra pericolului ce plana asupra României.

„Noi, tinerii muncitori și țărani din România, trebuie să îndeplinim hotărîrile luate la Congresul antifascist și la Conferința tineretului antifascist — se sublinia în „Tînărul leninist" imediat după încheierea lucrărilor Congresului mondial pentru pace de la Paris, din iunie 1933... Toți, din toate organizațiile, împreună cu cei neorganizați să formăm comitete antifasciste pe fabrici, căminuri, ogoare, moșii, sate, școli, facultăți, cartiere" [60].

Conștienți de faptul că primejdia izbucnirii unui nou război distrugător a milioane de vieți omenești și a tot ceea ce a creat de veacuri mintea și brațul omului, în iulie 1936 este lansat un *Apel* din partea tineretului organizat în F.S.D., Tineretul Național-Țărănesc, Tineretul Țără-

* Din multitudinea acestor congrese amintim: Congresul internațional antifascist al studenților (Paris, 1933); Congresul mondial al tineretului antifascist (Paris, 1933); Congresul Internațional al studenților (Bruxelles, 1934); Conferința internațională a tineretului antifascist (Paris, 1935); Congresul general al tineretului pentru pace (Geneva, 1936); Congresul mondial al tineretului pentru pace de la New York (1938) etc. Pe larg, vezi Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Edit. politică, București, 1972.

[60] „Tînărul leninist", anul [illegible]

www.dacoromanica.ro

nist-Radical, Tineretul Socialist (Popovici), Blocul Democratic şi alte organizaţii locale sportive şi muncitoreşti în care se cerea tineretului să participe la temeinica pregătire a Congresului ce urma să se ţină în septembrie la Bruxelles — „Tineretul român trebuie să-şi spună cuvîntul în acest congres. Facem apel la întregul tineret din această ţară, ca pe deasupra consideraţiunilor politice, etnice sau religioase să adere la această universală manifestare pentru pace, trimiţîndu-şi delegaţii săi la congres" [61].

Comentînd pe larg lucrările Congresului împotriva războiului şi fascismului de la New York, organul de presă democrat „Alte zări" redă poziţia adoptată de H. Barbusse privind importanţa unirii forţelor antifasciste reproducînd din cuvîntul său de închidere o concluzie extrem de sintetică dar şi cuprinzătoare „Lumea aceasta — spunea H. Barbusse — are doi poli ce stau faţă în faţă. Nu-i vorba de polul democraţiei şi cel reacţionar, cum susţin unii, ci de polul reprezentat de fascism şi imperialism, avînd în faţă polul antifascismului şi antiimperialismului. Acest antagonism domneşte în toate statele capitaliste. Nu te poţi opri pe drumul luptei contra capitalismului făcînd compromisuri" [62].

Un alt exemplu edificator al încadrării organice a tineretului revoluţionar, antifascist din România în larga mişcare internaţională l-a constituit poziţia adoptată în organizarea acţiunilor de apărare a antifascişţilor germani în frunte cu E. Thälmann, a comuniştilor implicaţi în înscenarea judiciară de la Leipzig, în apărarea luptei proletariatului austriac sîngeros reprimată în februarie 1934, manifestîndu-şi adeziunea faţă de victoriile forţelor democratice în Spania şi Franţa care au reuşit în 1936 să realizeze Frontul popular. O puternică solidaritate s-a manifestat în timpul grelelor lupte duse în anii 1936—1939 în Spania Republicană, tinerii români încadrîndu-se în lupta directă cu arma în mînă în apărarea tinerei republici, mulţi dintre ei căzînd eroic pe cîmpul de luptă *.

Poziţii deosebite, care permit să tragem concluzii de valoare privind profundul patriotism, dragostea neţărmurită faţă de patrie şi popor, maturitatea, chibzuinţa, entuziasmul tineretului, au fost cele exprimate în legătură cu situaţia internaţională a României în anii în care independenţa, suveranitatea şi integritatea ei teritorială era puternic ameninţată de tendinţele revanşarde, revizioniste ale Germaniei naziste şi ale acoliţilor săi.

Cu o deosebită atenţie a fost urmărită politica externă promovată de România, politică dusă în spiritul păcii şi securităţii colective de închegare şi consolidare a alianţelor cu ţările antirevizioniste, de apropiere faţă de Uniunea Sovietică. Nu a fost act al politicii externe româneşti, nu a fost agresiune împotriva unui popor faţă de care tineretul — orientat de poziţia partidelor politice comunist, social-democrat, socialist-unitar, naţional-ţărănesc — să nu fi luat poziţie.

Spaţiul restrîns al unui studiu nu permite, spre regretul autorului, să aducă toate argumentele în favoarea acestei idei. De aceea, vom căuta să procedăm în mod cît mai selectiv posibil.

---

[61] „Dimineaţa", anul 32, nr. 10628 din 27 iulie 1936.

[62] „Alte zări", anul I, nr. 1 din 26 noiembrie 1936.

* Din rîndul antifasciştilor căzuţi pe teritoriul Spaniei mulţi au fost tineri comunişti, social-democraţi, cum a fost cazul lui C-tin Burcă, Mihai Ardeleanu, Nicolae Roşu, dr. Andrei Tilea, St. Maghiari, etc.

www.dacoromanica.ro

Unul din evenimentele salutate cu deosebit entuziasm a fost reluarea relațiilor diplomatice româno-sovietice. „Noi tineretul muncitoresc-țărănesc salutăm cu drag — scria „Tînărul leninist" — venirea Legației sovietice, reprezentanta celor 170 milioane de frați ai noștri din Rusia Sovietică, clăditorii victorioși ai socialismului" [63].

Poziții similare au fost adoptate de tineretul social-democrat și independent.

O poziție favorabilă unui alt eveniment politic extern legat de Uniunea Sovietică este adoptată de tineretul național-țărănesc, care, în articolul *Se zbuciuma popoarele*, semnat de A. Alexandrescu, salută primirea Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor, apreciind acest eveniment ca un factor constructiv în favoarea luptei pentru pace.

De o înaltă apreciere s-a bucurat în coloanele presei de tineret politica externă dusă de România în cadrul Micii Înțelegeri, a Antantei Balcanice precum și politica de apropiere de Franța și Anglia.

„Chemăm toți tinerii iubitori de pace — se sublinia în *Apelul tineretului* — să-și unească toate forțele în apărarea ei, alături de aceia care luptă pentru apărarea Ligii Națiunilor, securitatea colectivă în fața agresorului, întărirea legăturilor de prietenie cu statele pacifiste, Franța, Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, U.R.S.S. etc." [64]. Și semnificația Apelului crește în valoare dacă vom adăuga că el a avut adeziunea F.S.D., a tineretului din Blocul Democratic, a tineretului socialist (Popovici) național-țărănesc, țărănist-radical.

Aceeași atitudine de aprobare a politicii externe românești este susținută și de organul de presă studențesc „Românismul". În genere acest ziar a acordat spații largi evenimentelor internaționale informînd cititorul asupra activității Micii Înțelegeri și Antantei Balcanice, asupra raporturilor româno-franceze, româno-polone, româno-cehoslovace. Plină de semnificație este poziția adoptată în articolul *În luminoasa Franță*, unde comparînd cele două direcții posibile ale politicii externe românești pune legitima întrebare: „Cum se poate stăvili propaganda ziarelor și revistelor aservite hitlerismului, vîndute dușmanilor țării, cele ce aruncă praf în ochii mulțimilor și întreține cu o permanență diabolică (care în fond este o mîrșavă trădare de patrie) campania împotriva actualei politici externe a României, alături de Anglia, Franța, Mica Antantă împreună cu toate statele pacifice ale lumii" [65].

Plină de semnificație apare în această conjunctură atitudinea manifestată de tineret față de remarcabila personalitate a României, Nicolae Titulescu, după demiterea sa din funcția de ministru al Afacerilor Străine.

„Drumul pe care trebuie să-l urmeze tineretul — se arată într-un raport informativ despre scopurile Partidului comunist în rîndurile tineretului — e clar arătat de marele bărbat de stat dl. Nicolae Titulescu" [66]. În mod minuțios este urmărită activitatea fostului ministru și de studențime. Astfel în articolul *Activitatea d-lui Titulescu*, după ce sînt prezentate întîlnirile avute în vara anului 1937 cu reprezentanții Franței, cu M. Lit-

[63] „Tînărul leninist", anul IX, nr. 10 din decembrie 1934.
[64] „Dimineața", anul 32, nr. 10628 din 27 iulie 1936.
[65] „Românismul", anul I, nr. 11 din 20 iunie 1937.
[66] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 25, dosar 4162, f. 208—211.

www.dacoromanica.ro

vinov, cele două conferinţe ţinute în cadrul Camerei Comunelor „unicul străin căruia i-a revenit această imensă onoare", întrevederile cu Neville Chamberlain şi Eden, se emite o concluzie zdrobitoare la adresa celor care îşi permiteau să defăimeze politica şi personalitatea sa „Minciuna, calomnia, prostia şi răutatea şi-au dat mîna pentru ca împreună să-l discrediteze în faţa opiniei publice. Încercarea lor a dat greş !" [67].

Plină de o semnificaţie atît de profundă încît comentariul este inutil considera telegrama trimeasă de voluntarii români de pe frontul Guadalajarei eminentului om de stat N. Titulescu în care printre altele se spune „În spiritul păcii indivizibile şi al securităţii colective, reprezentată cu atîta tărie şi autoritate de Dv. am venit noi, fiii autentici ai poporului român, în Spania Frontului Popular să apărăm cu arma în mînă bunul nostru naţional şi viitorul poporului nostru". Nu mai puţin demn de valoarea dată acestui mesaj este răspunsul lui N. Titulescu aflat în acel moment grav bolnav la Cannes: „Cînd pacte nu sînt respectate — se menţionează în răspuns — şi oameni de stat devin falimentari, îmi face o deosebită plăcere să pot felicita ostaşi români, care acţionînd în spiritul echităţii şi dreptăţii, reînvie, departe de patrie, virtuţile strămoşeşti" [68].

Aceste poziţii adoptate faţă de politica externă promovată de România au fost din nou confirmate prin protestul exprimat de tineretul democrat al ţării indiferent de înregimentarea sa politică, de apartenenţa socială şi de convingerile filozofice atunci cînd nu numai oamenii politici, dar şi tratatele, înţelegerile, alianţele, hotărîrile Ligii Naţiunilor devin falimentare în faţa agresivităţii şi brutalităţii, de necunoscut pînă atunci în istoria omenirii, a puterilor Axei.

Susţinînd cauza dreaptă a popoarelor, victime ale agresiunii hitleriste, tineretul a susţinut lupta dreaptă a poporului etiopian, şi-a exprimat protestul împotriva anexării Austriei de către Germania hitleristă, a condamnat cu tărie dictatul de la München şi ulterior cotropirea Cehoslovaciei, şi-a manifestat puternicul său sprijin concret în septembrie 1939 cu refugiaţii polonezi.

Putem conchide că încadrîndu-se în mod organic în lupta maselor de muncitori, ţărani şi intelectuali, tinerii fără deosebire de naţionalitate, sex, religie s-au încadrat în această perioadă atît în puternica luptă de combatere a pericolului fascist intern, pentru democraţie şi independenţă naţională, cît şi în lupta antifascistă de solidaritate cu popoarele lumii care au căzut victime tendinţelor expansioniste ale puterilor Axei.

ASPECTS CONCERNANT LA PARTICIPATION DE LA JEUNESSE RÉVOLUTIONNAIRE ET DÉMOCRATIQUE À LA LUTTE CONTRE LE FASCISME, 1933—1939

RÉSUMÉ

Le présente étude s'est proposée d'apporter, sur la base de nouvelles données, une modeste contribution, au cours de cette année jubiliaire, à la clarification d'un problème sur lequel se sont penchés de nombreux

[67] „Românismul", anul I, nr. 10 din 13 iunie 1937.

[68] *Voluntari români în Spania 1936—1939*, Edit. politică, Bucureşti, 1971; vezi şi Jacques de Launay, *Titulescu et L'Europe*, Editions Biblos, 1976, p. 175—176.

www.dacoromanica.ro

historiens, à savoir la lutte de la jeune génération contre l'ascension du fascisme sur le plan international et intérieur, contre le danger qu'elle a présenté pour le sort de l'humanité, pour le sort de notre propre pays se trouvant sur la voie de l'expansion nazie.

L'article présente les positions adoptées par les organisations révolutionnaires et démocratiques de la jeunesse, l'U.J.C., l'U.J.O.S., U.J.S., et l'U.J.N.P. notamment envers l'idéologie fasciste, les positions adoptées face au danger qu'a présenté l'instauration du régime hitlérien en Allemagne, ainsi que les positions adoptées dans la lutte contre la doctrine légionnaire, pour l'édification de l'unité d'action de la jeune génération. Nous avons essayé en ce sens de relever le fait qu'au moment où l'indépendance, la souveraineté et l'integrité territoriale de la Roumanie étaient sérieusement menacées, la jeune génération, sans tenir compte des différences de vues politiques et doctrinaires, religieuses et philosophiques, s'est intégrée de manière organique à la lutte générale du peuple tout entier, de sauvegarde de la nation. Le matériel révèle dans son ensemble, la position avancée, d'inspirateur, dirigeant et coordonnateur de la lutte antifasciste de la lutte de tout le peuple, adoptée par le Parti Communiste Roumain.

www.dacoromanica.ro

DIN TRADIȚIILE DEMOCRATICE ȘI PATRIOTICE ALE MIȘCĂRII STUDENȚEȘTI DIN ROMÂNIA (1821—1877)

DE

MARIA TOTU

Începuturile manifestărilor patriotice studențești se leagă de apariția învățămîntului național prin inițierea la Iași ori București a cursurilor de inginerie (1813—1818) și a Școlii filosoficești și matematicești de la Sf. Sava, de Gh. Asachi și respectiv Gh. Lazăr.

Revoluția de la 1821 deschidea un drum larg, înnoitor, în viața economică-social-politică a țării.

Extinderea relațiilor capitaliste, intensificarea luptei pentru unitate și independență erau urmate de creșterea interesului pentru învățămînt. Buna pregătire a cadrelor sale era asigurată și prin trimiterea peste granițe, la marile universități ale Europei, a unui număr de studenți, inclusiv bursieri ai statului.

Doi dintre aceștia, acționînd în numele dragostei față de națiie și patrie, munteanul I.M.C. Rosetti și moldoveanul A. I. Lascăr, inițiau în 1827 la Leipzig, prima gazetă în limba română „Fama Lipscăi pentru Dația" [1] care, prin titlu și conținut, ilustra, crezul politic al unității și independenței naționale.

În deceniile trei și patru ale secolului, care se caracterizau printr-o viață politică tumultoasă, prin declanșarea în serie a acțiunilor și mișcărilor revoluționare organizate, pe baza unui program cu amplu profil social și național, apărea și mișcarea studențească organizată. Ea contribuia la difuzarea problemei românești pe plan european, la legarea mișcării sociale și naționale românești de cea europeană, participînd astfel la pregătirea revoluției burghezo-democratice unitare, de la 1848—1849. Este, de asemenea, de remarcat faptul că studenții au venit primii în contact cu ideile socialismului, utopic mai întîi. Teodor Diamant publica în 1833, cînd se afla la studii la Paris, *Aux amis de la liberté, de la justice et de l'ordre*, care-l prezenta ca militant pentru o nouă societate, lipsită de exploatare, socialistă. El a influențat pe mulți din colegii săi, chiar dacă nu a reușit să-i aducă alături de el în lupta pentru transformarea radicală a societății. Aflat printre aceștia, Ioan Ghica nota că: „mulți, foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară îi datoresc lui Diamant ideile

[1] *Dicționarul literaturii române. De la origini pînă la 1900*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 345—346; Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie*, Paris, 1905, p. 244.

www.dacoromanica.ro

generoase și patriotice. El a format inima și spiritul multora dintre români ...” [2].

Scrisorile trimise în țară de tinerii aflați la Paris ilustrează în adevăr cele semnalate de I. Ghica. Ele probează dorința și voința hotărîtă a tinerimii studioase de a se dedica edificării României, ca țară a tuturor românilor. Problemele luptei viitoare, a formelor ei, începeau să fie astfel dezbătute organizat. Punîndu-și mari speranțe în Partida Națională organizată de Ion Cîmpineanu, în jurul unui program național, liberal, pentru constituirea statului modern unitar și independent, românesc, studenții de la Paris aderau la mișcarea revoluționară din țară, devenind un activ detașament al acesteia. Apărea firesc, în aceste împrejurări, la Paris, prima organizație studențească, *Societatea pentru învățătura poporului român*. Inițiată în august 1839, de Al. I. Golescu, D. Brătianu și Ion Ghica, cu participarea și a altora, Societatea amintită afișa prin titlu chiar caracterul său național, dezvăluind hotărîrea studenților de a lupta pentru propășirea prin cultură a întregii națiuni române.

Aceasta era fără îndoială o aspirație revoluționară într-o vreme în care teritoriul național era sfîrtecat și la discreția marilor puteri feudale absolutiste, iar termenii de români, românism, România erau incriminați ca purtători și difuzori ai doctrinei daco-româniste, care a stat la baza luptei pentru libertate și unitate a întregii națiuni.

Ideea unității i-a strîns în aceeași organizație și pe tinerii român moldoveni sau munteni aflați la Paris și tot ea le-a călăuzit pașii în realizarea unei strînse legături cu studenții transilvăneni din universitățile Austriei și cu cei care trecuseră Carpații spre București ca profesori, militanți ai cauzei naționale.

Noua organizație a inițiat și susținut o vie propagandă românească în presa franceză, a difuzat în țară, înfruntînd o aspră cenzură, cele mai reprezentative din publicațiile progresiste europene, a organizat dezbateri cu privire la probleme ale epocii și viitorului românilor, contribuind la realizarea unei unități de acțiune între munteni și moldoveni și prin aceasta la cristalizarea și difuzarea ideologiei noi, revoluționare, daco-româniste [3].

A doua organizație studențească care apărea la Viena în 1843 ascundea sub un titlu derutant, voit limitat, *Societatea de lectură a teologilor români* [4], o adevărată organizație unionistă, cu participarea românilor de pretutindeni, din Transilvania, Banat, Bucovina, Moldova sau Țara Românească. Ea era inițiată de Aron Pumnul într-o vreme cînd în Transilvania era în plină desfășurare mișcarea națională condusă din Blaj de profesorul Simion Bărnuțiu, împotriva politicii de maghiarizare forțată, potrivit legilor votate în 1842 de dieta feudală de la Cluj.

Societatea de lectură a teologilor români din Viena devenea astfel o adevărată școală de pregătire politică-națională, mai toți membrii săi fiind apoi conducători de seamă în revoluția de la 1848.

---

[2] I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1976, p. 188.

[3] Pe larg despre Societate în Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Edit. Acad., București, 1967.

[4] *Ibidem*, p. 37—41.

www.dacoromanica.ro

În același sens acționa de la Pesta și *Societatea pentru mișcarea literaturii românești.*

Numeroase societăți similare s-au constituit și pe teritoriul Transilvaniei, cu participarea studenților în filozofie de la Oradea, Cluj sau Blaj. Unele din ele au avut și publicații proprii, ca revista în manuscris „Diorile. Zorile pentru minte și inimă", al cărui animator neobosit era Al. Papiu Ilarian [5].

Cea mai importantă dintre organizațiile studențești apărute anterior revoluției a fost *Societatea studenților români de la Paris.* Referindu-se cu deosebire la ea, dar luînd în considerare în genere și activitatea celorlalte societăți studențești, istoricul A. D. Xenopol aprecia că revoluția de la 1848 fusese precedată de o puternică mișcare studențească care avea ca centru Parisul [6].

Izvorită din dorința tineretului de „a întări și reînălța marele suflet al României vărsînd într-însul lumina care-l va face a cunoaște legea datorinței, legea dreptății și iubirea" [7], „Societatea" organizație pan-românistă, se adresa tuturor tinerilor din spațiul dacic chemîndu-i deci să militeze pentru înălțarea României mari. Ea era prin aceasta mai mult decît o simplă societate culturală și de învățămînt, ci o adevărată sucursală în exterior a „Frăției", constituită într-o strictă conspirativitate la București din 1843. Așa se și explică prezența printre inițiatori și cei 30 membri ai societății pariziene în august 1845, a unor tineri trecuți de vîrsta studenției, intelectuali deja formați. Nu întîmplător I. Ghica, fost profesor la Iași îi devenea președinte, iar C. A. Rosetti secretar, iar din vara lui 1846 conducerea ei era luată direct de N. Bălcescu. Discursul său din 31 decembrie 1846 intitulat semnificativ *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului fericit*, poate fi apreciat ca un program revoluționar. Se atrăgea atenția tineretului că „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională... „și reformarea socială a românilor bazată pe sfintele principii ale dreptății și egalității" [8].

Ca urmare, *Societatea studenților români de la Paris* s a integrat ferm în pregătirea revoluției de la 1848. La sediul ei, unde funcționau o bibliotecă românească și un cabinet de lectură, realizate pe bază de donații și sacrificii bănești ale membrilor ei, aveau loc dezbateri ideologice organizate, soldate cu finalizarea obiectivelor programului revoluționar, a directivelor tactice și strategice. Prin caracterul ei cultural afișat, „Societatea" pusă sub patronajul onorific al poetului liberal Lamartine, lega, ca mandatară a „Frăției" democrația românească de cea europeană și în special de cea franceză.

Dintre fruntașii ei, C. A. Rosetti avea legături deosebit de strînse cu republicanii din jurul publicației „La reforme" la care din octombrie 1847 colabora și Fr. Engels. Și același, împreună cu frații D. și I. Brătianu, participa la activitatea ligii republicane „L'Athenée des Etrangers" și

---

[5] George Em. Marica, Iosif Hajos, Călina Mare, Constantin Rusu, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, Edit. politică. București, 1968, p. 234.

[6] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. XII, p. 59.

[7] Dare de seamă a lucrărilor Comitetului Societății studenților români din Paris pe anii 1845—1846 și 1847, în *Anul 1848 în Principatele române*, tom. I, București, 1902, p. 73—76.

[8] Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834 1849*, Edit. Acad., București, 1967, p. 86.

www.dacoromanica.ro

la altele cu aceeaşi orientare [9]. Folosind aceste legături „Societatea" putea organiza o vastă propagandă naţională. Preocupată de tot ce se întîmplă în ţară, în 1847, în condiţiile aplicării măsurii reacţionare de înlocuire a limbii române cu cea franceză în cursurile superioare de la Bucureşti şi Iaşi, prin membrii „Societăţii" de la Paris se puneau bazele „Însocierii lazariene", o nouă organizaţie panromânistă pentru cultivarea limbii naţionale. Semnificativ, *Darea de seamă* a Comitetului societăţii studenţilor de la Paris pe anii 1845—46 şi 1847 sublinia că cele două asociaţii erau „Stîlpii naţionalităţii noastre pe care trebuie a se întemeia mărirea ei" [10].

Cele două societăţi contribuiau deci la mobilizarea studenţilor în sensul slujirii pînă la sacrificiu a intereselor naţionale de unitate şi libertate.

Izbucnirea revoluţiei europene îi găsea deci pe români pregătiţi să acţioneze. Cei aflaţi la Paris s-au avîntat de la început pe baricade între 23—24 februarie, contribuind cu arma la instaurarea republicii franceze. Aproape toţi membrii activi ai Societăţii studenţilor — printre care şi N. Bălcescu — însoţeau batalionul de gardă naţională condus de Edgar Quinet spre Tuilleries, pătrunzînd în palat. O delegaţie românească exprima apoi guvernului provizoriu francez sentimentele sale de solidaritate şi speranţa într-un ajutor activ pentru cauza românească. Cu această speranţă tinerii au plecat din Parisul revoluţionar spre ţară.

Aceeaşi efervescenţă revoluţionară domnea şi la Viena printre studenţii români participanţi la răsturnarea regimului reacţionar al lui Metternich. Dintre ei se remarca Ioan Micu (Medvesi), student în medicină, a cărui locuinţă servea drept loc de întîlnire pentru toţi românii, munteanul Toma Constantin şi mai ales Eudoxiu Hurmuzaki, care prin capacitatea şi experienţa sa de viaţă se impusese ca adevăratul conducător pentru numerosul grup de tineri români din capitala Imperiului austriac. Despre el şi alţi 9 români vestea Ioan Maiorescu guvernul revoluţionar de la Bucureşti, la 15 27 iulie 1848 că fac parte din „legiunea academică din Viena" care se arăta şi ea „entuziasmată pentru revoluţiunea noastră" [11].

Studenţii români participau şi la evenimentele revoluţionare din martie 1848 de la Pesta, iar în aprilie 1848 îl eliberau din închisoare pe Eftimie Murgu, care pătimise trei ani ca urmare a luptei sale pentru libertatea românilor bănăţeni şi unitatea românească.

În ţară, de la Bucureşti la Blaj, Sibiu, Tg. Mureş, mai puţin în Moldova unde grupul celor veniţi de la Paris, după consumarea evenimentelor de la 27 martie 1848, încercase zadarnic să pătrundă, se poate urmări prezenţa în revoluţie şi a studenţilor. Este drept că ei se pierd în marea masă a participanţilor, în condiţiile, mai ales, ale dezvoltării activităţii revoluţionare. Faptul este explicabil dacă luăm în considerare numărul încă mic al studenţilor, ca urmare a inexistenţei unei universităţi româneşti.

---

[9] *1848 în România*, Bucureşti, 1898, p. 43—44. Despre „Societatea studenţilor de la Paris" pe larg în V. Maciu, *Un centre revolutionnaire Roumain dans les années 1845—1848. La Société des étudiants Roumains de Paris*, în „Nouvelles Etudes d'Histoire", Edit. Academiei, Bucureşti, 1965, p. 246 250.

[10] *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, p. 79.

[11] C. Bodea, *op. cit.*, anexa 81, p. 333.

www.dacoromanica.ro

În Transilvania, încă din martie 1848, de la primele adunări organizate, tineretul studios participă cu entuziasm la revoluție, cu încrederea în împlinirea visurilor de libertate socială și națională prin unitate de acțiune româno-maghiară.

Astfel la Tg. Mureș canceliștii români de la Tabla regească (Tribunalul suprem) se aflau la începutul evenimentelor revoluționare alături de colegii lor maghiari. În aceste împrejurări Avram Iancu propunea desființarea iobăgiei fără despăgubire. Studenții constituiau baza și în consfătuirea organizată la Blaj în 25 martie 1848, în care unul dintre ei, Tudoreanu respingea cu vehemență tactica veche, a memoriilor la Viena pentru satisfacerea năzuințelor naționale, propunînd lupta hotărîtă, inclusiv cu armele. „Noi să nu cerem, nici să pretindem — spunea el — ci să luăm ce este al nostru" [12].

Pe aceeași linie, într-o altă adunare de la 26 martie 1848, a canceliștilor români de la Tg. Mureș, era respinsă ideea convocării unui congres național în favoarea mobilizării maselor prin mari adunări populare, ca cea propusă de ei — pregătitoare — de la 18/30 aprilie 1848 de la Blaj.

Călăuziți de proclamația-manifest a lui S. Bărnuțiu, *Provocațiune*, din 12/24 martie 1848, care fixa marile obiective sociale și naționale ale revoluției, studenții colindau satele chemînd la acțiune [13].

În adunarea națională din aprilie, ca și în cea din mai 1848, tineretul studios a avut un rol deosebit de important, acela de tribuni reprezentanți și mobilizatori ai poporului. În cea din aprilie 1848 tinerii studenți tribuni Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, Vasile Nemeș, au respins poziția împăciuitoristă, oportunistă adoptată de episcopul Lemeny, pronunțîndu-se pentru lupta hotărîtă în vederea obținerii drepturilor naționale. Cu această hotărîre se adresau poporului chemîndu-l la libertate și să participe în masă la Marea Adunare Națională de la Blaj, din 3/15 mai 1848, pentru adoptarea programului revoluționar [14]. Și aceasta în condițiile teroarei generalizate ridicată la rang de lege cînd mișcările țărănești împotriva obligațiilor feudale erau înăbușite cu forța armată, iar fruntașii români arestați. „Ceea ce în acea epocă nu se mai vedea nicăieri în Europa, scria cu indignare G. Barițiu — se vedea în tot cuprinsul Transilvaniei, adică furcile sau spînzurătorile ridicate în permanență pe la toate comunele, la mai multe și cîte o țeapă de lemn înțelenită bine alăturea cu furci în pămînt. Furcile și țeapa sau frigarea erau simbolul potestății (puterii n.n.) aristocratice" ... „Nu se poate descrie și doar nici a se crede gradul de rușine însoțită de mînie produs de această măsură barbară la populațiunea rurală și mai vîrtos la junime" [15].

Tinerii au condus poporul spre Blajul maiului 1848, jucînd un rol de frunte în Marea Adunare Națională, fiind prezenți permanent printre iobagii care recunoșteau în ei pe adevărații și credincioșii lor conducători. Alecu Russo, participant la marea manifestație națională de la Blaj, împreună cu alți moldoveni și munteni, expresie a caracterului unitar al

---

[12] V. Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, Edit. politică, București, 1966, p. 196.

[13] Unul dintre studenți s-a ocupat de traducerea și publicarea *Provocațiunii*, în gazeta oficială „Wiener Zeitung". Vezi V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 217.

[14] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, tom. II, p. 135.

[15] G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 sute ani în urmă*, tom. II, Sibiu, 1890, p. 66—67.

www.dacoromanica.ro

revoluției române arată că printre rîndurile țăranilor se puteau vedea numeroase „surtuce" adică tineri veniți din școlile Transilvaniei cu iubire de țară și nație [16]. Iar Iakob Elek, prezent și el la adunare consemna că „La fiecare grup se putea vedea în permanență un student sau chiar mai mulți care stăteau de vorbă cu oamenii, le dădeau explicații subliniindu-și prin gesturi vii cuvintele" [17].

În același timp, rolul tineretului studios în cadrul Adunării este subliniat și de faptul că între cei 10 secretari ai săi se afla și cancelistul Iacob Bologa iar alții, printre care canceliștii Alexandru Papiu Ilarian, Avram Iancu, Alexandru Bătrîneanu au fost aleși în Comitetul Național Permanent de la Sibiu.

Tineretul, cu elanul său caracteristic vîrstei și înțelegerii mersului vremii, a strîns poporul în jurul programului revoluționar adoptat în mai, și prin care națiunea română se exprima cu consecvență pentru dreptul său la autodeterminare, pentru independența sa, respingînd anexarea Transilvaniei la Ungaria și optînd pentru organizarea țării pe principiile radical-democratice, prin emanciparea fără despăgubire a iobagilor, prin repunerea în drepturi a națiunii române, prin participarea ei directă, proporțională cu numărul, în toate organele de stat, de sus pînă jos, prin oficializarea limbii române și organizarea învățămîntului românesc modern din fonduri bugetare și a gărzilor naționale înarmate. În cele două deputății trimise la Viena și Budapesta pentru a susține programul revoluționar românesc au fost aleși și 16 tineri cancelişti și studenți [18].

Sub influența acelei uriașe efervescențe revoluționare izvorîtă din unitatea manifestării naționale de la 3/15—5/17 mai 1848 de la Blaj, un grup de revoluționari moldoveni printre care și studenții I. T. Curius și N. Ionescu redacta apoi la Brașov unul din cele mai radicale programe revoluționare *Principiile noastre pentru reformarea patriei.*

Și în timp ce primul se îndrepta spre Paris, pentru a servi propaganda românească, N. Ionescu acționa între Sibiu, București și apoi Cernăuți, ca om de legătură, în încercarea de făurire a unui front unic românesc în lupta pentru crearea României.

În același sens activau și tinerii de la București.

Reprezentanți ai lor prezentaseră încă în mai 1848 comisarului turc Tallat Efendi un memoriu care revendica, în numele partidei naționale, după spusele consulului englez, unirea țărilor române, inclusiv a Transilvaniei, într-un stat independent [19].

După izbucnirea și victoria revoluției în Țara Românească, tineretul studios participa la aplicarea programului revoluționar, prin mobilizarea poporului, pe calea publicisticii, cluburilor, adunărilor etc. La „Poporul suveran" îndrumat de N. Bălcescu, ideologia democrat-revoluționară era propagată de tînărul său redactor, studentul Dimitrie Bolintineanu, revenit de la Paris. El semna în primul număr al publicației, din 19/31 iunie 1848, *Cîntec de libertate improvizat în ziua de 11 iunie*, iar la 5/17 iulie scria cu admirație despre eroismul poporului în dejucarea celui de

[16] V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 440.
[17] *Ibidem*, p. 441.
[18] G. Barițiu, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 125.
[19] *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, p. 438—442; Arh. Ist. Cen. Stat, fond microfilme, Anglia, rola 18, 78.

www.dacoromanica.ro

al doilea complot contrarevoluționar. Cu ocazia primului complot din iunie 1848, un grup de studenți îl sprijinise pe I. C. Brătianu în mobilizarea poporului pentru eliberarea guvernului revoluționar arestat. Tinerii acționau în gărzile naționale și conducerea acestora, în noua administrație revoluționară, în pregătirea constituantei și adîncirea propagandei la sate. În iulie 1848 activitatea lor era impulsionată și prin trecerea peste Carpați, spre București, a numeroși tribuni din Transilvania, unii constituiți într-un batalion sacru și despre care A. I. Golescu ținea să anunțe că „toți au săvîrșit cursul filozofiei și al legilor".

Între noii comisari de propagandă, conduși de N. Bălcescu, se aflau și canceliștii Al. Papiu Ilarian, Al. Bătrîneanu și studentul Vasile Nemeș, cel care la Blaj își românizase numele în „Nobili" [20].

În Bucovina, un alt student, Iraclie Porumbescu, participa, în calitate de secretar de redacție, la apariția din octombrie 1848, și pînă în septembrie 1850, a publicației „Bucovina" [21], care sub îndrumarea lui, Hurmuzaki slujea cu devotament românismul.

Tineretul studios și-a apărat și cu arma, atunci cînd situația a impus aceasta, idealurile sale de libertate. Mulți studenți și cancelişti au fost activiști, aleși sau cooptați, în Comitetul de pacificație condus de S. Bărnuțiu, începînd de la a treia mare adunare națională de la Blaj din septembrie 1848. Alții, și mai numeroși, au luptat ca prefecți, viceprefecți, tribuni, vicetribuni, decurioni și vicedecurioni în armata populară revoluționară a celor 15 legiuni organizate din septembrie 1848. Citățm dintre aceștia pe Dionisie Pop Marțian și Vasile Moldovan, ca prefecți, Eliseu Todoran, Vasile Simonis, Ticudi Alexandru, Vasile Pop din Nasna, căzuți eroic în timpul revoluției. S-au distins în calitate de comandanți militari, de asemenea, tribunii Iosif Hodoș, Popea Nicolae, Moroianu Oprea, Ioan Pușcaș, I. Rațiu, Ioan Antonelli, Blianca, Densușianu Beniamin (Armenco Arnest) și numeroși alții [22].

Toate acestea ilustrează rolul important al tineretului în revoluția de la 1848 soldată, deși înăbușită prin intervenția contrarevoluționară externă, cu răsturnarea orînduirii feudale pe 2/3 din teritoriul național, cu zdruncinarea ei în restul teritoriului românesc, cu întărirea hotărîrii de luptă pe baza programului revoluționar, pentru unitate și independență națională.

Printre exilații ce continuau să creadă într-o nouă revoluție și să militeze pentru organizarea ei, în anii de după 1849 s-au aflat și numeroși studenți. În numele lor se adresa tineretului întregii țări chemîndu-l la luptă și publicația revoluționară „Junimea română" care reprezenta organizația cu același nume constituită la Paris în februarie 1851. Redactată de studentul G. Crețeanu, ea apărea în două numere și două ediții, din care una, în format mic, era difuzată ca material de propagandă revolu-

---

[20] S. Dragomir, *Studii și documente privind revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*, tom. V, Cluj, p. 252.

[21] *Dicționarul literaturii române de la origini pînă în 1900*, Edit. Acad., București, 1979 p. 704.

[22] G. Barițiu, *op. cit.*, vol. II, p. 263, 267; *George Barițiu și contemporanii săi*, vol. II, Edit. Minerva, București, 1975, p. 79; Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, tom. III, Sibiu, 1943, p. 102, 130, 132; G. Bariț, *op. cit.*, V, p. 141.

www.dacoromanica.ro

ționară în țară. Articolul program intitulat *Scopul nostru* ilustra opțiunea pentru o nouă revoluție a cărei deviză era : „Război celor apăsători, solidaritate cu cei apăsați. 2. Independența și unirea tuturor românilor. 3. Organizarea adevăratei democrații. România nouă trebuie să fie opera românilor căci „fericirea noastră nu va veni niciodată de la capetele încoronate, de la străini".

În noi este toată puterea — scria articolul — și noi înșine nu vom fi tari dacă nu vom fi odată uniți" [23].

În același ton erau scrise și articolele *Credință și unire*; *Trecutul și prezentul*; *Muncitorul român*, iar în nr. 2, *Reforma morală*; *Revoluțiile române*; *O idee asupra unirii noastre naționale* etc.

Publicația s-a bucurat de sprijinul lui N. Bălcescu dar și de prețuirea comitetului central democratic european de la Londra [24].

În lupta pentru unitate se reintegra, refăcută în 1852, și *Societatea studenților români* de la Paris. Studenții s-au distins în condițiile istorice de după încheierea războiului Crimeii, în acțiunea de propagandă națională unionistă adresată Europei. Ei luau parte la activitatea Cancelariei de propagandă condusă la Paris de Ioasafat Snagoveanu, din 1856. Unul din cei trei secretari ai săi era studentul V. Alexandrescu, care redacta, împreună cu C. A. Rosetti, în 1857 gazeta unionistă „Opiniunea".

Alți studenți, frații Vasile și Costache Boerescu publicau tot la Paris, în 1856—1861 broșuri în favoarea Unirii Moldovei cu Țara Românească. Tot în capitala Franței apărea în 1857, ca publicație studențească „Buciumul" sub redacția lui Cezar Bolliac [25].

În țară tineretul studios constituia o prezență activă în mișcarea unionistă remarcîndu-se ca „tribuni" și „căuzași" în acțiunea de mobilizare a poporului la București în zilele de 22, 23 și 24 ianuarie 1859 care decideau unirea.

Înfăptuirea României de la 1859 trezise mari speranțe în inimile transilvănenilor. În numele lor studentul Pompiliu Piso publica în 1861 la Paris o lucrare științifică, prin informația sa, dar în același timp un manifest politic prin care se exprima hotărîrea românilor de a trăi într-o patrie unică și democratică.

Pentru edificarea acestui viitor comun, studenții români au simțit nevoia strîngerii rîndurilor, a unei mai bune organizări. Apar ca urmare noi societăți legale, cu caracter cultural care puneau un deosebit accent pe cultivarea limbii române, tezaurul existenței noastre naționale. Cultivînd patriotismul militant, educînd tineretul în spiritul datoriei către patrie, conform programului revoluționar de la 1848, ele au pregătit calea spre 1 Decembrie 1918. O simplă enumerare a lor ilustrează bogata activitate a studențimii și a tineretului în general. Societatea literară a junimii studioase la Academia de drepturi și arhigimnaziul din Oradea Mare (1851), Societatea de lectură a studenților români (Satu Mare, 1859, Societatea literară și științifică (Viena, 1860), Societatea de lectură „Inocențiu Micu

[23] „Junimea română", Paris, I, (1851), nr. 1, mai.

[24] Al. Cretzianu, *Din Arhiva lui D. Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840—1870*, vol. I, București, 1933, p. 263—264.

[25] *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1979, p. 109, 877.

www.dacoromanica.ro

Clain" de la Blaj (1864), Societatea de lectură „Ion Popazu" a junimei studioase de la Institutul teologic-pedagogic al diecezei ortodoxe române a Caransebeşului, Societatea academică Petru Maior (Pesta, 1862), şi numeroase altele.[26]

Au apărut organizaţii pur studenţeşti, sau naţionale cu concursul direct al studenţilor şi în România veche. Ele se iniţiază cu oarecare întîrziere în raport cu existenţa deja şi consolidată a celor din exterior. Explicaţiile trebuie căutate şi în organizarea tîrzie a celor două universităţi de la Iaşi şi Bucureşti.

În Capitala ţării, la 3/15 mai 1867 se iniţia simbolic o organizaţie „Transilvania" la propunerea studentului transilvănean I. Tacit, ca un strigăt de revoltă faţă de anexarea Transilvaniei la Ungaria. Ea îşi propunea „strîngerea legăturilor de frăţie între junimea studioasă din toate părţile româneşti", susţinerea la studii în ţările Europei latine a tinerilor din teritoriile româneşti asuprite de statul dualist austro-ungar cu condiţia revenirii lor în locurile de baştină pentru a-şi servi naţia [27].

Bucurîndu-se de conducerea marelui patriot Al. Papiu Ilarian ca preşedinte (1867—1873) şi de sprijinul întregii naţiuni, societatea care avea în frunte un comitet din care făceau parte şi studenţi, a întreţinut cu burse în Franţa, Italia şi Belgia 166 tineri pînă în 1918.

Dintre ei s-au ridicat numeroşi oameni de cultură şi patrioţi luptători pentru unitatea românească încă de pe băncile facultăţilor. S-a remarcat ca un propagator neobosit al cauzei române Ioachim C. Drăgescu, devenit colaborator apropiat al cărturarului italian filoromân Giovanele Vegezzi Ruscalla, iniţiatorul primului seminar de limbă română în străinătate la Torino [28]. În 10 februarie 1869 tînărul student lansa românilor o adevărată chemare la luptă „Nu prin pacienţă, ci prin impacienţă (revoluţie) devin popoarele libere. Transilvania — sublinia el — e inima României, în ea pulsează bate viaţa „României viitorului" ... „să jurăm a muri pînă la unul decît a trăi în sclavie. Astfel vom putea ridica în Alba Iulia altarul unităţii, libertăţii şi independenţei române". Se pare că tot el iniţia atunci o societate secretă „Viitorul" pentru pregătirea revoluţiei naţionale de eliberare [29].

În anii de după instaurarea dualismului austro-ungar se constituia la Viena în 1871, Societatea „România Jună" care continua activitatea pe o treaptă superioară, a mai vechilor organizaţii „Societatea literară şi ştiinţifică" şi „România". Un rol deosebit în apariţia, organizarea şi îndrumarea „României June" l-a avut Mihai Eminescu sosit la Viena în 1869 [30].

---

[26] *Carmen Saeculare (1862—1912)* Memoriul jubiliar al Societăţii Academice „Petru Maior", Beiuş, 1912; Raport istoric general despre activitatea Societăţii Petru Maior a junimei române din Budapesta, 1877; V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 142.

[27] Actele Societăţii Transilvania pentru ajutorul studenţilor români din Transilvania şi părţile ei, Cartea a II-a, Bucureşti, 1868, p. 47.

[28] I. Ionaşcu, *Bucureştii şi studenţii transilvăneni*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", IX (1972).

[29] *Idem*, (anexe) p. 191, 193.

[30] *Din* şedinţele Societăţii România jună în Mihai Eminescu. *Scrieri politice şi literare. Manuscrise inedite şi culegeri din ziare şi reviste*, 1870—1877, vol. I, Bucureşti, 1905.

www.dacoromanica.ro

Noua societate al cărei prim preşedinte a fost Ion Slavici, punea în practică o iniţiativă mai veche a studenţilor români din Viena, cu privire la organizarea unei mari serbări naţionale la Putna şi a unui prim congres studenţesc. Serbările ţinute între 14/26 şi 16/28 august 1871,la care au participat peste 3000 de români, din toate provinciile istorice româneşti, au fost cu adevărat o grandioasă manifestare a unităţii indestructibile româneşti. Vorbind în numele studenţilor, A. D. Xenopol invocîndu-l pe Ştefan cel Mare îşi exprima încrederea în realizarea totală a visului de unitate a românilor apreciind că atunci „cînd unirea minţii şi a inimii va fi încheiată, atuncia politica va urma numaidecît din însuşi mersul lucrurilor" [31].

După încheierea serbărilor, la care au fost prezenţi pe lîngă tineri şi mari personalităţi, inclusiv politice, au început lucrările congresului studenţesc. Preocuparea sa dominantă a fost mai buna organizare, unificarea mişcării studenţeşti într-o mare asociaţie, cu organizaţii locale şi provinciale, cu comitete locale şi provinciale legate prin unitate programatică, presă, congrese generale, periodice. Toate acestea subordonate ideii unei mai ample mobilizări a studenţimii la viaţa şi lupta naţională.

Deşi lucrările congresului nu se finalizau în sensul discuţiilor de mai sus, ca urmare a divergenţelor ivite între participanţi cu privire la tactică, el contribuia, ca şi serbările la o activizare a luptei studenţeşti cu deosebire în anii de sfîrşit ai secolului, în condiţiile intensificării politicii de opresiune naţională din Austro-Ungaria.

Se trecea chiar la o nouă etapă organizatorică, care depăşea vechea formulă a asociaţiilor cu caracter specific cultural. Aceasta era o urmare a extinderii influenţei ideilor socialiste asupra mişcării studenţeşti şi a adîncirii luptei, prin mobilizarea întregii naţiuni, pentru unitatea politică a tuturor românilor şi pentru independenţă.

Mulţi dintre tinerii plecaţi la studii în Apus ca şi acel Teodor Diamant au devenit adepţi şi propagatori ai ideilor socialiste de diverse nuanţe. Preluîndu-le au încercat să le adapteze la nevoile şi specificul românesc, pornind pe drumul lor novator şi de la profundul democratism al revoluţiei române de la 1848—1849. Considerîndu-se virtuali urmaşi şi mandatari ai generaţiei înaintaşilor, făuritorii de ţară nouă, studenţii, şi în special cei deveniţi adepţi ai socialismului, au socotit ca o datorie de onoare continuarea luptei pentru împlinirea integrală şi mai ales pentru adîncirea acelui program revoluţionar de la 1848. Mişcarea socialistă, atît de puternică în rîndurile tineretului studios, are deci de la începuturile ei meritul de a fi preluat şi prelucrat experienţa înaintaşilor şi de a fi fundamentat creator, în noile condiţii istorice dezideratele majore ale societăţii româneşti, libertatea totală, unitatea deplină şi democraţia adîncă.

Realizarea şi consolidarea României moderne, printr-o operă reformatoare cuprinzătoare au creat un cadru propice pentru difuzarea deci şi receptarea ideilor socialiste în societatea românească. Tineri români ca Mircea Rosetti, Vasile Conta, Zamfir Arbore, Gheorghe Panu, aflaţi la studii în Franţa au devenit membri ai Internaţionalei a I-a, iar un alt grup însemnat de studenţi şi absolvenţi medicinişti, mai ales din cei 900 participanţi ca voluntari în războiul franco-prusian din 1870—1871, au

[31] „Românul", 20 august 1871.

www.dacoromanica.ro

luptat cu arma în mînă în apărarea Comunei din Paris. Prezenţi încă din 1870 printre membrii activi ai cluburilor revoluţionare de la „College de France" sau de la „Şcoala de medicină" din Paris, 30 de români au devenit în 1871 comunarzi activi, remarcîndu-se printr-o eroică activitate, pe toată durata Comunei, inclusiv în sîngeroasa săptămînă între 21—28 mai 1871. Toţi cei 30 sînt caracterizaţi de documentele vremii drept oameni ai datoriei, iar despre studenţii Alexandru Cociu şi M. Georgescu consemnau că ei „continuau a se expune /cu/ acelaşi devotament în timpul războiului civil. Dar nimic nu egala curajul pe care l-au arătat în cele opt zile de agonie ale Comunei adunînd răniţii de pe stradă, protejaţi de un simplu drapel care adesea nu era respectat de gloanţe [32].

Reveniţi în ţară ei au făcut propagandă socialistă, mai întîi în rîndurile tineretului studios, cuprins în puternice cercuri socialiste mai ales la Bucureşti şi Iaşi. Sub influenţa socialiştilor s-a amplificat şi activitatea de organizare a studenţilor. Din iniţiativa lor începea să activeze la Bucureşti în ianuarie 1875 „Societatea studenţilor în medicină" condusă nemijlocit de studenţii socialişti V. Manicea, C. Istrati, Al. Spiroiu, C. Stăuceanu ca preşedinţi sau membri în comitetul de conducere, toţi cu strînse legături cu C. Dobrogeanu-Gherea, N. Codreanu şi dr. Russel, fruntaşi socialişti cunoscuţi.

Loc de întîlnire permanentă a studenţilor cu socialiştii, prezenţi de altfel la manifestările studenţeşti şi de la şedinţa „Societăţii" devenise restaurantul „Concordia", luat în antrepriză de un socialist, probabil C. Dobrogeanu-Gherea şi în incinta căruia fusese constituit un adevărat club studenţesc de orientare socialistă [33].

Propaganda socialistă în rîndurile studenţilor era uşurată şi de Societatea de cultură şi solidaritate între studenţi, cu activitate semilegală, dar care era dizolvată de autorităţi în 1877 [34].

Ca organizaţie profesională ştiinţifică, Societatea studenţilor în medicină era utilă şi procesului de învăţămînt, ea reuşind să se autodoteze cu o bibliotecă, un cabinet de lectură şi un muzeu, o publicaţie proprie „Spitalul", care din 1884 se intitula „Revista medicală". În 1899 i se adăuga „Buletinul societăţii studenţilor în medicină". Că era nu numai o societate profesională ci şi patriotică s-a văzut în timpul războiului din 1877—1878 cînd membrii săi s-au înrolat ca voluntari. Este interesant de semnalat şi faptul că ea a cooptat ca membri şi studenţii Facultăţii de ştiinţe şi pe cei de la Şcoala Veterinară, stabilind legături şi cu cei de la Iaşi. Chiar şi cu asociaţiile celor din Cluj, Cernăuţi, Viena. Strînse raporturi de colaborare reuşea să realizeze cu cei din Italia, cu mediciniştii din Neapole, şi prin intermediul socialiştilor refugiaţi din Rusia, au încercat să ajungă şi la studenţii din Petersburg [35].

La Iaşi, sub influenţa socialiştilor apărea în 1875 prima organizaţie studenţească — Clubul — cu preocupări nu numai strict studenţeşti ci

---

[32] Gabriel Barbu, *Medici români pe baricadele Comunei din Paris*, în „Magazin istoric", 8/1967, p. 48.

[33] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă 1877—1878*, vol. I, partea I-a, Edit. Academiei, Bucureşti, 1954, p. 576—581, 698—768.

[34] George Sabin, *Amintiri din războiul independenţei*, Bucureşti, 1912, p. 7—9.

[35] *Documente privind istoria României. Războiul de independenţă 1877—1878*, vol. I, partea I, Bucureşti, 1954, p. 767.

www.dacoromanica.ro

şi social-politice. Clubul a propagat gîndirea materialistă, a militat pentru democratizarea învăţămîntului şi îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă şi învăţămînt, împotriva şovinismului şi antisemitismului. Tematica dezbaterilor ideologice din cadrul celor două organizaţii de la Bucureşti şi Iaşi, destinată cu deosebire problemelor de filozofie, vieţii sociale, ilustrează de asemenea influenţa ideilor socialiştilor, despre care un participant la evenimente, Chiriac Ionescu, nota în 1882 că ele aveau un caracter organizat, regulat şi că „se discutau cu mare aprindere şi entuziasm ideile şi teoriile socialiste care în mare parte erau pe placul spiritului tineresc plin de generaţiune" [36].

Forţa de mobilizare a socialiştilor s-a resimţit puternic şi în anii războiului de independenţă. Societatea studenţilor în medicină hotăra în şedinţa sa din 14 aprilie 1877 plecarea membrilor săi pe front [37].

În condiţiile deschiderii ostilităţilor la Dunăre, un grup însemnat compus aproape în întregime din studenţi socialişti solicita lui Carol Davilla, profesorul lor dar şi şeful serviciului militar sanitar, plecarea imediată pe front, ca simpli soldaţi. Printre cei 14 se remarcau : Al. Tipariu, C. Stăuceanu, C. I. Istrati, C. G. Manicea, M. Manolescu, Petre Lăzărescu, I. Corvin. La stăruinţa insistentă a lui C. Davilla s-au integrat însă în activitatea sanitară.

Aceleaşi sentimente patriotice determinaseră pe studenţii transilvăneni din Bucureşti să solicite guvernului, încă de la începutul lui 1877, constituirea unui batalion al studenţilor voluntari. Şi deşi entuziasmul şi rîvna lor erau manifeste, în acţiunea de instruire militară rapidă iniţiată cu ajutorul primăriei, în februarie 1877, guvernul liberal I. C. Brătianu era nevoit, la protestul Austro-Ungariei să-i îndemne spre înrolare individuală.

Cu toate acestea acţiunea de solidarizare cu România luptătoare, spre care se îndreptau toate speranţele românilor de peste Carpaţi, n-a putut fi stăvilită nici în rîndul studenţilor transilvăneni sau bucovineni. Nici întărirea pazei şi militarizarea graniţelor, nici intensificarea persecuţiilor de tot felul nu i-au putut demobiliza. În Bucovina un rol deosebit în organizarea mişcării de solidarizare cu România l-a avut Societatea „Arboroasa", acelaşi rol îl juca „Iulia" la Cluj iar în alte părţi ale imperiului austro-ungar, numeroase alte societăţi studenţeşti.

Atît „Iulia" creată în 1873 cît şi „Arboroasa" apărută în 1875 îşi manifestaseră de la început orientarea dacoromânistă. Întreaga lor activitate anterioară anului 1877, cu forme diverse de manifestare era orientată pe făgaşul educării tineretului în vederea luptei pentru libertate, pînă la jertfa supremă [38].

Membrii „Arboroasei", care îndrăzneau să arboreze stindardul naţional, într-o formă uşor schimbată, hotărau să se înroleze în armata României, fapt pentru care s-a trecut la strîngerea fondurilor necesare drumului. Plecarea spre Bucureşti a primului grup de opt tineri voluntari

---

[36] *Societatea studenţilor în medicină, 1875—1915*, Bucureşti, 1925, p. 11.

[37] Dr. Victor Gomoiu, *Istoricul Societăţii studenţilor în medicină 1875—1915*, Bucureşti, 1906. I. Şendrulescu, *Atitudinea studenţilor Universităţii din Bucureşti faţă de războiul de independenţă din 1877—1878*, în „Analele Universităţii din Bucureşti", XVI (1967), p. 37.

[38] I. Lupaş, *Societatea studenţilor români „Iulia" din Cluj şi activitatea membrilor ei*, în „Lumea universitară", I, (1922) nr. 2—3.

www.dacoromanica.ro

era urmată de introducerea unui regim de teroare în universitatea din Cernăuți, de intentarea unui proces „Arboroasei" și întemnițarea a șase dintre fruntașii ei, printre care și Ciprian Porumbescu. Dispariția „Arboroasei" prin hotărîre oficială, nu însemna și încetarea luptei. Locul ei era luat de „Junimea română" care se bucura ca și prima de sprijinul moral și material al națiunii, al României.

Același sentiment al datoriei față de patria mamă s-a manifestat și în Transilvania în rîndul societăților de tineret de tot felul de la Cluj, Sibiu, Baia Mare, Gherla etc. Ca urmare, numeroși studenți au luptat ca voluntari în armata română jertfindu-se alături de fiii satelor și orașelor din România vremii, pentru o cauză care era și a lor. Prima jertfă cădea la Calafat din rîndurile tineretului studios. Constantin Popescu, fratele unui fruntaș al „Arboroasei" era un tînăr bucovinean dintr-o școală militară a Iașului. Pe front au ajuns și cei opt bucovineni veniți cu ajutorul „Arboroasei". Ei au luptat la Plevna și Smîrdan dînd și jertfe de sînge pentru cauza românească [39]. Un grup constituit din 5 studenți, elevi, tineri funcționari din Transilvania, organizat în Făgăraș, ajungea la București după traversarea Carpaților în condiții dramatice, pentru a se înrola în armata română. Sînt cunoscuți pentru eroismul dovedit în campania militară din Balcani studenții transilvăneni Vicențiu Grama, Adam Hențiescu și alții [40].

Studenții veniți din toate părțile teritoriului național au demonstrat pe front vitejia caracteristică strămoșilor lor. Dintre mediciniștii bucureșteni, primul care se distingea în Valea Plîngerii era George Sabin citat prin ordin de zi și decorat cu „Virtutea militară". Au primit distincții pentru curajul cu care au acționat la Plevna și alții printre care C. I. Istrati, transilvăneanul M. Grancea, rănit de două ori, decorat cu „Virtutea militară" și „Steaua României" [41]. Eroic s-au comportat în cele mai grele bătălii ale războiului la Plevna și Vidin studenții Sabin Niculescu și Al. Spiroiu, I. Uziel, I. Apostoleanu, unii pierzîndu-și viața în timp ce-și făceau datoria.

Formele de manifestare ale solidarității naționale au fost diverse și nu exista suflet de român care să nu vibreze la chemarea patriotică. Studenții au participat la strîngerea fondurilor bănești și materiale pentru armată și Crucea Roșie română. Comitete de studenți s-au constituit în acest scop la Cernăuți, Budapesta, Viena, Graz, Berlin, Paris etc. O susținută activitate în acest sens avea loc la București și Iași. În acest ultim oraș o studentă, Sofia Balasan se remarca ca o neobosită activistă a Comitetului Central de femei condus de Maria Roznovanu în scopul amintit [42].

---

[39] Ion Nistor, *Consecințele războiului neatîrnării pentru românii din Bucovina și Basarabia în Războiul neatîrnării*, București 1927.

[40] Liviu Maior, *Transilvania și războiul pentru independență 1877—1878*, Edit. Dacia, Cluj, 1977, p. 34, 36; Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal, în* Războiul neatîrnării, 1927, p. 205—206; Mugur Mos, *Războiul de independență, cauza întregii națiuni române. Aportul Transilvaniei și Banatului, în Din lupta poporului român pentru independență*, București, 1977, p. 150—153.

[41] Liviu Maior, *op. cit.*, p. 40.

[42] Biblioteca Academiei R.S.R., fond msse, *Actele Comitetului central de doamne de la Iași*, vol. I, 1877—1878, f. 234.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, cu elanul specific al tinereții, studenții au animat pe întreg teritoriul național serbările organizate în cinstea victoriilor militare.

Studenții contribuiseră și ei la înălțarea României în rîndul statelor suverane.

DES TRADITIONS DÉMOCRATIQUES ET PATRIOTIQUES DU MOUVEMENT ESTUDIANTIN DE ROUMANIE (1821—1877)

RÉSUMÉ

L'étude présente brièvement l'apparition et l'activité du mouvement estudiantin organisé pendant les années de la période moderne, son apport à l'édification de l'Etat unitaire et indépendant.

L'analyse de l'activité déployée par les étudiants de Roumanie révèle l'existence de la solidarité nationale d'action estudiantine, autour du programme national, l'étroit et permanent rapport entre les étudiants de Roumanie de l'époque et les organisations estudiantines des territoires temporairement soumis à la domination étrangère ou celles créées par les Roumains dans les grands centres universitaires européens.

L'influence exercée par les socialistes sur le mouvement estudiantin, qui s'est accrue notamment à la veille et après la guerre d'indépendance a déterminé l'intensification du mouvement estudiants, dans le sens de l'extension de sa capacité organisationnelle en vue de la mobilisation de la masse d'étudiants à la lutte pour le renouveau, le progrès et l'independence.

www.dacoromanica.ro

100 de ani de la naşterea lui Nicolae Titulescu

NICOLAE TITULESCU — DIPLOMAT PATRIOT, LUPTĂTOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE (OPINII EXTERNE)

DE

OLIMPIU MATICHESCU

Raportat la pericolul fascist, a cărui recrudescență va înregistra o puternică creştere ca urmare a acaparării puterii politice de către naziști în Germania, anul 1933 înregistrează şi primele luări de poziție de mai mare amploare şi manifestări de solidaritate cu poporul român din partea opiniei publice democrate şi progresiste din străinătate, în legătură cu politica revizionistă care a însoțit ca un corolar ascensiunea fascismului pe plan internațional. În acelaşi context, oameni politici, publiciști şi alți reprezentanți ai opiniei publice de peste graniță au relevat şi au apreciat eforturile deosebite depuse pentru combaterea acestor pericole, pentru apărarea integrității şi independenței României de către eminentul om politic şi diplomat român Nicolae Titulescu.

Tratativele pentru încheierea cunoscutului „Pact cvadripartit" [1], începute la 19 martie 1933 prin vizita făcută în capitala Italiei fasciste de către premierul britanic MacDonald, au constituit un moment aparte în acest sens. Ecou deosebit a avut poziția adoptată de statele Micii Înțelegeri în presa din Franța. Soarta popoarelor europene nu putea fi lăsată la discreția nimănui, în afara voinței popoarelor respective, sublinia „Le Journal", relevînd contribuția de prim ordin pe care Nicolae Titulescu, ministrul de externe român, o aducea la acțiunea pe plan internațional pentru respectarea principiilor care prezidau activitatea „Societății națiunilor" [2].

Pactul celor patru a avut ecou defavorabil şi în cadrul opiniei publice din S.U.A. Comentînd evenimentele, ziarul „New-York Times" sublinia că el subminează grav statu-quoul politic postbelic în defavoarea statelor grupate de Mica Înțelegere. De aici şi poziția intrasingentă adoptată de ministrul de externe român, pe care ziarul o aproba. „Mica Înțelegere şi-a declarat opoziția față de planul Mussolini — se arăta în acest sens. Ea obiectează în special contra politicii revizioniste de la baza acestui plan (...). E adevărat că d-l MacDonald vorbind în Camera Comunelor a cău-

[1] Vezi detalii la Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale şi atitudinea României (1919—1934)*, Bucureşti, 1971, p. 191—204.

[2] „Le Journal" din 31 martie 1933.

www.dacoromanica.ro

tat să calmeze sentimentele lor tulburate, promiţîndu-le că nici un acord dintre cele patru puteri nu va încălca interesele vreunei ţări mici. Dar Mica Înţelegere nu se consideră o ţară mică, cu cei 50 de milioane de locuitori, legaţi de scopuri comune, care trăiesc înăuntrul frontierelor ei" [3].

Spiritul militant şi progresist pe care îl promova România pe planul vieţii politice internaţionale, prin intermediul lui Nicolae Titulescu, împotriva fascismului, revizionismului şi pentru apărarea păcii între popoare a fost remarcat şi apreciat din nou de către opinia publică din diferite ţări cu prilejul încheierii Convenţiei de definire a agresorului, din iulie 1933, propusă de U.R.S.S., şi susţinută de România. Ţinînd seama de contribuţia de primă importanţă pe care ministrul de externe român a adus-o la încheierea acordului de la Londra de definire a agresorului, literatura politico-juridică l-a consemnat sub denumirea de *Convenţia Litvinov — Titulescu* [4].

Tratativele şi în final înfăptuirea Înţelegerii Balcanice (februarie 1934), obiectivele antirevizioniste pe care ţările aliate (România, Turcia, Grecia şi Iugoslavia) le puneau la baza existenţei sale, au constituit prilej nou de afirmare pe plan extern a sentimentelor de sprijin şi solidaritate de care se bucura poporul român, eforturile sale de a stăvili ascensiunea pericolului fascist şi revizionist, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale. Declaraţiile favorabile cu care a fost primită crearea Înţelegerii Balcanice din partea unor diplomaţi şi purtători de cuvînt ai guvernelor din U.R.S.S., Franţa, Belgia, Elveţia — în contrast cu vizibila nemulţumire şi iritare cu care primiseră vestea statele fasciste — au fost completate de voci mai puţin oficiale, dar la fel de bine intenţionate, care felicitau poporul român, pe ministrul de externe Nicolae Titulescu în mod particular (în contextul unor articole de presă, care au apărut în această perioadă în diverse cotidiene din străinătate), pentru noua victorie obţinută, alături de celelalte popoare balcanice, împotriva revizionismului agresiv [5].

Ziarele democrate din Grecia, de pildă, evidenţiau legătura directă existentă între cele două organisme regionale de luptă împotriva revizionismului — Mica Înţelegere şi Antanta Balcanică.

Într-un raport din 12 aprilie 1934, Legaţia României din Atena comenta articolul intitulat *Revizuirea tratatelor*, publicat în ziarul „Athinaika Nea", remarcînd în contextul poziţiei antirevizioniste pe care cotidianul o adopta — prestigiul de care se bucură în Grecia Nicolae Titulescu, eforturile sale pentru închegarea şi consolidarea unităţii de acţiune antifasciste şi antirevizioniste a statelor care intrau în componenţa organizaţiilor amintite [6]. „Pentru Mica Înţelegere, nu are fiinţă o chestiune de revizuire a tratatelor — sublinia ziarul. Teza aceasta a Micii Înţelegeri — şi aceasta trebuie să o înţeleagă bine şi toate statele Peninsulei

[3] „New-York Times" din 27 martie 1933.

[4] Gh. Matei, *op. cit.*, p. 230—251.

[5] Vezi detalii la Cristian Popişteanu, *România şi Antanta Balcanică*, Bucureşti, 1971; Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică*, Bucureşti, 1972; D. Tuţu, *Problema securităţii colective în sud-estul Europei şi politica externă a României (1933—1937)*, în *Probleme de politică externă a României* (1919—1939), p. 171—217.

[6] Arhiva Istorică Centrală (în continuare A.I.C.), fond Ministerul Propagandei Naţionale, *Presa externă*, dosar 258, f.

www.dacoromanica.ro

Balcanice, este şi părerea Înţelegerii Balcanice. Revizuirea tratatelor nu este o chestiune de discutat" [7].

La rîndul său, ziarul „Proia" îl aprecia pe Nicolae Titulescu drept „Nestorul politicii externe a României", în timp ce „Kathimerini" scria că „în afara şi pe deasupra partidelor (din România — *n.n.* — *O.M.*) puternica figură a domnului Titulescu a asigurat statornicia politicii externe, unde a obţinut rezultate strălucite" [8].

Relevînd locul pe care România îl ocupă în Europa centrală, influenţa sa determinantă în cadrul Micii Înţelegeri şi a Pactului Balcanic, în sfîrşit, forţa morală pe care politica sa externă o reprezenta pentru menţinerea statu-quoului şi a păcii în Europa, cotidianul de limbă franceză „Le Messager d'Athenée" aprecia că atitudinea antirevizionistă a poporului român, aşa cum fusese ea definită în discursul pronunţat în parlamentul ţării de Nicolae Titulescu, se baza pe trei argumente esenţiale : juridice, politice şi morale [9].

Aceleaşi argumente şi drepturi istorice incontestabile, apreciate de ziarul atenian drept „cuirasă care apără frontierele româneşti contra revizuirii" [10], vor fi întîlnite în raportul Legaţiei României din Paris, trimis lui Nicolae Titulescu în iunie 1934, referitor la mişcarea de solidaritate cu poporul român ce se dezvolta treptat în cadrul opiniei publice democrate din Franţa, în contextul luptei împotriva politicii agresive şi revizioniste pe care o practicau pe plan internaţional statele fasciste [11].

Speculaţiile tendenţioase pe care le vehiculau în propaganda lor statele fasciste şi revizioniste, în privinţa unei aşa-zise orientări antisovietice pe care ar fi promovat-o ţările Micii Înţelegeri în politica lor externă au constituit, în această epocă, motiv nou de demascare şi combatere a oricăror pretenţii de revizuire a tratatelor de pace postbelice şi de relevare a meritelor deosebite pe care şi le cîştigase diplomatul român Nicolae Titulescu în faţa opiniei publice internaţionale în calitatea sa de militant nedezmînţit împotriva politicii agresive şi revanşarde a statelor fasciste. Astfel, adoptînd atitudinea de protest împotriva propagandei tendenţioase pe care o făceau statele fasciste pe marginea vizitei premierului român Gheorghe Tătărăscu în Iugolavia (octombrie 1934), a discuţiilor pe care le-a purtat cu acest prilej cu premierul Stoiadinovici — interesînd relaţiile bilaterale dintre cele două state vecine şi prietene şi necesitatea consolidării Micii Înţelegeri — cotidianul francez „Journal des Debats" sublinia că statele Micii Antante nu înţelegeau să se asocieze la politica anticomunistă a ţărilor fasciste. „Nu credem în ştirile ziarelor (fasciste — *n.n.*, *O.M.*) că dl. Tătărăscu s-ar fi dus la Belgrad spre a îndruma cu dl. Stoiadinovici Mica Înţelegere într-un spirit ostil Rusiei sau de neîncredere faţă de Franţa. Există, slavă domnului, mai mult realism la oamenii de stat români şi iugoslavi care ştiu că dacă există trei ţări hotărîte să nu tragă niciodată spada împotriva Rusiei, ele sînt Cehoslovacia, Iugoslavia şi, în ciuda divergenţelor interne mai marcante, România". Această poziţie politică realistă era determinată, aşa după cum sublinia ziarul francez,

[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem*, f. 128.
[9] „Le Messager d'Athenée" din 13 aprilie 1934.
[10] *Ibidem.*
[11] A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale — Presă, *externă*, dosar 314, f. 18—24

www.dacoromanica.ro

de faptul că statele Micii Antante înţelegeau foarte bine că „din partea Germaniei vine întotdeauna ameninţarea cea mai de temut pentru independenţa şi frontierele lor" [12].

Referindu-se la „realismul oamenilor politici români", cotidianul francez, mai sus citat, avea în vedere, în primul rînd, pe Nicolae Titulescu. Eforturile sale pentru o apropiere politică a României faţă de Uniunea Sovietică, cît şi intransigenţa pe care o manifesta faţă de fascism şi pretenţiile revizioniste erau deja de multă vreme cunoscute şi apreciate la măsura celei mai înalte valori în cadrul opiniei publice progresiste şi democrate din străinătate.

Sînt interesante din acest punct de vedere şi comentariile pe care le găsim în această perioadă în presa antifascistă din Belgia. „Grenz Echo", organ de limbă germană al partidului catolic din Eupen-Malmedy, comenta, de pildă, în felul următor un discurs revizionist pronunţat de premierul maghiar Gömbös în localitatea Szolnok: „Eminentul ministru de externe al României, domnul Titulescu, un sincer prieten al păcii, a îndreptat în repetate rînduri la adresa guvernului din Budapesta, cuvintele « Revizionism înseamnă război ». La fel de clar s-a exprimat de multe ori şi ministrul Cehoslovaciei, domnul Beneş. Precum se vede aceasta nu foloseşte la nimic. Domnii din Budapesta nu se pot instrui. Ei doresc reîntoarcerea situaţiei care se exprima prin aceea că o mînă de magnaţi maghiari dominau peste milioane de oameni de alte naţionalităţi ca: români, ruteni, slovaci şi croaţi. Ungurii *, care se iau aşa de bucuros după pilda Berlinului, ar trebui însă să se gîndească că răbdarea Europei poate să aibe, într-o zi, un sfîrşit" [13].

Opinia publică din U.R.S.S. şi-a manifestat, la rîndul său, în această epocă dezacordul faţă de politica revizionistă a statelor fasciste şi, implicit, acordul la politica externă realistă promovată de marele om politic şi diplomat român. Făcîndu-se ecoul acestei atitudini, care era în acelaşi timp poziţia oficială a guvernului sovietic, de solidaritate cu popoarele ameninţate de fascism şi revizionism, ziarul „Pravda" publica, în iulie 1935, un articol antirevizionist intitulat *Umbra habsburgilor deasupra Austriei* [14].

Hotărîrea guvernului austriac de a abroga legile adoptate la sfîrşitul războiului mondial împotriva fostei familii imperiale — şi a-i reda, în consecinţă, lui Otto de Habsburg veniturile materiale ale întregii averi, apreciată la suma de 2,5 miliarde de şilingi, cît şi permisiunea de a reveni în ţară — era apreciată şi condamnată de cotidianul sovietic drept un act de încurajare a fascismului şi revizionismului împotriva ţărilor Micii Înţelegeri [15]. „Hotărîrea guvernului austriac — scria „Pravda" — dovedeşte nu numai că politica internă a guvernului Schuschingg poartă un caracter reacţionar, fascist. Această hotărîre are şi semnificaţie internaţională, atingînd interesele unui şir de ţări din sud-estul Europei" [16].

[12] „Journal des Debats" din 24 octombrie 1934.

* Evident este vorba de clasele dominante, de guvernanţii horthyşti şi nu de masele muncitoreşti din Ungaria, ostile fascismului şi politicii revizioniste.

[13] „Grenz Echo" din 31 ianuarie 1935.

[14] „Pravda" din 9 iulie 1935.

[15] Ibidem.

[16] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Continuînd şirul comentariilor, ziarul sovietic scria că hotărîrile menţionate constituiau un prim pas spre o viitoare încercare de restaurare a monarhiei habsburgice în Austria şi apoi extinderea sa în Ungaria [17]. Zvonurile care circulau în legătură cu o consfătuire secretă ce ar fi avut loc la Budapesta [18], între von Papen, ministrul Germaniei naziste în Au stria, Schuschingg şi Gömbös, premierul guvernului horthyst trebuiau luate în considerare, avertiza „Pravda", „întrucît toate încercările de revizuire teritorială vor fi îndreptate în primul rînd împotriva Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi României" [19].

Măsurile energice pe care statele Micii Înţelegeri le-au adoptat în contextul acestei probleme, hotărîrea lor fermă de a transpune în fapt clauza mobilizării armate în cazul restauraţiei habsburgice, au evidenţiat din nou marea personalitate politică a ministrului de externe al României, Nicolae Titulescu. Alegerea României în calitate de membru permanent în Consiliul Ligii Naţiunilor (17 septembrie 1935) cu o mare majoritate de voturi, reflectă tocmai prestigiul, aprecierea de care se bucura în această epocă poziţia antifascistă şi antirevizionistă promovată de România în mod constant în politica sa externă, contribuţia personală pe care omul politic român o aducea în acest sens. Comentînd evenimentul, ziarul „Dimineaţa" relata că „l'Echo de Paris" sublinia că prin această hotărîre forumul internaţional „a voit să facă o manifestare excepţională omului de stat român, care reprezintă cu cea mai mare inteligenţă, elocvenţă şi putere, lupta naţiunilor mici contra imperialismului revizionist" [20].

La rîndul său, „le Petit Parisien" (citat în acelaşi comentariu publicat de „Dimineaţa") scria: „Omagiile comunităţii naţiunilor se adresează nu numai ţării care a dat, în mod constant, proba sentimentelor sale nobile şi pacifice, dar şi prestigiului excepţional al reprezentantului ei, domnul Titulescu, care lucrează la Societatea Naţiunilor de la obîrşie şi continuă să se bucure pe ţărmul lacului Leman de cea mai mare şi călduroasă popularitate" [21].

Acelaşi lucru va fi subliniat două luni mai tîrziu, în noiembrie 1935, de către omul politic danez I. Host, fost ministru al Danemarcii la Praga şi Varşovia. Cu prilejul unei conferinţe „de mare succes" — după cum se preciza în informarea trimisă autorităţilor din Bucureşti de către Legaţia României din Copenhaga — I. Host a subliniat în repetate rînduri aportul deosebit pe care Nicolae Titulescu îl aducea la promovarea poziţiei antifasciste şi antirevizioniste a Micii Înţelegeri, cît şi rolul pe care îl avea acest organism politic regional pentru menţinerea păcii în Balcani [22]. Combătînd cu dovezi precise aserţiunea tendenţioasă că Mica Înţelegere ar fi un „instrument de război", vorbitorul a subliniat că, dimpotrivă, „ei se datoreşte în primul rînd menţinerea păcii în Europa centrală" şi că „Asigurîndu-şi un loc în Consiliul Societăţii Naţiunilor, izbutind să potolească în mod paşnic tendinţele revizioniste, colaborînd efectiv la

[17] Ibidem.

[18] „Pravda" cita, în acest sens, o informare apărută în ziarul fascist italian „Lavoro Fascista", potrivit căreia consfătuirea amintită ar fi avut loc în ziua de 21 iunie 1935.

[19] „Pravda" din 9 iulie 1935.

[20] „Dimineaţa" din 19 septembrie 1935.

[21] Ibidem.

[22] A.I.C., fond Ministerul Afacerilor Externe — *Direcţia politică externă*, dosar 24, f. 79—80.

www.dacoromanica.ro

opera de destindere a Genevei, Mica Înțelegere a cucerit pe plan mondial prestigiul de mare putere, ea meritînd recunoștința tuturor spiritelor pacifice" [23].

Autoritatea politică de care se bucura Nicolae Titulescu în contextul luptei împotriva primejdiei care amenința integritatea teritorială și independența națională a statelor din Balcani, din partea țărilor fasciste și revizioniste, a fost remarcată și de presa muncitorească din Danemarca. „Social-Demokraten", de pildă, se referea la eforturile pe care le făcea Germania nazistă pentru destrămarea înțelegerilor politice regionale, în care erau încadrate România și Iugoslavia, pentru îndepărtarea lor de la politica tradițională filo-franceză și de apărare a statu-quoului teritorial postbelic [24]. În cazul României, oficiosul social-democraților danezi sesiza (în sens critic) sprijinul direct pe care hitleriștii îl primeau din partea fasciștilor români, în primul rînd din partea membrilor Gărzii de Fier [25], agentură a Germaniei naziste în România căreia, după cum este binecunoscut, spre deosebire de alți politicieni burghezi, reacționari, Nicolae Titulescu îi declarase război deschis în arena confruntărilor politice interne.

Aceeași atitudine potrivnică și dăunătoare intereselor naționale fundamentale ale țării, pe care o aveau fasciștii din interiorul României, constituie obiect de rechizitoriu într-un articol publicat în „La Gazette Roumaine", organ de presă care apărea la Paris, în limba română și franceză. Ziarul își propunea să analizeze divergențele interne care contrapuneau pe diverși membri ai guvernului liberal în domeniul politicii externe și care primejduiau interesele naționale ale poporului român [26]. Pornind de la discuțiile care au avut loc în parlament, pe marginea acelor părți din mesajul regal care se refereau la politica externă a României, se constata existența unei opoziții între președintele Consiliului de miniștri, Gheorghe Tătărăscu și Nicolae Titulescu, în privința atitudinii antifasciste și antirevizioniste pe care ministrul de externe român o promova în cadrul Ligii Națiunilor [27]. Exista, în această direcție, o similitudine curioasă între opiniile primului ministru și cele exprimate de la tribuna parlamentului de bătrînul antisemit A. C. Cuza, cunoscut pentru atitudinea sa obeisantă față de dictatorii fasciști. Amîndoi propovăduiau limitarea atitudinii antifasciste și antirevizioniste a lui Nicolae Titulescu la problemele care aveau în vedere, în mod exclusiv, „interesele României" [28].

Atare tendințe erau deosebit de periculoase și nu puteau sluji cîtuși de puțin intereselor naționale ale poporului român, deoarece era cel puțin naiv să consideri că o Austro-Ungarie reconstituită — printr-un revizionism pe care România l-ar fi tolerat pentru că s-ar fi realizat în dauna altor popoare — nu și-ar întoarce de îndată privirile și forțele agresive către ținuturile românești, mereu revendicate. „E doar lămurit că *revi-*

[23] *Ibidem*, f. 80.

[24] Comentariu al Legației României din Copenhaga, din 27 septembrie 1935 (*Ibidem*, f. 75—77).

[25] *Ibidem*.

[26] „La Gazette Roumaine" din 17 decembrie 1935. (Articolul este reprodus din cartea lui Valter Roman, *File din trecut*, Edit. militară, București, 1971).

[27] *Ibidem*.

[28] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

zionismul este un tot care nu poate fi tolerat într-unele din ţelurile sale, care nu te ating, *şi condamnat în celelalte*, ci numai *acceptat* sau *respins* în întregime — se preciza în acest sens. Or, *a accepta revizionismul, înseamnă a accepta războiul*, care trebuie să-i servească *inevitabil* de instrument, înseamnă *a face în chip voit sacrificiul hotarelor ţării*, întru apărarea ţării nici pactele renegate, nici Liga contestată nu vor interveni" [29].

Indubitabil, realismul unei asemenea politici de bun simţ, pe care o promova Nicolae Titulescu cu sprijinul tuturor forţelor patriotice, antifasciste şi democratice din România, era recunoscut şi apreciat de cercuri largi ale opiniei publice internaţionale. Astfel, comentînd fenomenul recrudescenţei revizionismului horthyst, manifestat cu prilejul vizitei pe care premierul Gömbös a făcut-o la Berlin, „Gazette de Lausanne" (1 octombrie 1935) scria : „Înţelegem că Ungaria, odinioară atît de puternică în cadrul Imperiului austro-ungar, cu greu se poate împăca cu această situaţie. Dar în destinul ei actual nu este nici un dram de nedreptate şi acţiunea ei revizionistă nu poate fi aprobată" [30].

În aceeaşi zi, ziarul „La Democratie" din Délémont publica articolul intitulat *România şi revizionismul*, care condamnă revizionismul horthyst, propaganda sa lipsită de argumente în privinţa tratamentului ce se aplica naţionalităţii conlocuitoare maghiare din România. „Este foarte probabil că nu toate vor fi în cea mai perfectă ordine în provinciile româneşti — reflecta ziarul pe marginea situaţiei generale a maselor muncitoare din România acelei epoci — să nu se uite însă că un pacifist de notorietate cum este lordul Robert Cecil a recunoscut că libertatea acordată maghiarilor din România este cu mult mai largă decît prevăzuse Tratatul de la Trianon" [31].

Reluarea legăturilor diplomatice dintre România şi U.R.S.S., (1934) şi strădaniile ulterioare depuse de omul de stat român Nicolae Titulescu în vederea încheierii unui pact de neagresiune între România şi Uniunea Sovietică, opoziţia internă pe care grupările fasciste o făceau acestei politici de interes naţional, au fost comentate în numeroase luări de poziţie verbale, declaraţii şi mai cu seamă în presa democrată şi antifascistă din Occident. „Politica de prietenie cu U.R.S.S. — se arăta în articolul intitulat *Pacea la răsărit*, publicat de „La Gazette Roumaine" pe marginea unui discurs parlamentar pronunţat de Nicolae Titulescu — e un comandament al geografiei, căci soarta a voit ca această ţară de 170 000 000 de locuitori să se afle la hotarele noastre; este în acelaşi timp un comandament al istoriei, căci istoria n-a înregistrat niciodată un război între poporul român şi poporul rus" [32].

O alianţă a României cu U.R.S.S. ar fi întărit în mod considerabil şansele ţării în lupta contra politicii agresive şi revizioniste a statelor fasciste. Avînd în vedere acest obiectiv major al politicii externe româneşti, apărea cu totul de neînţeles şi extrem de dăunătoare opoziţia de principiu şi strădaniile de a combate această politică, pe care tocmai le

[29] *Ibidem.*

[30] A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale, *Presa externă*, dosar 658, f. 190—191.

[31] *Ibidem.*

[32] „La Gazette Roumaine" din 20 ianuarie 1936.

www.dacoromanica.ro

afişa în străinătate politicianul liberal Gheorghe Brătianu [33]. „Duşmanul fanatic al lui Titulescu, George Brătianu, care e împotriva unui tratat româno-sovietic şi pentru o apropiere de Germania ţine acum conferinţe la Berlin", nota în acest sens ziarul danez „Politiken", exprimîndu-şi speranţa că planurile sale nefaste vor da greş, prevalînd, spre binele poporului român, înţelepciunea unei apropieri politice faţă de marele vecin de la răsărit [34].

La rîndul său, corespondentul din Londra al lui „Berlingske Tidende", cotidian de mare tiraj din Copenhaga, constata că „Un pact între Rusia şi România ar fi un triumf pentru politica domnului Titulescu şi ar zădărnici sforţările Germaniei de a face din România un fel de stat vasal, prin care ar putea îndrepta un atac împotriva Sovietelor" [35].

Agitaţiile fasciste, de inspiraţie hitleristă, de genul celor care au avut loc pe străzile Bucureştiului în vara anului 1936 *, au produs derută şi confuzie în cercurile politice antifasciste şi democrate din diferite ţări în legătură cu orientarea politică a României. Şi aceasta tocmai în perioada cînd Nicolae Titulescu angajase ţara în tratativele de la Montreaux, menite a-i întări poziţia pe plan internaţional în confruntarea cu pericolul fascist şi revizionist, printr-o înţelegere cu Uniunea Sovietică. „Incidentele din ţară au pus aici pe mulţi pe gînduri — scria din Paris, la 21 iulie 1936, diplomatul român Dianu, într-o scrisoare adresată regelui Carol II, comentînd situaţia nefastă creată pentru prestigiul României de tulburările fasciste anunţate — şi argumentul peremptoriu a fost: dacă cu cenzura s-a scris la Dv. ce s-a scris (referitor la incidentele comentate — *n.n.* O.M.) darmite ce o fi în realitate »" [36].

Dînd glas amărăciunii pe care o încerca la rîndul său, Nicolae Titulescu s-a plîns necontenit forurilor guvernamentale din ţară, invocînd greutăţile pe care le întîmpina pe plan extern ca urmare a agitaţiilor zgomotoase, dar fără bază de masă şi fond problematic real, care aveau loc în România [37]. Toleranţa prelungită a guvernului faţă de excesele amintite crease în străinătate impresia artificială că mişcarea legionară din România era mult mai puternică decît se credea şi că urmare a acestei stări de fapt, orientarea politică a României spre Germania nazistă era doar o chestiune de timp. „Luptele noastre interne — scria Titulescu regelui în iunie 1936 — continuă să aibă pe scena internaţională un ecou din ce în ce mai nefavorabil şi să mă pună ca ministru al afacerilor străine ntr-o poziţie din ce în ce mai grea" [38].

---

[33] *Ibidem.*

[34] Articolul este intitulat *Zile hotărîtoare pentru viitorul Europei* („Politiken" din 2 februarie 1936).

[35] Citat după referatul Legaţiei României din Copenhaga, trimis lui Nicolae Titulescu în ziua de 4 februarie 1936 (A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale, *Presa externă*, dosar 24, f. 85).

* Bande de huligani fascişti s-au dedat la acte provocatoare, împiedicînd difuzarea presei democrate şi organizînd chiar distrugerea ei în mod public, prin ardere, după modelul hitlerist.

[36] A.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 99/1936, f. 8.

[37] Vezi detalii în această privinţă la Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 268—270, 356—358.

[38] A.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 98/1936, f. 1.

www.dacoromanica.ro

Aflat la Geneva, Titulescu fusese interpelat de ministrul de externe francez Yvon Delbos, care îi mărturisise îngrijorarea față de evoluția situației din România [39].

Era o intervenție personală și amiabilă a ministrului francez de externe; exagerată, poate, în multe privințe în aprecierea evenimentelor din România, dar totuși de bună credință. Aceasta a fost dealtfel și maniera în care N. Titulescu a informat guvernul român, prin telegrama cifrată din 27 iunie 1936, adăugînd, după cum era și firesc, opiniile sale personale în sensul unor măsuri mai energice și eficiente împotriva excceselor legionarilor. Gheorghe Tătărăscu a înțeles însă să atribuie intervenției lui Delbos, în mod forțat sensurile unui ipotetic demers oficial al guvernului francez și să afișeze, ca urmare, atitudinea conducătorului de stat afectat în bunele intenții ale guvernului pe care îl prezida [40].

Dovedind maturitatea politică binecunoscută — și lăsînd la o parte notele de nemulțumire personală pentru tonul jignitor și aluziile lipsite de deferență la adresa persoanei sale, proferate de Gheorghe Tătărăscu, telegrama de răspuns a lui *Nicolae Titulescu* constituie un exemplu al felului în care se cereau promovate în acea epocă adevăratele interese naționale ale poporului român. „Eu am împărtășit guvernului din care fac parte durerea ce am încercat față de concluziile inexacte ce se trag din anumite fapte la noi — preciza din nou diplomatul român. Dacă pe urma acestui drept al meu de a împărtăși colegilor mei și ce se întîmplă și ce presimt personal, în loc să se tragă concluziunea unei încetări a luptelor interne de la noi, care sînt unicul izvor al știrilor alarmante de peste granită, mi se indică pînă la virgulă felul cum trebuie să procedeze ..., telegrama Dv. comportă pentru mine consecințe pe care le pricep și pe care nu refuz deloc să le trag. Din știrile trimise azi după amiază, o telegramă similară cu cea privitoare la Yvon Delbos, cu privire la convorbirea mea cu Litvinoff, veți vedea că raporturile noastre cu U.R.S.S. s-au înrăutățit, încît am fost obligat să fac declarațiuni peste care cred că nu se pot suprapune altele mai tari. Învățămîntul ce trebuie să tragem din cele întîmplate este necesitatea restabilirii cît mai grabnice a păcii (în interior — n.n. *O.M.*) atît de necesară iar nu deschiderea unui război diplomatic cu țările cu care lucrăm mai aproape. În ce mă privește veți recunoaște că pentru că anumite evenimente interne îmi aduc lovituri din afară, nu este o rațiune ca să primesc ca compensațiune și lovituri din lăuntru" [41].

Este astăzi unanim recunoscut în literatura istorică de specialitate că eforturile depuse de Nicolae Titulescu pentru împiedicarea ascensiunii spre putere a Gărzii de Fier, conflictul care s-a creat ca urmare a acestui fapt între el și cabinetul liberal — în spatele căruia vom găsi atitudinea duplicitară față de Garda de Fier a regelui Carol al II-lea, ambițiile sale personale — au contribuit în bună parte, alături de intrigile și presiunile statelor fasciste, la îndepărtarea marelui diplomat și patriot român de la conducerea politicii noastre externe. Maniera brutală, fără precedent în care a fost concediat, în ziua de 29 august 1936, cauzele sale incerte, multă vreme fără explicație plauzibilă, au determinat vii comentarii în opinia

[39] *Idem*, dosar 95/1936, f. 1—6.
[40] *Ibidem*, f. 2.
[41] A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale, *Presa externă*, dosar 479, f. 84—85; dosar 741, f. 45—53.

www.dacoromanica.ro

publică internă și în aceeași măsură peste granițele țării. Există, în presa democrată din multe țări, o adevărată literatură consacrată acestui eveniment și care, cu excepția ziarelor de dreapta fasciste, aduc elogii diplomatului român și văd în îndepărtarea sa nu numai un pericol la adresa poporului român, dar și un nou și însemnat ascendent al statelor fasciste în viața politică internațională. Iată ce se arăta, în acest sens, în primele comentarii ale presei americane, redate telegrafic într-un raport al Legației române din capitala S.U.A. : „ Evening Star » (Washington) din 30 august 1936 subliniază că formarea noului guvern român fără Titulescu se datorește situației interne create de agitațiile fasciste cît și politicii sale externe : « New York Star » din 30 august 1936 subliniază că eliminarea lui Titulescu din guvern n-a surprins pe nimeni, pe cei care știau ce sforțări a făcut el pentru dizolvarea organizațiilor germano-file, sforțări care s-au lovit de rezistența primului ministru ; ... «Washington Post » din 31 august subliniază că îndepărtarea lui Nicolae Titulescu se datorează deosebirilor de vederi dintre el și primul ministru în problema dizolvării organizațiilor teroriste și că Germania a văzut în Titulescu un obstacol în calea dezlipirii României de la Blocul franco-sovietic ș.a.m.d." [42].

În sens asemănător, ziarul sovietic „Izvestiia" aprecia că îndepărtarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea politică externă a României reprezenta o pierdere însemnată pentru forțele politice antifasciste, promotoare ale păcii între popoare. „Un singur lucru se poate afirma acum — scria „Izvestiia" — : în persoana lui Titulescu România se lipsește de omul de stat cu cea mai mare autoritate iar pacea pierde un prieten din cei mai activi" [43].

În Grecia, ziarele democrate și-au manifestat predilecția pentru analiza contradicțiilor interne, specifice claselor dominante, care au determinat înlăturarea diplomatului român. „Este știut că domnul Titulescu, deși ministru al afacerilor străine, nu înceta să se ocupe și cu chestiunile interne, mai ales acelea care aveau un răsunet imediat asupra politicii externe, după cum este terorismul Gărzii de Fier — scria „Elefteron Vima" în articolul intitulat *Pentru ce nu participă domnul Titulescu în guvern.* El ceruse în repetate rînduri dizolvarea organizațiilor teroriste și pedepsirea aspră a șefilor lor. Cu toate acestea, cerința d-lui Titulescu nu a fost satisfăcută. Dimpotrivă, guvernul, cu toate că șeful lui Ion Duca a căzut sub gloanțele acestor terorişti, nu a luat măsuri aspre pentru alungarea lor. Domnul Titulescu, știind răsunetul acestor evenimente la Paris, precum și nemulțumirile lumii politice franceze pentru represiunea exercitată asupra celor de stînga din România, nu a încetat să protesteze la fiecare împrejurare și de multe ori să ajungă chiar pînă la demisie" [44].

Debarcarea lui Nicolae Titulescu a creat îngrijorare firească și în Elveția. „Le Travail", de exemplu, scria că „înlăturarea Briandului român" poate avea consecințe grave. „Această absență a domnului Titulescu, care este un sincer democrat, facilitează în mod special opera profascismului român — scria ziarul. Proletarii și țăranii, democrația română

[42] A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale, *Presa externă*, dosar 479, f. 84—85; dosar 741, f. 47—53.
[43] „Izvestiia" din 1 septembrie 1936 (Apud Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 365).
[44] „Elefteron Vima" din 4 septembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

vor şti să-şi reorganizeze şi să-şi unească forţele pentru a închide calea fascismului" [45].

Ziarele democrate din Polonia şi Cehoslovacia au găsit modalităţi de a-şi exprima atitudinea de solidaritate cu diplomatul român „Warszawski Dziennik Narodowy", de pildă, reproducînd diverse pasaje din presa străină şi remarcînd exagerările fireşti referitoare la viitorul curs al politicii externe româneşti, îşi manifesta totuşi speranţa că acesta va rămîne şi în continuare cea tradiţională de promovare a păcii şi de apărare a statuq-uo-ului politic şi teritorial postbelic [46]. La rîndul său, „Pravo Lidu" din Cehoslovacia sublinia că „Înlăturarea lui Nicolae Titulescu din politica externă a României va provoca, fără îndoială, un ecou nefavorabil, acum cînd în Europa lucrează după culise forţe fasciste", avînd în vedere faptul că programul politicii sale externe, „era aprobat de întreaga opinie publică europeană, fiind programul păcii" [47].

Plecarea lui Nicolae Titulescu a fost resimţită în mod deosebit în Franţa, Anglia, în ţările aliate politic României, avînd în vedere perseverenţa şi tenacitatea cu care acesta susţinuse pretutindeni — în acţiunile practice de conducere a politicii externe a României, ca şi în strălucite intervenţii şi discursuri pronunţate la tribuna Societăţii naţiunilor — necesitatea promovării pe planul raporturilor internaţionale a principiilor securităţii colective, de combatere cu maximum de hotărîre şi eficienţă a acţiunilor teroriste. Atît marile cotidiene franceze „le Temps", „Journal des Débats", „le Petit Parisien", ca şi ziarele muncitoreşti au subliniat în lungi comentarii rolul deosebit cu care s-a afirmat diplomatul român în viaţa politică internaţională, meritele personale în promovarea raporturilor de colaborare şi prietenie existente între România şi Franţa. Din motive diplomatice, de păstrare a bunelor relaţii dintre cele două popoare, guvernul francez şi opinia publică s-au abţinut de la comentarea cauzelor care au determinat înlăturarea lui Nicolae Titulescu. Indirect însă, acestea au fost făcute totuşi public, ca urmare a interviului pe care ziarul „l'Information" l-a luat doctorului Nicolae Lupu, aflat la acea dată în Franţa. „Plecarea d-lui Titulescu a jignit întreaga opinie publică din străinătate, tot aşa cum a atins şi pe cei din ţară — se arăta în declaraţia omului politic român. Multe lovituri grele au fost date în ultima vreme instituţiei de la Geneva. Îndepărtarea d-lui Titulescu este una dintre cele mai grele" [48], Ca şi în alte împrejurări, doctorul Lupu punea din nou, în interviul său. accent pe ajutorul extern pe care îl primea Garda de Fier din partea Reichului nazist şi pe consecinţele grave care decurgeau de aici pentru independenţa şi suveranitatea ţării. „În România — conchidea el — există aproape 100 de publicaţii săptămînale, lunare şi unele cotidiene pe care ea (Germania — n.n. O.M.) le plăteşte. Depozitele de muniţiuni ale Gărzii de Fier sînt subvenţionate de ea. Plecarea domnului Titulescu a avut drept consecinţă creşterea îndrăznelii acestor grupări fasciste şi politica

[45] „Le Travail" din 13 septembrie 1936.

[46] A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale, *Presa externă*, dosar 479, f. 86, 90—91.

[47] Ibidem.

[48] „L'Information" din 8 septembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

noastră externă este prin aceasta la îndemîna unei lovituri de forță pe care acestea o pot provoca în orice moment" [49].

Ecoul negativ al îndepărtării lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine va persista mult timp în anii următori, stimulat fiind de evoluția evenimentelor politicii interne și internaționale, în sensul accentuării pericolului fascist, de subordonare și dezmembrare a României de către Reichul hitlerist. Critici la adresa guvernului liberal, a regelui Carol al II-lea, vom găsi, de pildă, în contextul problematic menționat, în articolul intitulat *Criza română*, publicat în anul 1937 de „l'Echo de Paris" sub semnătura lui Pertinax, cunoscut publicist francez și comentator de politică externă. Narațiunea evenimentelor îl duce pe autor înapoi cu cîțiva ani, pentru a constata întreg machiavelismul atitudinii lui Carol al II-lea față de Garda de Fier, organizație teroristă dizolvată în decembrie 1933 sub presiunea atitudinii antifasciste a lui I. G. Duca și Nicolae Titulescu. „Dar regele Carol are, din nenorocire, motive permanente de a menaja pe acești răzvrătiți. El vrea să guverneze și să domnească... Pe de o parte, în politica internă liberalii au lăsat drum liber imitatorilor români ai lui Adolf Hitler și ai lui Benito Mussolini; pe de altă parte, în politica externă dl. Titulescu s-a silit să țină pan-germanismul la respect" [50]. O lungă trecere în revistă a motivelor care au stat la baza îndepărtării lui Nicolae Titulescu (între care sînt relevate cele care tindeau la întărirea puterii personale a regelui) și a evenimentelor care au urmat, marcate de ascensiunea insolentă a Gărzii de Fier, permitea autorului să releve roadele nefaste ale acestei atitudini, arătînd că „în plin parlament, ministrul de interne, domnul Duca a trebuit să recunoască că Gărzile de Fier își aveau justiția și politica lor, că pronunțau condamnări și le executau" [51]. Ca urmare, Pertinax socotea că remanierea guvernului și măsurile anunțate de acesta nu constituiau o demonstrație definitivă și convingătoare împotriva teroriștilor legionari [52].

★

Desigur, exemplele la care ne-am referit nu epuizează gama mult mai largă de comentarii și aprecieri făcute la adresa lui Nicolae Titulescu. Exceptînd presa și alte mijloace propagandistice din statele fasciste, a căror politică revanșardă și teroristă practicată în raporturile internaționale dintre popoare fusese în permanență și în mod virulent condamnată de diplomatul român, factori de guvernămînt, reprezentanți ai opiniei publice, alți oameni politici cu vederi democratice și antifasciste au relevat și au apreciat în mod cît se poate de obiectiv, în multe privințe elogios chiar, activitatea politică și diplomatică desfășurată de Nicolae Titulescu, militantismul său antifascist și antirevizionist, promovat fie în calitate de conducător al politicii externe românești, fie în cea de personalitate politică proeminentă în cadrul Societății națiunilor.

Aparte de lărgirea cercetării și, implicit, de îmbogățirea cunoștințelor care trebuie să prezideze la întregirea tabloului vieții și activității.

[49] Ibidem.
[50] „L'Echo de Paris" din 18 martie 1937.
[51] Ibidem.
[52] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

politice de excepție a marelui diplomat și patriot român, opiniile străinătății reprezintă, totodată, atitudini de apreciere a sentimentelor potrivnice fascismului, caracteristice poporului român, hotărîrea sa fermă de a lupta pentru apărarea libertății și a integrității patriei.

NICOLAE TITULESCU — DIPLOMATE PATRIOTE, COMBATTANT CONTRE LE FASCISME, POUR LA DÉFENSE DE L'INDÉPENDANCE ET DE LA SOUVERAINETÉ NATIONALE (OPINIONS DE L'ÉTRANGER)

RÉSUMÉ

L'accaparement du pouvoir politique par les nazis en Allemagne (janvier 1933) a posé des problèmes d'une portée cruciale pour les destinées de nombreux peuples européens. Il devenait toujours plus clair que le nazisme, secondé des partenaires fascistes et révisionnistes, représentait le principal danger pour l'indépendance de nombreux pays, que, pour ce qui était de la Roumanie, le suprême devoir de tous les partis, groupements politiques et personnalités démocratiques, patriotiques, consistait dans la lutte contre l'expansion de l'hitlérisme allemand, pour la défense de la démocratie et de son existence nationale, étatique, de la patrie.

Dans le contexte de ces coordonées de lutte politique, antifasciste et antirévisionniste s'est inscrite la prodigieuse activité politique, diplomatique, déployée par Nicolae Titulescu, diplomate roumain qui a joui d'un grand prestige en Roumanie, en qualité de dirigeant de la politique extérieure du pays, et en même temps à l'étranger, en qualité de personnalité politique de premier rang dans le cadre de la Société des Nations Unies. Cette réalité se dégage clairement de la présente étude.

Certes, les exemples fournis par l'auteur n'épuisent pas la très large gamme de commentaires et appréciations à l'adresse de Nicolae Titulescu. En exceptant la presse et d'autres moyens de propagande des Etats fascistes, dont la politique revancharde et terroriste pratiquée dans les rapports internationaux entre les peuples avait été en permanence et de manière virulente condamnée par le diplomate roumain, de facteurs de gouvernement, des représentants de l'opinion publique et d'autres hommes politiques professant des opinions démocratiques ont apprécié de manière objective, à certains égards même de manière élogieuse, l'activité politique et diplomatique déployée par Nicolae Titulescu, son militantisme antifasciste et antirévisionniste.

A part l'extension de la recherche et, implicitement, l'enrichissement des connaissances qui doivent contribuer essentiellement à compléter le tableau de la vie et de l'activité politique d'exception de l'illustre diplomate de patriote roumain, les opinions exprimées à l'étranger représentent en même temps des attitudes d'appréciation des sentiments hostiles au fascisme, caractéristiques au peuple roumain, sa ferme résolution de lutter pour la défense de la liberté et de l'intégrité de la Roumanie.

www.dacoromanica.ro

GÎNDIREA DIPLOMATICĂ A LUI NICOLAE TITULESCU PE CELE DOUĂ CONTINENTE AMERICANE

DE

ION M. OPREA

Cercetarea gîndirii și activității diplomatice a lui Nicolae Titulescu deși într-o fază incipientă readuce în circuitul științific general idei și principii a căror valoare s-a impus în viața politică internațională încă din perioada interbelică pentru a deveni în zilele noastre o adevărată componentă a patrimoniului culturii universale. Pornind de la aceste principii dar mai ales de la principiul solidarității umane, a necesității menținerii unor raporturi prietenești între toate statele, și a respectării cu strictețe a unității naționale Titulescu a conceput politica externă a României ca o coordonare progresivă a acțiunii românești cu aceea a statelor care aveau interese comune cu ea încercînd astfel să realizeze deviza : „de la național prin regional spre universal" [1].

Comunitatea de interese economice și politice a pus România de-a lungul anilor în strînsă legătură cu numeroase țări situate fie în imediata sa vecinătate, fie la cele mai mari depărtări geografice. Nevoia cultivării acestor relații a devenit foarte acută în anii primului război mondial cînd o serie de popoare își puneau mari nădejdi în crearea unei noi configurații politice a Europei și cînd românii de pretutindeni se angajaseră ferm pe calea luptei pentru desăvîrșirea unității lor naționale.

În slujba realizării idealului de veacuri al românilor Nicolae Titulescu și-a pus ca și alte personalități marcante ale vieții politice și culturale, toată forța pasiunii și a talentului său. Acțiunea sa propagandistică a fost închinată mai ales pregătirii climatului politic care avea să permită României apropierea de Antantă și analizei stărilor de lucruri din Marile Puteri beligerante [2]. Cu prilejul unei conferințe rostite imediat după intrarea României în primul război mondial Titulescu examinează pentru prima oară în mod public una din trăsăturile distinctive ale societății nord-americane.

Nu fără o anumită notă de exagerare el găsește necesar să elogieze gradul de organizare la care ajunsese atunci societatea americană în raport cu stadiul dezvoltării altor țări. „Comparați — spunea Titulescu — organizarea engleză și americană cu cea germană. Cine poate spune că e infe-

[1] „Dimineața", 6 aprilie 1934.

[2] Arh. Municipiului București, fond Prefectura Poliției Capitalei dosar 71/1914, p. 32.

www.dacoromanica.ro

rioară?" [3] După Titulescu însă organizarea germană era rezultatul acțiunii de stat, pe cînd „cea engleză și americană e rodul libertății individuale" [4]. Sub raportul rezultatelor dobîndite el nu găsea nici o diferență între cele două moduri de organizare dar considera că „organizării automate, oarbe, etatiste germane" era preferabilă „organizarea liberă, demnă, individuală a englezilor și americanilor" [5].

În etapa care a urmat activității sale propagandistice făcută să trezească în opinia publică românească o adîncă simpatie pentru Marii Aliați occidentali Nicolae Titulescu, devenind spre sfîrșitul lunii iulie 1917, ministru de finanțe în guvernul lui I. I. C. Brătianu, refugiat la Iași" [6], a căutat să pătrundă mult mai profund în conținutul problemelor economice ale Statelor Unite. Spre acest scop l-a îndemnat nu numai curiozitatea cunoașterii dar și nevoia de a găsi mijloacele financiare necesare României pentru a continua războiul în condiții extrem de grele cînd presiunea ofensivei germane creștea iar frontul rusesc se destrăma. El a făcut mai îndeaproape acum cunoștință cu cercurile economice americane prin intermediul cărora nădăjduia să contracteze împrumuturi cît mai avantajoase [7] pentru țara sa.

Renunțarea la mandatul de ministru al finanțelor în urma încheierii armistițiului de la Focșani [8] și apoi emigrarea la Paris împreună cu alți oameni politici din cercurile apropiate lui Take Ionescu a deschis lui Titulescu perspective nebănuite pentru a intra în relații mereu mai strînse cu reprezentanții Statelor Unite ale Americii, Franței și Angliei. În cursul activității sale propagandistice desfășurate la Paris el a avut numeroase prilejuri să-și afirme încrederea nestrămutată în rolul imens pe care Statele Unite ale Americii erau chemate să-l joace în lupta pentru dinamizarea marilor prefaceri economice, politice și teritoriale ce urmau să se producă după încetarea ostilităților.

Credința sa în solicitudinea americană a găsit o primă confirmare încă de la sfîrșitul anului 1918 cînd Statele Unite ale Americii, Franța, Marea Britanie și Italia au recunoscut fără nici o rezervă autoritatea și obiectivele Consiliului Național al Unității Române [9] creat ca să coordoneze lupta emigrației române pentru desăvîrșirea unității naționale. În organul de presă al coloniei române, din Franța „La Roumanie", în interviuri și conferințe rostite cu diferite prilejuri, Nicolae Titulescu a explicat nu o dată modul în care el a conceput legăturile dintre România și Statele Unite ale Americii. De pildă, cu prilejul unui dineu româno-american organizat în ziua de 27 februarie 1919 la Paris Titulescu a ținut să sublinieze într-o cuvîntare plină de patos și de încredere în aliați că: satisfacerea intereselor naționale a fost într-adevăr prețul convenabil pentru sacrificiile făcute [10] de români împotriva armatelor inamice.

---

[3] Arhivele Statului București, fond personal N. Titulescu, dosar 24, p. 7.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem.
[6] „Dimineața", 31 ianuarie 1932.
[7] Arhives of U. S. of America Washington, 871/57 ianuarie 1918, box 9982.
[8] „Mișcarea", nr. 2 din 31 ianuarie 1918.
[9] „La Roumanie".
[10] „La Roumanie", 6 ma

www.dacoromanica.ro

Potrivit părerii lui însă rezultatele acestor sacrificii n-au putut să fie puse în afara pericolului decît după ce Statele Unite ale Americii s-au angajat în război de partea Antantei. Pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra acestei convingeri el preciza: „deşi victoria a fost necesară tuturor" [11] iar scopurile războiului „au fost clare în conştiinţa celor care au trebuit să-l suporte ... cine nu vede că roadele lui n-au fost asigurate definitiv decît în profitul tuturor şi numai începînd din ziua cînd un statut precis le-a formulat şi un mesaj prezidenţial deveni drapelul comun al luptei" [12].

Dar elogierea Marilor Aliaţi pentru sprijinul acordat mişcării de eliberare naţională din centrul şi sud-estul Europei deşi pînă la un anumit punct justificată nu e totuşi însoţită în declaraţiile lui Titulescu de rezervele ce se impun. În aceste declaraţii nu se face nici o menţiune asupra îndoielilor pe care le-a produs în rîndul emigraţiei române din Paris teza preşedintelui Americii Woodrow Wilson destinată să recomande nu mai mult decît o largă autonomie popoarelor din Imperiul Austro-ungar. În consecinţă Titulescu nu reţine decît momentul revenirii asupra acestui punct din mesajul wilsonian şi deci nu consemnează decît cererea ulterioară a preşedintelui Statelor Unite de a se acorda popoarelor subjugate din Imperiu nu doar o autonomie ci dreptul complet la autodeterminare naţională.

Cu un vădit sentiment de recunoştinţă faţă de statele care au sprijinit România, în timpul războiului, să-şi înfăptuiască idealul său naţional, Titulescu declara că datorită Marilor Aliaţi dar îndeosebi Americii naţiunile mici au putut să se bucure de egalitatea în drepturi în lumea în care intraseră după încetarea ostilităţilor şi tot datorită mai ales Americii, ele au putut dispune de mijloacele materiale cu ajutorul cărora această egalitate să poată fi impusă" [13]. Lăsînd frîu liber optimismului său avîntat el a manifestat o încredere exagerată în spiritul de solidaritate al colectivităţii internaţionale dar mai ales în generozitatea Americii atunci cînd în formule mai mult romantice şi mai puţin realiste se adresa celor interesaţi: „Să se ştie că de acum înainte nici un inamic nu va putea să ameninţe o patrie izolată; să înţelegem noi paria al istoriei purtaţi de vînturi, pradă prea uşoară a vecinilor prea puternici, hrăniţi de secole cu lovituri şi nedreptăţi dar mîndri şi chiar plini de încredere; să înţelegem că nimeni nu ne va mai atinge în viitor fără ca lumea întreagă să nu se pună în mişcare fără ca drapelul sacru al Americii să nu se amestece cu culorile noastre naţionale" [14].

Lipsa de rezerve a încrederii lui Titulescu în ceea ce Marile Puteri ar fi putut să facă pentru ocrotirea statelor mici provenea atît din ataşamentul său năvalnic faţă de Marii Aliaţi cît şi din euforia generală pe care o trăiau învingătorii în momentul cînd inamicul capitulase fără condiţii. Dar această încredere n-a rămas, constantă căci pe măsură ce lucrările conferinţei de pace înaintau şi reprezentanţii Marilor Puteri, dar îndeosebi reprezentanţii Angliei şi Americii creau României tot mai multe dificultăţi care mergeau pînă la ciuntirea suveranităţii naţionale, Titulescu se vedea

[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem.
[14] „La Roumanie", 6 mars 1919

www.dacoromanica.ro

silit să-şi tempereze admiraţia faţă de cercurile guvernante ale statelor mari aliate.

Fireşte el a rămas un adept convins al menţinerii României, pe orbita politică şi economică a Franţei, Angliei şi Statelor Unite ale Americii dar această linie de orientare n-a fost niciodată pusă în aplicare fără o anumită prudenţă.

După retragerea temporară a Statelor Unite din politica Europei Titulescu desigur nu încetează de a-şi manifesta interesul faţă de această Mare Putere dar nu mai reţine constant în sfera preocupărilor sale decît chestiunea privitoare la raporturile financiare dintre România şi cercurile economice americane.

Titulescu îşi îndreaptă acum cu precădere atenţia spre chestiunile economice nu numai fiindcă ele dominau după război relaţiile dintre state dar şi pentru că din anul 1920 şi pînă la sfîrşitul anului următor al a condus pentru a doua oară departa mentul finanţelor [15].

Folosindu-se de readucerea sa la conducerea Ministerului de Finanţe Nicolae Titulescu a trecut la pregătirea uneia din cele mai radicale şi mai moderne reforme financiare cunoscute pînă atunci în istoria fiscalităţii româneşti. Pentru a demonstra eficacitatea reformei sale şi totodată pentru a defini mai exact principiile ei directoare Nicolae Titulescu a găsit necesar să apeleze şi la experienţa celor mai avansate ţări occidentale. Cercetînd experienţa americană în domeniul impunerii fiscale Titulescu a reţinut o serie de învăţăminte dar în mod particular a reţinut ideea că impozitul pe venit introdus vremelnic pentru prima oară în Statele Unite în perioada războiului de secesiune şi reintrodus apoi printr-o lege specială în anul 1913 [16] acoperise cu succes deficitul bugetar al ţării. Totodată el a mai observat că noua reformă americană avea la bază în afară de argumentul fiscalităţii şi pe acela al dreptăţii căci „vechile impozite americane după constatările lui — apăsau prea tare clasele sărace şi favorizau bogăţia acumulată" [17].

Cu multă luare aminte Nicolae Titulescu a urmărit modul în care măsurile fiscale din Statele Unite au combinat în chip fericit principiul progresivităţii impunerii cu acela al aşa-numitului „stopaj la sursă" adică al reţinerii unei cote fixe de impozit pe venit în cadrul fiecărei întreprinderi sau instituţii [18].

Odată cu aceste aspecte ale fiscalităţii americane Titulescu cercetează şi tehnica perceperii impozitelor cu intenţia de a prelua elementele folositoare măsurilor financiare pe care el le preconiza şi de a critica tot ceea ce se învechise şi nu mai corespundea noilor exigenţe ale vieţii economice-moderne.

Privind cu discernămînt experienţa Statelor Unite în materie financiară, Nicolae Titulescu ajunge la concluzia că deşi sistemul fiscal american oferea multe argumente pentru justificarea introducerii impozitelor directe în România, totuşi el conţinea o serie de elemente inacceptabile.

---

[15] B.C.S. fond Saint Georges arh. Take Ionescu, Pachet CXXV, dosar 4 (Scrisoarea lui N. Titulescu din Paris către Take Ionescu, iunie 1920).

[16] N. Titulescu, *Proiect de lege pentru reforma contribuţiilor directe*, Bucureşti, Imprimeria Statului 1921, p. 54.

[17] *Ibidem*, p. 56.

[18] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Dintre cele mai criticabile aspecte ale acestui sistem Titulescu a reţinut lipsa unui tratament discriminatoriu al veniturilor din muncă şi al veniturilor din capital alături de ignorarea metodei administrative „bună numai în ceea ce priveşte veniturile care provin din afaceri şi pentru care „stopajul la sursă" nu poate să se aplice" [19]. La fel de criticabilă era pentru Titulescu şi impunerea societăţilor de asigurare americane cu o cotă de impozit mai redusă decît veniturile celorlalte întreprinderi şi instituţii impuse în care el nu vedea o soluţie echitabilă ci mai degrabă „un compromis arbitrar" [20].

Cu ajutorul elementelor constructive preluate critic din experienţa americană, franceză, engleză, germană, italiană, belgiană şi greacă şi adaptate la nevoile economice ale României, Titulescu elaborează şi propune parlamentului reforma sa fiscală care deşi adoptată n-a intrat în vigoare decît în anul 1923, numai cu anumite modificări, menite să satisfacă unele cerinţe ale politicii liberalilor.

Din acest moment Nicolae Titulescu părăseşte conducerea Ministerului de finanţe pentru ca începînd cu anul 1922 să ocupe funcţia de ministru al României la Londra şi astfel să se consacre pînă la capătul zilelor sale activităţii diplomatice.

Din postul de observaţie şi de luptă diplomatică de la Londra el avea să se ocupe mereu mai atent cu cercetarea problemelor externe ale economiei româneşti de a căror soluţionare depindea în mare măsură atragerea României în circuitul economic şi politic mondial. Îndeosebi Titulescu a menţionat în cîmpul lui de observaţie problema reparaţiilor de război şi a creditelor interaliate care constituiau o moştenire grea asupra multor popoare.

În vederea soluţionării acestor probleme el a studiat profund relaţiile financiare ale României cu Anglia şi Franţa dar mai ales cu Statele Unite ale Americii elaborînd planuri şi emiţînd sugestii valoroase care au avut un larg ecou în cercurile financiare din ţările interesate. Începînd cu anul 1924 Nicolae Titulescu trece la o vastă muncă de pregătire a măsurilor destinate să reglementeze datoriile României faţă de Statele Unite ale Americii. Chestiunea aceasta devenise cu atit mai îngrijorătoare cu cît guvernul Statelor Unite începuse încă din perioada Conferinţei de pace să facă mari presiuni asupra României pentru a o determina să-şi consolideze datoriile contractate în anii războiului. Presiunile americane care au mers pînă la întreruperea aprovizionării poporului român cu produse alimentare în anii crizei postbelice [21] şi care, în anul 1922 au luat forma unei somaţii drastice alternau cu promisiunea de a se amîna scadenţa acestor datorii în schimbul concesionării anumitor cîmpuri petrolifere româneşti unor companii industriale din Statele Unite [22].

Cînd spre sfîrşitul anului 1924 presiunile americane tindeau să ia forma unor somaţii şi mai necruţătoare Nicolae Titulescu scria ministru-

[19] N. Titulescu, *Proiect de lege*... p. 58.

[20] *Ibidem*, p. 55.

[21] Archives of U. S. of America, from 871/51 — 109 to 871/51—384 box 9982. (Scrisoarea lui I. I. C. Brătianu către Norman Davis comisar al finanţelor S.U.A. 17 mai 1919).

[22] Ibidem, (Telegr. lui Green din Paris către Secretary of State Washington april 16 — 1919 for Polk.

www.dacoromanica.ro

lui de externe la București: „Nu găsesc de loc exagerată grija Dvs. cu privire la datoria față de America și o împărtășesc pe de-a-ntregul. Pentru că ne putem aștepta dintr-un moment într-altul ca America să ne ceară și ea plata datoriilor am avut grijă să mă documentez cît am putut mai bine asupra apărării noastre împotriva unei cereri a Statelor Unite de a reglementa datoriile noastre către ea" [23].

Legitimitatea acestor îngrijorări avea să apară mai limpede la începutul anului 1925 cînd guvernul Statelor Unite a somat România să-și consolideze datoria așa cum procedaseră dealtfel și alte țări debitoare nu numai din Europa ci și din alte continente. Întru justificarea somației sale guvernul american invoca pe de o parte un fapt real și anume volumul mare al datoriei românești, care la 15 noiembrie 1924 se urca, la circa 45 de milioane și jumătate de dolari" [24] iar pe de altă parte o știre cu totul eronată că România începuse deja în cursul anului 1924 să-și reglementeze datoriile de război cu diferite țări „fără să țină seama de situațiunea de creditor al Statelor Unite" [25].

Pentru a risipi această impresie greșită și a evita exigibilitatea imediată a creanței americane Titulescu a expus în ședința Comitetului Internațional al Relief Bonds din decembrie 1924 adevărata atitudine a României față de creditorii săi. Aici el arăta printre altele că România cu toate că datora și altor state sume de trei sau de patru ori mai mari decît Americii ea totuși „s-a ferit de orice anticipare și discuțiune chiar a acestor datorii... deoarece ținta ei constantă a fost să trateze cu o lealitate egală pe toți creditorii ei" [26]. După ce a studiat posibilitățile pe care România le avea de a rezista în fața exigențelor americane Titulescu a emis ipoteza că dacă America urmărea să-și încaseze drepturile de creanță pentru simplul motiv că e creditoare atunci România putea să se apere: invocînd argumente politice, economice și morale; arătînd că era nedrept să i se ceară imediat plata datoriilor atîta vreme cît Franței și Italiei nu i se adresa o asemenea cerere; învederînd grava repercusiune a plății imediate în aur asupra economiei românești și în sfîrșit demonstrînd iminenta încercare a celorlalți creditori de a urma exemplul Statelor Unite. Singura cale pe care România — potrivit părerii lui Titulescu — nu putea merge ca să-și apere fie și formal interesele sale financiare în fața Americii era cea juridică. Într-adevăr după cum afirma el „juridicește nu putem răspunde nimic: un debitor n-are alt mijloc de a satisface pe un creditor rebel decît plata" [27]. La capătul acestor raționamente Nicolae Titulescu a conchis că România era totuși „îndrituită să beneficieze și ea de temporizarea momentană" pe care guvernul american o acorda fără distincție tuturor țărilor debitoare ale Statelor Unite [28]. Convins de justețea rațio-

[23] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 3 Diary Correspondence folder 34, 17 dec. 1924.

[24] Ibidem (Memoriul lui N. Titulescu asupra aranjamentului referitor la Reliefs Bands seria I.C.R.E. și datoriile României către America St. Moritz 5—10 martie 1925).

[25] Arh. Statului Buc. fond Casa regală Ferdinand dosar 11/1925, f. 10.

[26] Hoover Institution archives of U. S. of America N. Titulescu Collection Diary Correspondence, box 3 folder 38 (25 febr.—7 mart.) 1925 (Memoriul lui N. Titulescu referitor la Relief Bands. 10, mart. 1925).

[27] Ibidem.

[28] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

namentelor sale Titulescu ia măsurile necesare pentru a urgenta pregătirile în vederea plecării la Washington unde avea să negocieze timp de aproape o lună de zile mijloacele de consolidare a datoriilor României față de America.

În acest scop el s-a edificat mai întîi asupra condițiilor pe baza cărora Marea Britanie înțelegea să-și recupereze creditele acordate României în timpul războiului. Găsindu-le acceptabile Titulescu, a încheiat cu principalul creditor al României un aranjament în care s-a precizat că: „România nu poate afecta tuturor datoriilor interaliate decît o sumă globală anuală conform cu capacitatea sa de plată" [29].

După ce și-a asigurat concursul poziției britanice Titulescu s-a adresat și cercurilor guvernante italiene cu intenția de a le determina să se alinieze unui punct de vedere convenabil tuturor debitorilor Americii. O vizită la senatul italian în ziua de 16 august 1925 l-a pus în contact cu adevărata atitudine a cercurilor industriale din Italia care preconizau „un front unic față de americani" [30].

Titulescu a îmbrățișat firește ideea unei acțiuni comune a debitorilor față de America, pentru că aceasta, conferea un plus de autoritate propriului său punct de vedere în cursul tratativelor pe care urma să le ducă la Washington. În același timp însă el a respins propunerea senatului italian de a se facilita participarea intensă a capitalului american la întreprinderile industriale europene deoarece o asemenea participare ar fi adus, potrivit părerii diplomatului român „sclavia Europei". Căutînd să demonstreze justețea poziției sale Titulescu a atras atenția senatului italian că mai devreme sau mai tîrziu capitalurile din Statele Unite „vor dobîndi participarea nu pentru a dezvolta industriile europene ci pentru a le tăia aripile ca să nu facă concurența celor americane" [31].

Obținerea sprijinului anglo-italian și pregătirea minuțioasă a poziției românești i-au permis lui Titulescu să întrevadă cu mai multă speranță succesul tratativelor financiare în America, spre care a și plecat în fruntea unei delegații la 31 octombrie 1925 [32].

Dacă pînă atunci ecoul gîndirii economice și politice a marelui diplomat român ajunsese în America pe calea presei și a discuțiilor dintre oamenii politici, de data aceasta venise pe continentul american însuși Titulescu.

Din prima zi a sosirii la New York el a luat legătură cu autoritățile administrative și financiare americane, mai întîi printr-o întîlnire cu subsecretarul de stat la Departamentul finanțelor, Blaire în cursul călătoriei spre Washington și anume la Baltimore, în seara zilei de 6 noiembrie și apoi în ziua următoare cu Dulles un înalt funcționar de la Departamentul de Stat al Americii [33].

După noi contacte neoficiale, cu ziariștii americani dintre cei mai cunoscuți, precum și cu fostul ambasador al Statelor Unite la Roma

[29] Ibidem, folder 56.

[30] Ibidem, box 4, folder 52. (14 aug.—11 sept.) 1925 (Conversația lui Titulescu din ziua de 16 august 1925 la senatul italian).

[31] Ibidem.

[32] Arh. Stat. București, fond Casa regală, dosar 22/1925. (Raportul lui Anton Bibescu ambasadorul României la Washington, adresat lui I. G. Duca).

[33] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Washburn Child, Nicolae Titulescu, însoţit de Savel Rădulescu, Ciotori şi de alţi membri ai delegaţiei române au început negocierile privitoare la consolidarea datoriei contractate de România în America atît în timpul războiului cît şi în primii ani după încetarea ostilităţilor [34].

Tratativele s-au desfăşurat de la bun început pe baza metodei italiene de a negocia care consta în „conversaţii în afara şedinţelor plenare şi secret absolut prin lipsă de comunicate în presă" [34 bis]. Titulescu a optat pentru folosirea acestei metode căci ea permitea oricărui delegat să-şi fixeze punctul de vedere cu rezerva de a reveni asupra lui şi totodată îngăduia ca observaţiile dezagreabile să poată fi făcute în culise [35]. Într-o atmosferă atît de convenabilă pentru negocieri Titulescu a trecut la expunerea poziţiei româneşti însă nu înainte de a transmite ministrului Mellon, secretar al trezoreriei americane şi Comisiei Statelor Unite însărcinată cu reglementarea creditelor externe acordate beligeranţilor expresia celei mai adînci gratitudini, pentru ajutorul pe care România l-a primit din America în anii primului război mondial [36]. Cu acest prilej el a mai comunicat într-o formă cît se poate de generală dar destul de precisă că delegaţia română venise la Washington „cu intenţia fermă de a căuta un mijloc care să permită României plata datoriei sale către Statele Unite în condiţii care să fie avantajoase ambelor părţi şi care să ia în considerare printre alţi factori ai problemei posibilităţile noastre prezente şi dezvoltarea viitoare a acestora aşa încît ambele ţări să fie reciproc satisfăcute" [37].

Hotărît să se menţină în cadrul acestor principii, unanim acceptate, Nicolae Titulescu a făcut potrivit propriei lui afirmaţii „toate eforturile pentru a obţine un tratament similar cu Italia" [38]. Acest tratament, care de fapt, echivala cu cele mai convenabile condiţii de plată acordate pînă atunci de America vreunui debitor al său, se reducea în esenţă la : obţinerea scării italiene de rambursare a creditului care începea cu plata unei sume de o sută de mii de dolari în cinci ani de la încheierea aranjamentului [39]; calcularea capitalului datorat prin adăugarea la capitalul împrumutat iniţial a unor dobînzi de 4 1/2% pînă în anul 1922 şi de 3% pînă în anul 1925 [40]; renunţarea la principiul de rambursare a creditelor potrivit cu capacitatea de plată a ţării şi considerarea statului român incapabil de a plăti datoria în condiţiile impuse celorlalţi debitori adică prin amortizarea datoriei timp de 62 de ani, cu o dobîndă de 3% în primii zece ani şi 3 1/2% în ultimii 52 de ani [41]. Legitimitatea acestor condiţii era explicabilă în concepţia lui Titulescu prin caracterul specific al datoriei supusă

[34] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 59 (14 nov.—4 dec. 1925).

[34bis] Ibidem.

[35] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4 Diary Correspondence folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925.

[36] Arh. Stat. Bucureşti, fond personal N. Titulescu, dosar 1, p. 29.

[37] Ibidem.

[38] Ibidem.

[39] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu Diary Correspondence, folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925 (Scrisoarea lui N. Titulescu din Washington către I. G. Duca).

[40] Ibidem, folder 60.

[41] Ibidem, folder 64. Expunerea de motive pentru Camera deputaţilor asupra convenţiei de la Washington.

www.dacoromanica.ro

reglementării care nu provenea nici din împrumuturi pentru aprovizionarea populației în timp de pace nici din împrumuturi pentru ridicarea economică a țării ci din credite contractate într-un război în care victoria a folosit și Statelor Unite ale Americii.

Fără să țină seama de justificările punctului de vedere românesc, delegația Statelor Unite ale Americii n-a vrut să aplice datoriilor României modalitățile de rambursare a creditului italian [42]. Ea a stăruit în acest refuz pînă-ntr-atît încît a ajuns chiar să nege existența oricărei legături între datoria României și tratamentul aplicat Italiei. Mai mult, unul dintre membrii acestei delegații părăsind momentan limbajul pur protocolar a afirmat că „aranjamentul italian are tot atîta legătură cu datoria românească pe cît ar avea legătură ea cu prețul cartofilor de pe piață" [43].

Încordarea atmosferei în care se negocia a atins punctul culminant însă în momentul cînd subsecretarul de stat al Americii, hărțuit de insistențele lui Titulescu și uimit de tenacitatea delegației pe care acesta o conducea și-a încheiat argumentele refuzului prin observația, dealtfel neuzitată în asemenea împrejurări, că „psihologia românească nu cedează decît la presiune" [44]. În fața observației cu totul neîntemeiate a subsecretarului de stat american Titulescu, nu-și ascunde nemulțumirea și recurgînd la unul din mijloacele artei sale diplomatice, încearcă să creeze impresia că cere suspendarea negocierilor. Despre acest moment de maximă încordare, șeful delegației române relatează astfel ministrului de externe I. G. Duca : „Atunci m-am sculat ca să plec, și pe un ton și mai calm am zis : Vă înșelați psihologia românească nu cedează decît la comprehensiune și la blîndețe" [45]. El a mai considerat în același timp că subsecretarul de stat american își sprijinea prea mult atitudinea pe raportul de forțe dintre Statele Unite și România de vreme ce a continuat să declare : „Oricît de mic sînt în fața lor (a Statelor Unite, n.ns.) nu pot să nu mă simt foarte mare prin puterea pe care mi-o dă sentimentul meu național jignit" [46]. Atmosfera încărcată din această etapă a negocierilor nu l-a împiedicat pe Titulescu să întrevadă nici posibilitatea armonizării pozițiilor contradictorii pe care se plasaseră inițial cele două delegații dar nici avalanșa unor noi dificultăți. Astfel intuind pe de o parte perspectiva favorabilă a evoluției tratativelor iar pe de alta incertitudinea realizării acestei eventualități Nicolae Titulescu avea să mărturisească spre sfîrșitul convorbirilor cu americanii : „dacă aș vrea să rezum într-un cuvînt situația negocierilor din Washington aș spune că m-am simțit tot timpul cu picioarele pe nisip" [47]. Ceea ce punea sub semnul îndoielii evoluția favorabilă a negocierilor și accentua discordanța dintre pozițiile celor două delegații era nu numai starea de fapt a raporturilor financiare româno-americane ci și atitudinea unor factori de răspundere din ambele părți. Reprezentantul Americii la București incita delegația țării sale trimițîndu-i

[42] Ibidem,
[43] Ibidem, p. 36.
[44] Ibidem.
[45] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4 Diary Correspondence folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 36.
[46] Ibidem.
[47] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4, Diary Correspondence folder 59, (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 50.

www.dacoromanica.ro

telegrame defavorabile asupra situației din România [48] iar ministrul României în Statele Unite, Anton Bibescu urmat de cîțiva funcționari ai ambasadei prezentase un raport privitor la modalitățile de plată a datoriei românești prin care după cum constata Nicolae Titulescu „...guvernul român e invitat, pentru a putea ajunge la un acord cu America, să abdice pur și simplu de la punctul de vedere românesc și să consolideze cu 5% de la început" [49].

Intrigat de această situație, Titulescu socotea, fără nici o exagerare, că oferta delegației americane era mult mai blîndă în comparație cu propunerile ambasadorului român la Washington pe care el, împărtășind părerea lui Vintilă Brătianu, l-a calificat drept „avocat al tezei americane" [50].

Pentru a-și exprima dezacordul cu punctul de vedere al funcționarilor ambasadei, Titulescu a mers pînă acolo încît a cerut Ministerului Afacerilor Străine să ia măsuri severe împotriva celor vinovați sau în caz contrar să accepte demisia lui din postul de la Londra.

Dificultățile pe care le întîmpina delegația română departe de a determina comisia americană să păşească pe calea concesiilor au ajutat-o să-și consolideze poziția și să treacă la prezentarea unei ample contra oferte. Așa se explică de ce tocmai atunci cînd atmosfera în care se desfășurau tratativele era foarte încărcată delegația americană a reafirmat principiul de bază al poziției sale după care datoriile interaliate trebuiesc asimilate datoriilor obișnuite și prin urmare trebuiesc plătite de debitorii lor în conformitate cu capacitatea lor de plată" [51]. În virtutea acestui principiu secretarul de stat al departamentului finanțelor americane Mellon a reluat vechea sa idee că România fiind o țară bogată era capabilă să-și plătească integral datoria. Contra-oferta americană, în forma pe care a înfățișat-o ministrul de finanțe Mellon mai prevedea ca România să-și plătească datoriile în timp de 12 ani, să accepte o dobîndă de 3% în primii ani și de 3 1/2 în anii următori, și în sfîrșit să-și mențină libertatea de a opta pentru un aranjament care să-i ofere posibilitatea ca 75% din primele 5 anuități, să fie amînate pe 5 ani cu aceeași dobîndă [52].

Transformate în sume absolute aceste condiții însemnau că America cerea României să plătească „două sute cincizeci de mii de dolari în anul întîi, trei sute cincizeci de mii în anul al doilea, patru sute cincizeci de mii în anul al treilea, cinci sute cincizeci de mii în anul al patrulea, șase sute cincizeci de mii în anul al cincilea" [53]. Dînd curs mai departe contra-ofertei lui Mellon România ar fi trebuit să plătească „un milion șapte sute de mii de dolari din 1931 pînă în 1935 iar de la această dată două milioane de dolari, pe an pînă la sfîrșit" [54]. Odată cu aceste condiții partea americană mai oferea României un moratoriu de 5 ani pe care însă Titulescu, găsin-

[48] Ibidem.
[49] Ibidem, folder 60, p. 6.
[50] Ibidem, folder 58 (Scrisoarea lui Titulescu din Washington către Ministerul Afacerilor Străine București).
[51] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 64 (3—7 februarie) 1926, p. 4.
[52] Ibidem.
[53] Ibidem, folder 59/14 nov.—4 dec.) 1925, p. 24.
[54] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

du-l absolut ineficient l-a repus în discuţie cu scopul de a obţine prelungirea lui.

Hotărîrea părţii americane de a nu prelungi moratoriul a fost însă atît de fermă încît a luat în interpretarea lui Titulescu forma unui adevărat ultimatum pe care dealtfel ministrul de finanţe Mellon nici măcar nu l-a negat [55].

Presat de aceste împrejurări Nicolae Titulescu se hotărăşte ca în şedinţa plenară convocată după expunerea contra-ofertei lui Mellon să facă o amplă şi documentată pledoarie prin care să motiveze sub toate aspectele justeţea poziţiei româneşti. De la început el şi-a îndreptat pledoaria spre cucerirea unor modalităţi de plată cît mai convenabile căci şi-a dat seama că în acele condiţii nu putea să obţină de la americani reducerea capitalului datorat. Convins aşadar că „România nu putea serios cere... decît uşurări de plăţi în primii ani" [56] el a utilizat acele argumente care-l ajutau să-şi atingă scopul propus şi anume a zugrăvit tabloul întregii situaţii financiare şi politice a ţării subliniind cu precădere; caracterul nesatisfăcător al condiţiilor fiscale interne, gravitatea problemelor externe ale ţării precum şi consecinţele apăsătoare ale schimbului extern complet nefavorabil României [57].

În lunga sa expunere asupra situaţiei economice a ţării sale Titulescu a atras atenţia delegaţiei americane că stabilirea capacităţii de plată a României nu trebuia să provină din considerarea mecanică a unui raport direct proporţional între bogăţiile ţării şi veniturile ei. Despre modul cum a explicat delegaţiei americane această idee, Titulescu scrie din Washington, ministrului afacerilor străine I. G. Duca: „Am spus că este adevărat că România este o ţară bogată dar cer să se examineze chestiunea încît timp veniturile României vor fi la înălţimea bogăţiilor ei potenţiale şi dacă nu este şi în interesul creditorului ca sporurile eventuale de venituri să meargă cu precădere la satisfacerea trebuinţelor interne" [58]. Ştiind că americanii sînt foarte sensibili la criticile de ordin moral pe care le făceau debitorii europeni, şeful delegaţiei române a adăugat că dacă Statele Unite ar accepta ca suplimentul de venituri ale României să fie afectat un timp mai îndelungat nevoilor interne, s-ar împăca în chip fericit „concepţia plăţii integrale cu datoria umanitară" [59].

Pentru a demonstra cu cîtă fermitate intenţiona să-şi apere punctul de vedere formulat împotriva ofertei lui Mellon, Titulescu a respins categoric încercarea delegaţiei americane de a impune României aranjamentul Baldwin prin care se cerea „plata imediată a datoriei din 1926" [60] considerînd că aplicarea unui asemenea aranjament constitua „o injustiţie strigătoare" atîta vreme cît Italia, deşi avea o datorie mult mai mare şi „un schimb de nouă ori mai bun" [61] decît al României era tratată cu mult mai multă îngăduinţă.

---

[55] Ibidem, folder 64 (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 18.
[56] Ibidem, folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 21.
[57] Ibidem, folder 64 (3 febr.—7 febr.) 1926, p. 1.
[58] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4 diary Correspondence folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 14.
[59] Ibidem, p. 49.
[60] Ibidem.
[61] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Urmărind această linie generală de orientare Nicolae Titulescu a învederat în cursul îndelungilor negocieri de la Washington, pe de o parte limitele puterii de plată a României iar pe de alta multiplele sarcini externe şi nevoi interne reuşind astfel să încheie la 4 decembrie 1925 o convenţie „cu totul mulţumitoare" [62] asupra consolidării datoriei româneşti în America.

Din clauzele convenţiei reiese limpede că normele pe care interesele României le reclamau pentru consolidarea datoriei sale faţă de Statele Unite au fost realizate. Aceste clauze permit constatarea că Titulescu a ştiut să conducă apărarea poziţiei româneşti astfel încît să poată combina cu măiestrie avantajele aranjamentului polonez care se reducea la stabilirea unor anuităţi mici şi a unui moratoriu scurt cu avantajele aranjamentului ceh care însemna în esenţă „moratoriu lung dar anuităţi mari chiar din primul an" [63]. Graţie acestei combinaţii el a reuşit să adauge la avantajul anuităţilor mici, pe acela al prelungirii moratoriului parţial.

În consecinţă Titulescu a obţinut „un moratoriu parţial din 1926 pînă în 1939 inclusiv" [64] precum şi dreptul ca după 1940 să plătească anual două milioane două sute patruzeci şi şase de mii de dolari [65]. Aceasta arată că delegaţia americană a trebuit să renunţe la intenţia sa iniţială de a plasa România într-unul din tiparele precedente în care fuseseră aşezaţi alţi debitori şi s-o introducă într-un aranjament special [66] care, în ciuda părerii ziarului „Argus" [67] oferea condiţii mult mai convenabile decît cele puse altor aliaţi. În acelaşi timp şi delegaţia română a trebuit să adere la concepţia americană că „o datorie este o datorie oricare ar fi circumstanţele în care a fost contractată [68] şi să se vadă în imposibilitatea de „a contesta că Statele Unite ale Americii n-au admis pentru regularizarea datoriilor de război norme care implicau pentru ele sacrificii" [69].

Dintr-un asemenea compromis a rezultat convenţia care deşi înscria o datorie mare pentru România totuşi era eşalonată pe un lung şir de ani şi după cum afirma Titulescu „nu încarcă generaţiile viitoare în folosul celor prezenţi" [70].

În cursul negocierilor de la Washington, dar mai ales în ultima lor etapă Nicolae Titulescu însoţit de membrii delegaţiei române a luat contact cu o serie de oameni politici, cu oameni de afaceri cunoscuţi în lumea economică americană, cu magnaţi ai finanţelor ca Eugen Meyer preşedintele „War Finance Corporation" şi chiar cu preşedintele Statelor Unite Coolidge [71]. Întrevederile cu autorităţile financiare şi politice de la Washington dar îndeosebi vizita la Casa Albă din ziua de 12 noiembrie 1925

[62] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 64 (3—7 febr.) 1926, p. 2.
[63] Ibidem, p. 20.
[64] Ibidem, folder 60 (4 dec. 1925), p. 6.
[65] Ibidem.
[66] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 59 (14 nov.—4 dec.) 1925, p. 48.
[67] „Argus" 12 dec. 1925.
[68] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 64 (3—7 febr.) 1926; p. 4.
[69] Ibidem.
[70] Ibidem, p. 8.
[71] Arh. Stat Bucureşti, fond Casa regală dosar 22/1925 (Raportul ambasadorului român la Washington Anton Bibescu adresat lui I. G. Duca ministrul afacerilor externe).

www.dacoromanica.ro

i-au creat lui Titulescu o imagine mai clară asupra modului cum gîndeau şi reacţionau oamenii de stat şi economiştii americani. Această experienţă i-a servit şi în convorbirile pe care le-a avut după încheierea convenţiei de la Washington asupra datoriilor de război cu reprezentanţii trusturilor financiare de la New York unde s-a reîntors în ziua de 12 decembrie cu scopul mărturisit de el „ca să învăţăm ceva despre acest mare centru şi să spunem acasă ce-am văzut aici" [72].

La New York fiind Nicolae Titulescu a luat legătură cu bancherii de la „National City Bank" şi apoi rînd pe rînd, cu reprezentanţii autorizaţi ai „celor mai proeminente bănci" şi trusturi financiare [73]. În cursul acestor convorbiri el a respectat cu strictețe linia de conduită care i se sugerase din ţară de către guvernul Ion I. C. Brătianu şi anume aceea de „a cumpăra fără a vinde" [74]. Într-adevăr intervenţiile sale prilejuite fie de expunerile unor financiari fie de întrebările lor abundă în încercări abil construite de a afla cît mai multe despre intenţiile bancherilor şi de a furniza în schimb numai date strict necesare despre situaţia economică a României. Scopul practic al aplicării acestei formule era să sondeze posibilitatea guvernului român de a contracta un nou împrumut pe piaţa financiară americană.

De la primele contacte cu băncile new-yorkeze, Titulescu a înţeles că era invitat în cercurile financiare americane mai mult ca să audă „critici contra unor acte ale României" [75] decît să pună bazele unui împrumut. Dar departe de a-şi atinge ţinta procedeul cercurilor de afaceri new-yorkeze a fost transformat de Titulescu într-un prilej de analiză corectă a situaţiei finanţelor româneşti şi a poziţiei României faţă de America.

Dealtfel şeful delegaţiei române nu a tăinuit niciodată intenţia sa de a auzi „de la cei mai autorizaţi americani, părerile lor" [76], despre România şi de a le da, firește, răspunsurile cuvenite. În cursul discuţiilor el a şi comunicat la Bucureşti părerea sa că nu vrea „decît posibilitatea contactului personal cu cei calificaţi. Risipirea nedumeririlor şi a nedreptăţilor ce se fac României vine cu timpul pe cale de consecinţe" [77]. Titulescu şi-a mărturisit această intenţie şi în cercurile financiare new-yorkeze cărora în cadrul unei întîlniri le-a cerut fățiș să arate „exact ce gîndesc despre România" şi să „spue franc gîndul lor" [78]. La o întrebare pusă cu atîta francheţe reprezentanţii băncilor americane nu s-au sfiit să dea răspunsuri deschise fără ocolişuri.

Din răspunsurile lor Titulescu a reţinut că la diferite bănci americane se prezentau adesea oamenii lipsiţi de calificarea cuvenită, dar care pretindeau că sînt autorizaţi să trateze împrumuturi în numele României făcînd astfel „mare rău creditului ţării" [79], că România n-a făcut nimic

---

[72] Hoover Institution Archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 60 (4 dec. 1925) (Scrisoarea lui N. Titulescu din New York 15 dec. 1925).

[73] Ibidem.

[74] Ibidem.

[75] Ibidem, (14 dec. 1925) p. 30.

[76] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4 Diary Correspondence folder 60 (4 dec. 1925) (Scrisoarea lui N. Titulescu din New York către I. G. Duca, Bucureşti (14 dec. 1925) p. 30.

[77] Ibidem.

[78] Ibidem, p. 31.

[79] Ibidem, p. 33.

www.dacoromanica.ro

pentru a fi cunoscută în America ceea ce punea pe bancheri în imposibilitatea de a judeca situaţia finanţelor româneşti sau în cel mai bun caz de a o judeca numai după unele informaţii fragmentare [80] şi că din cauza marilor distanţe geografice România nu apărea în viziunea cercurilor financiare americane decît ca un stat din Balcani iar Balcanii pentru ele erau „sinonimi cu războiul" [81].

Francheţea aceasta deşi pînă la un punct dezagreabilă a folosit şi bancherilor americani şi guvernului român. Ea a oferit lui Titulescu prilejul de a pune realităţile româneşti în adevărata lor lumină, de a risipi nedumeririle unora şi îndoielile altora şi de a ajuta astfel cercurile financiare americane să-şi corecteze optica asupra locului şi rolului României în circuitul economic mondial.

Printre altele Nicolae Titulescu a demonstrat că după război România intrase în faza unei ample înzestrări industriale, care urma să se realizeze înainte de toate prin forţe proprii, dar care „nu însemna că n-a cerut nimănui nimic" [82]. El a mai demonstrat netemeinicia multor obiecţii împotriva legii minelor şi a legii comercializării bunurilor rurale, şi a explicat cu lux de argumente ce imensă greşeală se făcea în America atunci cînd se considerau Balcanii sinonimi cu războiul. Căutînd să risipească această impresie falsă şi să restabilească adevărul asupra caracterului paşnic al poporului român, Titulescu declara la o întîlnire cu autorităţile politice şi financiare ale New Yorkului „...să se găsească în toate cancelariile lumii (în răstimpul de la 1877 pînă la 1925 — n.ns.) o singură hîrtie din care să reiasă „că România a fost o singură dată un prilej de nelinişte pentru pacea Europei" [83]. Pledoaria lui Titulescu întemeiată solid pe argumente politice şi economice a dezvăluit în măsură considerabilă cercurilor financiare americane posibilităţile pe care le avea România de a inspira încredere străinătăţii şi de a permite factorilor ei de răspundere să intre în contact cu lumea economică de pretutindeni, pentru a examina cu atenţie orice ofertă compatibilă, cu interesele ei naţionale" [84]. Pe aceste căi el a reuşit să pregătească atmosfera necesară discuţiilor privitoare la „disponibilităţile Americii pentru împrumuturile străine" [85].

În timpul convorbirilor pe care le-a purtat cu bancherii din New York dar îndeosebi cu secretarul de stat al departamentului finanţelor Mellon, Titulescu a înţeles că ţările vecine României, în dorinţa lor de a-şi asigura piaţa financiară a Statelor Unite „au răsfăţat publicul american", cumpărător de rente şi de alte valori mobiliare, acceptînd să contracteze împrumuturi în condiţii de-a dreptul cămătăreşti [86]. Astfel, precedentele Poloniei şi Cehoslovaciei de a garanta credite relativ neinsemnate prin concesionarea unor venituri atît de mari încît puteau acoperi de mai multe ori capitalul împrumutat au creat lui Titulescu numeroase dificultăţi pe calea încercărilor sale de a pătrunde pe piaţa financiară americană

[80] Ibidem.
[81] Ibidem, p. 31.
[82] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4 Diary Correspondence folder 60 (4 dec. 1925), p. 33.
[83] Ibidem.
[84] Ibidem, p. 31.
[85] Ibidem.
[86] Ibidem, p. 34.

www.dacoromanica.ro

şi l-au determinat să declare : „o asemenea robire către streini a României eu refuz a o concepe" [87].

Pentru Titulescu însă aceste dificultăţi erau doar obstacole trecătoare, cu atît mai mult cu cît gravitatea lor era amplificată în mod artificial prin ştirile exagerate care i se transmiteau din ţară despre atitudinea aparent refractară a guvernului american faţă de nevoile de credit ale României [88]. Or, Titulescu, bizuindu-se pe constatările lui proprii care contraziceau în bună măsură aceste ştiri a ajuns la concluzia că într-un termen relativ scurt „cu o preparare serioasă, piaţa americană poate fi deschisă pentru România" [89]. De aceea el a şi sfătuit guvernul condus de Ion I. C. Brătianu să se abţină de la orice acţiune defavorabilă pătrunderii României pe piaţa financiară americană, să contracteze oriunde i s-ar oferi credite compatibile cu interesele naţionale româneşti şi să nu se abată de la această linie de conduită pentru motivul că nevoile sale ar fi fost „pricepute mai curînd într-o parte a Oceanului decît în alta" [90].

Sondajele făcute la New York în vederea contractării unui nou împrumut că de altfel şi negocierile de la Washington au fost, firește, principalul dar nu singurul obiectiv al atenţiei lui Titulescu pe continentul nord-american. Probleme similare dar de proporţii şi cu implicaţii firește mai restrînse decît cele examinate în Statele Unite, au reclamat prezenţa marelui diplomat român şi în Canada. Dînd curs acestor noi cerinţe, el a părăsit New Yorkul în a doua jumătate a lunii decembrie 1925 îndreptîndu-se fără alte popasuri spre capitala Canadei unde avea să reglementeze consolidarea datoriei de 25 de milioane de dolari pe care guvernul român o contractase aici încă din vara anului 1919 [91]. Folosindu-se de acest prilej Titulescu a ţinut să răspundă şi obligaţiei sale protocolare, pe care o avea ca ministru al României la Londra, de a face o vizită guvernului canadian spre a-i mulţumi „pentru consolidarea bonurilor de tezaur" şi pentru bunăvoinţa de a fi acceptat să fie martorul României în America pentru regularitatea îndeplinirii angajamentelor luate" [92].

La Otawa, Nicolae Titulescu a avut încă din prima zi a sosirii sale cîteva întrevederi cu înaltul demnitar canadian lordul Bying precum şi cu alte personalităţi din lumea politică şi financiară, cu care a discutat o serie de probleme referitoare la raporturile dintre cele două ţări.

După contactele diplomatice de la Otawa el a vizitat colonia română din Montreal pentru ca apoi reîntorcîndu-se în Statele Unite, să poposească în primele zile ale anului 1926 printre românii din Detroit, Cleveland, Chicago şi New York. În cursul acestei vizite el s-a oprit mai întîi la Detroit unde în sala Societăţii „Unirea Românilor" [93], a vorbit unei imense mulţimi despre cele mai importante momente din istoria României pe care, potrivit părerii sale „cetăţenii americani de origine română, trebuie s-o

[87] Ibidem.
[88] Ibidem, folder 61, p. 3.
[89] Ibidem.
[90] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4, Diary Correspondence folder 61, p. 3.
[91] „Dimineaţa", 1 ianuarie 1926.
[92] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu box 4, Diary Correspondence folder 60 (4 dec. 1925), p. 49.
[93] „America", Cleveland, [illegible]

www.dacoromanica.ro

cunoască în interesul prestigiului lor propriu în mijlocul celorlalți cetățeni americani" [94].

Această idee a fost apoi reluată și dezbătută pe larg de Nicolae Titulescu într-o nouă conferință rostită în ziua de 2 ianuarie 1926 la Cleveland unde au asistat numeroși membri ai coloniei române din mai multe orașe ale Statului Ohio [95]. Pentru a asculta conferința marelui diplomat și orator s-au adunat în acea zi la Cleveland atîția coloniști români încît sala „Carpatina" în care se ține adunarea, devenise cu totul neîncăpătoare. „Audiența — scria ziarul local „America" era atît de mare încît sute de oameni n-au mai avut loc în sală ci au trebuit să stea pe afară într-un grup care se prelungea pînă-n stradă" [96].

Primirea aceasta entuziastă își găsea explicația înainte de toate în dorința vie a românilor americani de a se întîlni cu un mare om de stat venit din patria lor de origine capabil să evoce nu numai trecutul istoric al României dar să și zugrăvească perspectivele dezvoltării ei în viitor. Într-adevăr aici la Cleveland unde s-a construit prima școală românească și prima biserică românească unde a luat ființă prima bancă românească și unde apărea cel mai important ziar românesc [97], Nicolae Titulescu vorbind în limba maternă a compatrioților săi de origine a arătat cît de puternice erau legăturile spirituale între românii din cele două țări. Ca să sublinieze această profundă comunitate a simțămintelor patriotice care legau pe românii de pretutindeni, Titulescu arăta încă de la începutul conferinței sale: „Am impresia că venind încoace n-am trecut Oceanul Atlantic ci Carpații că mă aflu în Ardeal între fiii Ardealului, în Ardealul care este leagănul neamului românesc de unde ne-a venit lumina" [98].

Cuvîntarea sa cu adevărat mișcătoare a zugrăvit în culori vii situația României din anii premergători primului război mondial, a evocat lupta eroică a românilor pentru desăvîrșirea unității naționale, suferințele populației după încetarea ostilităților precum și grandioasa operă de refacere a țării adînc marcată de înfăptuirea reformei agrare, a reformei fiscale, a unificării monetare și a altor măsuri de înnoire a sistemului social-economic al țării. În concepția lui Titulescu marile prefaceri care au avut loc în viața poporului român după război trebuiau să inspire străinătății un deosebit respect mai ales pentru faptul că „România și-a cîștigat prin cinste, vrednicie și sacrificii enorme ceea ce este al ei" și era hotărîtă a păstra „tot cu cinste ceea ce a cîștigat" [99]. De aceea el a îndemnat membrii coloniei române din America să se așeze în slujba răspîndirii acestor adevăruri despre România căci numai așa ei își puteau îndeplini datoria civică și națională nu numai față de patria lor de origine dar și față de patria lor de adopțiune [100].

În această atmosferă însuflețită de cea mai caldă simpatie pentru patria română societatea „Carpatina" l-a ales pe Titulescu președintele ei de onoare și i-a acordat distincția ei cea mai înaltă. Primind cocarda

---

[94] „Dimineața", 7 ianuarie 1926.
[95] „America", Cleveland, miercuri 6 ianuarie 1926.
[96] Ibidem.
[97] „America", Cleveland, miercuri 6 ianuarie 1926.
[98] Ibidem,
[99] Ibidem, 8 ianuarie 1926.
[100] „Dimineața", 7 ianuarie 1926.

www.dacoromanica.ro

tricoloră a Societății românilor din Cleveland Nicolae Titulescu a avut sentimentul că, după propriile lui cuvinte, semnul acesta distinctiv îl agățase de inima lui inima iubitoare a românilor din Statele Unite[101]. După ce asistă la aceste manifestări de simpatie amplificate, în timpul ședерii sale la Detroit, Cleveland și Chicago prin atitudinea presei locale, care a publicat o suită de scrisori ale lui Nicolae Iorga precum și cîteva din cele mai cunoscute poezii ale lui Mihail Eminescu[102], marele diplomat român s-a reîntors la New York. Aici Titulescu găsește un nou prilej de a-și afirma concepția asupra celor mai vitale probleme cu care se confruntă întreaga lume dar îndeosebi țările europene. În cadrul unei întîlniri organizată la „Columbia University" sub președinția celebrului economist Seligman, Titulescu face o amplă expunere asupra situației economice și politice a Europei postbelice. Cu acest prilej el a sintetizat propunerile diplomației europene „de a învinge dificultățile cauzate de război" [103] prin elaborarea unor sisteme de acțiune care însă duceau la rezultate diametral opuse.

Primul sistem, declara Titulescu, „tindea spre revizuirea tratatelor de pace" iar al doilea preconiza „colaborarea între toate popoarele fără deosebire în vederea apărării intereselor Europei considerate ca un tot" [104].

Repudiind primul sistem pentru motivul că aplicarea lui ar fi ținut „veșnic trează dorința răzbunării" [105] și ducea la război, Titulescu s-a arătat foarte satisfăcut că diplomația statelor învingătoare a adoptat cel de-al doilea sistem care izbutise deja : să ducă la „o apropiere psihologică" prin planul Dawes și tratatele de la Locarno" și să imprime situației economice și politice a Europei „o tendință spre stabilizare" [106]. Marele diplomat român, a ținut să remarce totodată că la săvîrșirea acestei opere România a avut și ea partea ei de contribuție „grație politicii pașnice" pe care a promovat-o și care o făcea să redevină „ceea ce era și înainte de război adică un scut al păcii în Sud-Estul Europei" [107].

Mai mult după război România își amplificase eforturile pentru pace nu numai prin respectul desăvîrșit față de suveranitatea și drepturile altor popoare ci și prin măsurile de ocrotire juridică a naționalităților conlocuitoare. O imagine reală deși sumară a acestor măsuri a oferit Nicolae Titulescu opiniei publice americane cu ocazia participării sale la o întîlnire cu reprezentanții cultului ebraic din New York. Aici, ca invitat al Asociației Israeliților americani de origine română", Titulescu, invocînd o serie de măsuri legislative interne, a demonstrat că guvernul român n-a abdicat, după război, niciodată de la îndatoririle sale naționale și internaționale față de minorități" [108].

O comparație succintă între modul în care fusese tratată minoritatea evreiască înainte și după război, i-a permis lui Titulescu să

---

[101] „America", Cleveland, joi, 3 decembrie 1925.
[102] „America", Cleveland, joi, 8 ianuarie 1926.
[103] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4 Diary Correspondence folder 62, (30 dec. 1925—26 ian. 1926) p. 24.
[104] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4, Diary Correspondence, folder 62 (30 dec. 1925—26 ianuarie 1926) p. 26.
[105] Ibidem.
[106] Ibidem.
[107] Ibidem.
[108] Ibidem, folder 60 (4 [illegible]1925).

www.dacoromanica.ro

demonstreze că partidele politice conducătoare din România „nu aveau tendinţe antisemite" dar nici nu puteau să prevină orice manifestare izolată, contrarie măsurilor de ocrotire a naţionalităţii evreieşti, care dealtfel nu constituia un fenomen specific românesc atîta vreme cît el putea fi constatat şi în alte ţări [109].

Expusă pe aceste coordonate gîndirea diplomatică şi economică a lui Titulescu a făcut mai întîi obiectul atenţiei cîtorva organe de presă pentru ca după aceea să ajungă la cunoştinţa cercurilor largi ale opiniei publice americane. Ea a persistat mai ales în rîndurile unor oameni politici americani şi după reîntoarcerea lui Titulescu la Londra pentru ca apoi să rămînă multă vreme în atenţia celor care studiau fenomenele politice şi economice româneşti. Ecoul acestei gîndiri nu s-a stins în America nici după al doilea război mondial de vreme ce cu ani în urmă ea a devenit obiect de analiză a unor istorici americani. Elaborarea tezei de doctorat a istoricului Walter Bacon, la Universitatea din Denver, cu tema *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy* [110] (1933—1934), ca şi publicarea ulterioară a unui volum de documente privind activitatea lui Titulescu, sub titlul *Behind Closed Doars* [111] de acelaşi autor, constituie o nouă dovadă că gîndirea marelui diplomat român, îmbogăţeşte mereu mai mult universul tematic al istoriografiei nord-americane.

După reîntoarcerea sa din America Titulescu a consacrat pînă la sfîrşitul vieţii sale eforturi considerabile menţinerii unor legături strînse între poporul român şi poporul american. Nu o dată Titulescu a relevat „acel complex de însuşiri care caracterizează poporul american şi care fac din el o naţiune mare şi iubită" [112]. Aceste însuşiri caracteristice dar mai ales, „francheţea şi simplicitatea lor" au îngăduit marelui diplomat să afirme încă din perioada negocierii datoriilor de război că „americani sînt latinii anglo-saxoni" [113].

Prin constatarea unor însuşiri analoage la anglo-saxoni şi la popoarele latine Nicolae Titulescu îşi mărturisea încă o dată spiritul său universal care-i îngăduia să considere că popoarele lumii indiferent de cauzele care le separă fac totuşi parte din ceea ce el numea „marea familie umană".

În virtutea acestui mod universal de a concepe relaţiile dintre popoare Titulescu s-a străduit să creeze o punte de legătură cît se poate de solidă între România şi America Latină. Strădaniile sale dovedeau aşa cum de altfel a şi afirmat odată, că „trebuie cît se poate de bine înţeles „rolul imens pe care este chemată să-l joace America Latină în viaţa internaţională" [114].

Titulescu a nutrit întotdeauna pentru popoarele latino-americane „un sentiment de amiciţie cordială şi de afecţiune profundă" [115]. De aceea

---

[109] Hoover Institution archives U.S.A. Collection N. Titulescu, box 4, Diary Correspondence, folder 60 (4 dec. 1925), p. 37.

[110] Walter Meredith Bacon Jr., *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy*, mai 1975. University of Denver, Colorado.

[111] Walter Meredith Bacon, Jr., *Behind Closed Doars*, Hoover Institution, Stanford, California.

[112] N. Titulescu, *Discursuri*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 480.

[113] *Ibidem*, p. 481.

[114] „Dimineaţa" 8 iunie 1936.

[115] Arh. MAE probl. [illegible] 1936.

www.daceromanica.ro

el a şi militat activ pentru crearea unor strînse legături între România şi ţările din America Latină. Sînt cunoscute insistenţele sale din anul 1933 pe lîngă regele Carol al II-lea ca să obţină aprobarea înfiinţării unor legaţii ale României în Argentina, Brazilia, Chile şi în alte ţări de pe continentul sud-american [116].

Reprezentarea diplomatică a României în America Latină a fost precedată şi urmată de o intensă colaborare între Nicolae Titulescu şi delegaţia acestor ţări la Societatea Naţiunilor. Nu o dată Titulescu a relevat cu mare satisfacţie solidaritatea Americii Latine şi a României în sînul Societăţii Naţiunilor în serviciul păcii" [117].

În anul 1933 a salutat cu entuziasm hotărîrea Argentinei de a ocupa locul ce i se cuvenea în Liga Naţiunilor şi totodată şi-a exprimat regretul „de a fi fost atîta vreme lipsit de o colaborare care se adevereşte atît de preţioasă" [118].

Atît de mult preţuia Titulescu prezenţa celor 12 state sud-americane la Geneva încît considera că numai graţie lor s-a putut vorbi de universalitatea Societăţii Naţiunilor [119].

La Geneva între Titulescu şi reprezentanţii statelor sud-americane se realizase „o perfectă unitate psihologică" [1-0] în virtutea căreia ei se susţineau reciproc, votînd împreună fie că era vorba de interese generale, puse în joc, fie de asumarea unor angajamente care priveau exclusiv cele două părţi. Atît de strînsă a fost această unitate de vederi încît potrivit observaţiei lui Titulescu nu există în Arhiva Genevei „nici un dosar în care, fără consultarea prealabilă, America Latină să nu fi votat alături de România".

Cu deosebită elocvenţă a fost ilustrată solidaritatea reprezentanţilor latino americani la Societatea Naţiunilor cu poziţia lui Titulescu în timpul dezbaterii definiţiei agresiunii propuse în 1933 de Comisarul pentru Afacerile Externe ale Uniunii Sovietice, Maxim Litvinov. Scriindu-i regelui Carol al II-lea despre această solidaritate, Nicolae Titulescu preciza: „Ceea ce m-a mişcat cel mai mult a fost atitudinea delegaţilor sud-americani. Cu toate că aveau instrucţiuni formale să nu se amestece în discuţiile despre dezarmare «să nu fie pentru sau contra unei teze» aceşti delegaţi «pentru a nu l părăsi pe prietenul lor Titulescu» ... s-au raliat şi ei la definiţia agresiunii" [121].

La rîndul său Titulescu, folosind marea sa autoritate internaţională în lupta pentru securitatea colectivă, a aderat la pactul de neagresiune şi de conciliaţiune semnat de Brazilia şi Argentina la Rio de Janeiro în luna octombrie 1933 [122]. Pregătind această adeziune Consiliul Permanent al Micii Înţelegeri prezidat de Nicolae Titulescu a exprimat într-un comunicat din luna iunie 1934 întreaga-i simpatie faţă de tratatul datorat iniţiativei guvernului argentinian [123]. Procedînd astfel Titulescu îşi revendica

---

[116] „Scînteia" 15 martie 1966 (Al. Duiliu Zamfirescu „L-am cunoscut pe Titulescu").
[117] „Dimineaţa" 16 mai 1935.
[118] N. Titulescu *Discursuri*, Bucureşti, iunie 1936, p. 85.
[119] Arh. MAE fond România, problema 71, vol. 2, an 1936 (nepag).
[1-0] Ibidem
[121] Arh. C.C. al P.C.R. fond 103, dosar 8083, p. 37.
[122] „Dimineaţa" 18 iunie 1934.
[123] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

onoarea de a fi înţeles că România avea un interes major să nu rămînă străină de acest mare instrument pacific de la Rio de Janeiro care purta numele ministrului de externe argentinian Saavedra Lamas. În consecinţă Titulescu a semnat la 12 decembrie 1934 în numele României, Iugoslaviei şi Cehoslovaciei tratatul de neagresiune de la Rio de Janeiro [124].

Cu prilejul semnării acestui acord regional de securitate, ministrul de externe al României a declarat: „În clipa în care toate ţările sînt preocupate de securitatea europeană Mica Înţelegere dîndu-şi socoteală mai mult ca oricînd că adevărata pace nu poate fi decît mondială e fericită a schimba prin mijlocirea Argentinei cu Statele Latino-Americane semnături preţioase care vor contribui să menţină ordinea de lucruri actuală şi să facă solidar continentul american cu cel european [125].

Opera ministrului de externe Carlos Saavedro-Lamas a jucat un rol foarte important în lupta generală dusă în vederea preîntîmpinării războiului deoarece ea, după cum aprecia Titulescu, a aşezat Argentina în prima linie a tranşeelor păcii" [126]. Prin juxtapunerea unor asemenea instrumente de securitate se putea ajunge la crearea unei largi reţele de prietenii între state cu interese comune realizîndu-se astfel marea idee a indivizibilităţii păcii, formulată de Nicolae Titulescu şi atît de preţuită în America Latină ca şi în restul lumii.

LA PENSÉE DIPLOMATIQUE DE NICOLAE TITULESCU DANS LES DEUX CONTINENTS AMÉRICAINS

RÉSUMÉ

L'article présente une suite de moments de l'activité diplomatique déployée par Nicolae Titulescu pour la consolidation des rapports de la Roumanie avec les Etats Unis d'Amérique, le Canada et les pays latino-américains. Il examine tout d'abord la position de celui-ci envers les Etats Unis pendant la première guerre mondiale et la conférence de paix de Paris, insistant notamment sur les actes politiques des Americains à l'appui de la lutte de peuple roumain pour le parachévement de son unité nationale.

Après la conférence de paix, Titulescu aborde certains problèmes dont ceux imposés par les dettes et réparations de guerre qui ne pouvaient trouver une solution définitive qu'en fonction de l'attitude du gouvernement américain.

Durant la solution de ces problèmes, Titulescu négocie à Washington le paiement des dettes de guerre de la Roumanie envers les Etats Unis. L'article expose les négociations, relevant non seulement l'habileté avec laquelle Titulescu obtient de la part des Americains des conditions favorables de remboursement des crédits de guerre, mais aussi toute sa conception concernant la défense des droits de la Roumanie contre les tendances impérialistes des trusts bancaires de New York.

L'article présente également les contacts de Nicolae Titulescu à Washington et à New York avec les représentants de la trésorerie améri-

[124] Arh. MAE, fond România probl. 71 anul 1936 vol. 1 (nepag).
[125] N. Titulescu *Discursuri* [illegible]
[126] N. Titulescu *Discursuri* iunie 1936, Bucureşti, p. 34.

www.dacoromanica.ro

caine ainsi que sa rencontre avec les hommes de science américains à „Columbia University" où il fit un exposé sur les efforts diplomatiques européens visant à obtenir la stabilisation économique et politique de l'Europe. L'article fait ressortir clairement la manière dont les points de vue de Titulescu ont pénétré dans la presse américaine et les milieux politiques devenant un objet d'analyse et de réflexion.

On examine en même temps les exposés de Titulescu sur la situation économique et politique de la Roumanie et d'autres pays européens durant ses contacts avec les membres du gouvernement canadien et puis à l'occasion de ses visites aux colonies roumaines de Montréal, Detroit, Cleveland et Chicago.

Dans ce contexte, l'auteur présente les efforts diplomatiques déployés par Titulescu en vue de consolider les rapports de la Roumanie avec les pays latino-américains et de collaborer avec les représentants de ces pays à la Ligue des nations et dans d'autres organismes internationaux.

www.dacoromanica.ro

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ „CONTINUITATE, UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN" A MUZEULUI „UNIRII" DIN ALBA IULIA

Cu tema de mai sus a avut loc la Alba Iulia în zilele de 1—2 decembrie 1981 sesiunea științifică anuală a Muzeului „Unirii" dedicată aniversării a 63 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, organizată în colaborare cu Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Alba, Casa de cultură a sindicatelor și Casa de cultură a muncipiului. Ampla manifestare omagială a reunit personalități de frunte ale științei istorice, cercetători, muzeografi, profesori din numeroase localități (București, Cluj-Napoca, Timișoara, Brașov, Ploiești, Baia Mare, Alba Iulia, Tîrgu Mureș, Sibiu, Deva, Oradea, Buzău, Blaj, Sebeș, Arad, Lugoj, Cugir, Zalău etc.).

Lucrările sesiunii au fost deschise de Vasile Purdea, primarul municipiului. Un cuvînt de salut a adresat participanților și Nicolae Hurbean, prim-secretarul Comitetului județean Alba al P.C.R. În ședința plenară a sesiunii au fost prezentate două comunicări acad. Ștefan Pascu: *Înțelepții de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918* și dr. Andrei Aricescu, *Integrarea monumentelor de cultură de pe teritoriul țării în viața societății contemporane.*

În după-amiaza aceleiași zile și în ziua următoare, la Muzeul „Unirii" Biblioteca Batthyaneum, sala mică a Casei de cultură a sindicatelor, în cadrul mai multor secții, s-a prezentat un însemnat număr de comunicări: Secția I: „Istoria comunei primitive și civilizația daco-geților". dr. Gh. Anghel, *Contribuția Muzeului Unirii la cercetarea științifică și arheologică din țara noastră;* dr. Gh. Lazarovici, *Complexul de cult de la Parța;* dr. I. Paul, *Cu privire la „arhitectura" epocii neolitice pe teritoriul României;* I. Andriționu, *Un colier de cupru descoperit în așezarea de tip Coțofeni de la Boholt (jud. Hunedoara);* dr. C. Kacsó, *Ritul de înmormîntare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș;* dr. N. Vlassa, *O rectificare necesară: despre poziția cronologică a două piese din fier descoperite la Coldău (jud. Bistrița-Năsăud):* dr. V. Vasiliev, I. Alex. Aldea, H. Ciugudean, *Rezultatele principale ale cercetărilor arheologice de la Teleac (1978—1981);* dr. I. Glodariu, *Sistemul defensiv al Daciei în epoca statului dac;* C. Stoica, *Observații privind riturile de înmormîntare la geto-daci în sec. II—I î.e.n.;* dr. S. Dumitrașcu, *Contribuții la cronologia descoperirilor arheologice de la Biharea în contextul realităților arheologice din Dacia:* V. Moga, *Asupra unei descoperiri arheologice din cetatea dacică de la Căpîlna;* dr. S. Popescu, *Aspecte ale civilizației spirituale a geto-dacilor în opera lui Mircea Eliade;* R. Ardevan, *O colecție arheologică necunoscută;* dr. V. Lazăr, *Contribuția lui Aurel Filimon la crearea Muzeului județean Mureș, la cercetarea arheologică mureșană.*

Secția a II-a: „Epoca romană, prefeudală și feudală timpurie": dr. Al. Popa, *Cîteva considerații asupra istoricului dublului oraș roman Apulum;* M. Takács, *Aiudul în antichitate în lumina descoperirilor monetare;* V. Popa, *Aspecte ale circulației monetare romane de la Apulum;* dr. N. Gudea, *Cercetări și rezultatele lor pe limes-ul Daciei romane între anii 1969—1980;* dr. I. Ferenczi, M. Petică, *Cercetări pe limesul Daciei între Călugăreni și Sărățeni;* D. Ursuț, *Prospectarea cartografică a drumului roman Bogata-Călărași;* D. O. Dan, *Sondajul arheologic de la Gîrbova de Sebeș;* C. L. Băluță, *Monumente epigrafice descoperite la Partoș (1981);* dr. H. Daicoviciu, *O stelă funerară de la Alburnus Maior;* dr. C. Petolescu, *Cariera lui T. Flavius Priscus Gallanius Fronto Q. Marcius Turbo;* D. Isac, *Semnificația inscripțiilor imperiale din castrele Daciei;* I. Piso, *Senatori originari din Asia Mică în Dacia;* I. Mitrofan, *Instrumente și piese de olărit în Dacia romană;* Al. Matei, *Cîteva statuete romane inedite descoperite la Porolissum;* dr. L. Marinescu, *Bronzuri romane inedite;* C. Pop, *Bronzuri figurate din Dacia romană: o reprezentare inedită;* M. Bărbulescu, *Un „pontus" din castrul Potaissa;* C. Opreanu, *„Principia" castrului de la Gilău;* Al. Diaconescu, *Propuneri de reconstituire a elementelor de fortifi-*

www.dacoromanica.ro

cație din castrul de la Gilău; V. Teodorescu, *Necropolele dacoromanice de tip Ceptura (Prahova)— Ghirbom (Alba)— Prunenl (Buzău) și problema înhumărilor cu capul la est pe teritoriul Daciei, în a doua treime a mileniului I e.n.;* M. Blăjan, *Cercetări în cimitirul prefeudal (sec. VIII e.n.) de la Ghirbomu „Griul Măciuliilor";* D. Popa, *Despre mărcile de olar de pe ceramica feudală timpurie;* M. Rill, *Fortificații de pământ din sudul Transilvaniei, recent semnalate;*

Intensele săpături arheologice efectuate în ultimii ani au fost reliefate cu prisosință prin prezentarea, în cadrul secțiilor I și II, a numeroase comunicări ce au oferit date noi, rectificări, observații, contribuții asupra epocii neoliticului pe teritoriul României, asupra unor descoperiri arheologice în județele Hunedoara, Alba, Bistrița-Năsăud, Bihor, noi piese aflate în unele așezări geto-dace din Transilvania și Banat, primele forme de organizare statală a poporului român în feudalismului timpuriu.

Secția a III-a Istorie medie: M. Anton, X. Poptelecan, I. Buzași, *Blajul în documente medievale (sec. XIII);* I.A. Pop, *Genealogie și istorie—o familie nobiliară românească din sudul Transilvaniei în veacul al XV-lea;* V. Suciu, A. Mureșan, *Tezaurul monetar din sec. XV—XVIII descoperit la Zagăr (jud. Mureș);* C. Ittu, *Embleme ale unor lăzi de breaslă din colecția Muzeului Brukenthal;* I. Lazăr, *Table de breaslă păstrate în muzee din jud. Hunedoara;* dr. L. Borcea, *Obștea sătească din Bihor până în sec. XVII;* Gh. Gorun, *Unele aspecte de demografie istorică din ultimii ani ai pașalîcului turcesc al Oradiei (1686—1692);* I. Cristache -Panait, *Considerații privind populația românească a jud. Alba la mijlocul sec. XIII;* I. Ranca, *Un nou izvor de aducere a cunoașterii istoriei revoluției de la 1848 din Transilvania: Conscripția de la 1819— 1820.*

La secția de istorie medie s-a remarcat prezența unor comunicări interesante cu bogat material documentar inedit privind mențiuni asupra Blajului în documente din secolul al XIII-lea, prezența populației românești de pe teritoriul actualului județ Alba în secolul al XIII-lea, existența unor familii nobiliare românești în secolul al XV-lea din sudul Transilvaniei care au generat vii discuții contribuind la precizarea punctelor de vedere față de noile elemente documentare aduse de participanți.

În secția a V-a de „Istorie Modernă și Contemporană" s-au ținut următoarele comunicări: dr. L. Botezan, *Principalele caracteristici ale mișcărilor țărănești din Transilvania din primăvara anului revoluționar 1848;* N. Josan, *Un document inedit privind luptele revoluționare din Munții Apuseni din primăvara anului 1849;* I. Mândrea, E. Tăutu, *Acțiuni politico-naționale ale locuitorilor Țării Făgărașului în perioada Dietei românești a Transilvaniei (1863—1864);* M. Ploeșteanu, *Iacob Bologa (1817—1888), reprezentant de seamă al burgheziei românești progresiste din Transilvania;* L. Popa, *Mărturii documentare din Muzeul Unirii privind adeziunea brașovenilor la Memorand;* dr. T. Pavel, *Influența relațiilor României cu Puterile Centrale asupra tacticii Partidului Național Român (1895—1905);* D. Popescu, *Din lupta comună a românilor și sîrbilor pentru libertate socială și națională, oglindită în periodicele românești și sîrbești din Banat la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX;* S. Mîndruț, *Conferințele confidențiale guvernamentale din 1904 și chestionarul-anchetă privind dezvoltarea mișcării naționale românești transilvănene;* M. Racoviță, *Relații economice ale Sibiului cu România între 1900—1914;* V. Dobrescu, *Problema agrară în concepția și doctrina economică a burgheziei române transilvănene în anii 1867— 1918;* L. Giura, *Probleme privind gazul metan din Transilvania reflectate în paginile cotidianului „Siebenbürgische-Deutsches Tageblatt";* I. Frățilă, *Aspecte din lupta națională a românilor hunedoreni;* I. I. Șerban, *Aurel Vlaicu — simbol al luptei pentru eliberarea națională a românilor transilvăneni;* E. Hulea, *Evocarea istorică a unor evenimente premergătoare Unirii de la Alba Iulia;* E. Borst, *Aspecte ale luptei țărănimii din comitatul Arad pentru eliberarea socială și națională în toamna anului 1918;* dr. I. Munteanu, *Constituirea și activitatea Consiliilor naționale bănățene în toamna anului 1918;* C. Grad, *Documente inedite privind activitatea Consiliilor și Gărzilor naționale românești din Comitatele vestice: Solnoc-Dobica, Sălaj, Sătmar, Bihor și Arad în perioada noiembrie 1918—aprilie 1919;* V. Dudaș, *Din activitatea desfășurată de Gărzile naționale din Banat în anii 1918—1919;* A. Borda, *Masele populare din zona Aiud-Ocna Mureș, prezență masivă și activă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918;* M. Gronschi, *Actul de la 1 Decembrie 1918 oglindit în paginile ziarului „Unirea" din Blaj;* I. Cenaru, *Dinamica mutațiilor socio-profesionale din Țara Moților în perioada 1966— 1980;* R.Manta, *1850 de ani de minerit la Roșia Montană;* E. Ispas, *Rolul țărănimii în lupta pentru libertate națională și socială a poporului român de-a lungul istoriei, în lumina aprecierilor secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu;* I. Pleșa, *Contribuții noi la cunoașterea modului de desfășurare a grevei generale din octombrie 1920 la Roșia Montană;* I. Opriș, *Cîteva fotografii inedite reprezentîndu-l pe Nicolae Iorga;* L. Palihovici, *Contribuții la cunoașterea mișcărilor muncitorești din jud. Alba în perioada 1918—1944;* B. Mihoc, *Problema colonizărilor în Bihor. Împroprietăriri prin strămutare (1922—1940);* A. Herban, *Contribuții la cunoașterea Sindicatelor Unitare din Deva;* V. T. Ciubăncan, *Influența contribuției financiare a poporului român,*

www.dacoromanica.ro

a jud. Alba, asupra măsurilor de apărare a frontierei de vest a României în perioada 1934—1940; A. Băruță, *Transformările social-politice din perioada octombrie 1944 — mai 1945 petrecute în jud. Alba sub conducerea P.C.R., reflectate în ziarul „Ardealul luptător";* I. Dăscăloiu, *Creația artistică de masă din cadrul Festivalului național „Cîntarea României", un omagiu adus idealului unității naționale împlinit la 1 Decembrie 1918;* E. Vartic, *Transformări în structura socială a jud. Alba și a orașului Aiud determinate de industrializarea socialistă.*

La secția de istorie modernă și contemporană s-au adus de asemenea diverse date și elemente inedite cu privire mai ales la istoria Transilvaniei remarcîndu-se în mod special noile contribuții documentare despre revoluția de la 1848—1849, acțiuni din perioada Dietei românești a Transilvaniei, adeziunea românilor din diferite zone ale țării la Memorand. Nu au lipsit nici teme de interes general privind acțiuni comune româno-sîrbe din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, istoria Partidului Național Român sau influența României asupra tacticii acestuia. Un loc aparte a ocupat, cum era și firesc, o serie de materiale dedicate Unirii de la 1 decembrie 1918, apoi altele privitoare la perioada interbelică. Comunicările de istorie contemporană au avut darul să releve noile dimensiuni ale dezvoltării actuale, în special a realizărilor din județul Alba.

Nu au lipsit de la sesiune nici secții dedicate „istoriei culturii" unde s-au adus și de această dată reale contribuții în privința dezvoltării învățămîntului în limba română, presei, culturii, istoriei cărții vechi. La această secție au fost expuse următoarele comunicări: T. Furdui, *Unele considerații istoriografice pe marginea unui izvor edit privitor la existența în orașul Abrud a unei tipografii a lui Coresi;* D. Braicu, *Circulația unor vechi tipărituri românești, provenite din tiparnițele Bălgradului, păstrate la Sibiu;* D. Lupan, *Contribuții la „Bibliografia românească veche" prin valorificarea colecției de carte veche a Muzeului din Sebeș;* M. Breazu, *Embleme voievodale în cartea românească din sec. XVIII;* L. Bica, *Tipărituri Etienne din Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia;* E. Mârza, *Carte și societate în sec. XVIII—XIX pe valea Ampoiului;* I. Mârza, *Relații culturale între Transilvania și Slovacia în sec. XVIII și primele decenii ale sec. XIX;* G. Manolache, *„Istoria pentru începutul românilor în Dacia" în conștiința românească (1812—1848);* N. Florea, *Școala de reuniune grănicerească de la Cugir în sec. XIX (Noi contribuții documentare);* L. Hațegan, *Crîmpeie de cultură albaiuliană din sec. XIX (Manuscrise din biblioteca Muzeului Unirii Alba Iulia);* Gh. Naghi, *Ioana Popasu și Ioan Maiorescu — sprijinitori ai școlii românești în lumina unei scrisori inedite (1860);* P. Matei, *„Astra" și oficialitățile vremii;* I. Breazu, *„Astra" — promotoare a luptei pentru libertate și unitate națională;* M. Basarab, *Consemnări culturale în presa hunedoreană interbelică.*

Pe linia aprofundării studierii meșteșugurilor populare, a portului, tradițiilor și obiceiurilor poporului român, a circulației icoanelor, s-au ținut o serie de comunicări în cadrul secției de „Etnografie-Artă populară": Gh. Dinuță, *Sate de pe Valea Ampoiului și Arieșului specializate în industrii țărănești;* I. Sicoe, *Tipuri de case din ținutul Pădurenilor și tehnica construirii lor;* O. Bărbuță, *Prelucrarea artistică a lemnului în satele din zona Alba Iulia;* L. Moraru, *Persistența unor forme vestimentare arhaice în portul popular românesc din Țara Bîrsei;* O. Pernicek, *Portul popular românesc din zona județului Alba;* M. Piso, *Colecția de țesături și cusături populare de la Ciucea;* L. Rondoleanu, *Considerații asupra icoanelor pe lemn din Țara Zarandului;* G. M. Hărdălău, *Considerații privind activitatea zugravului Simion de la Bălgrad;* A. Chiriac, *Circulația icoanelor pe sticlă din nord-vestul României;* D. Györfi, *Tradiții și obiceiuri populare românești din Transilvania în publicațiile maghiare din sec. XIX;* J. Negoiță, S. Păduraru, *Muzeul și societatea contemporană. Din experiența Muzeului Satului și de Artă Populară.*

Interesante date și observații au fost aduse în ceea ce privește pictura românească din Transilvania secolului al XVIII-lea, arhitectura sau activitatea unor xilografi și pictori în secția de „Istoria artelor" de către: A. Kovács, *Considerații privind construcțiile lui Gabriel Bethlen la Alba Iulia;* A. Lăzărescu, *Cîteva considerații privind țesăturile din colecția Bibliotecii Batthyaneum;* T. Sinigalia, *Posibile influențe transilvănene în arhitectura din Țara Românească în sec. XVII;* dr. M. Porumb, *Contribuții privind pictura românească din Transilvania secolului al XVIII-lea;* N. Sabău, *Turcomachia în sculptura barocă transilvăneană;* C. Tatai-Baltă, *Xilograful Dimitrie Finta;* Gh. Fleșer, *Pictorul Hermann Meuselbach.*

O constantă și rodnică preocupare a muzeelor o constitue și problemele pe care le ridică restaurarea și conservarea unor importante piese de patrimoniu sau obiecte muzeistice. Acestea au făcut obiectul unei secții aparte, cu același nume, în care au fost susținute următoarele comunicări. D. Ciugudean, *Cîteva observații pe marginea restaurării materialului ceramic de la Teleac;* I. Budileanu, *Problema conservării „in situ" a materialelor ceramice;* E. Prodan, *Patină nobilă și dăunătoare;* C. Bucșa, *Problematica și metodologia restaurării unei tăblițe cerate (sec. II—IIIe.n.);* Z. Hașegan, *Restaurarea unei piese istorice: sarica lui Avram Iancu;* M. Strîmbu, *Aspecte ale conservării unui ansamblu de mobilier de epocă;* A. Igna, *Constatarea stării*

www.dacoromanica.ro

de fapt, în serviciul conservării, a obiectelor de patrimoniu alcătuite din piele, la muzeele din municipiul Cluj-Napoca; V. Tanțău, *Criterii generale de stabilire a zonei de protecție a monumentelor;* T. Goronea, *Aprecieri asupra comportamentului materialului din care sînt realizate monumentele dedicate eroilor neamului (1848—1849);* C. Oargă, *Activitatea de restaurare-conservare a patrimoniului Muzeului Unirii Alba Iulia; realizări și perspective.*

Cu dorința evidentă de a îmbrăca într-o haină de sărbătoare ziua atît de semnificativă, cea de 1 decembrie, s-a procedat, într-un cadru festiv la vernisajul a două expoziții de artă plastică aflate în incinta Muzeului Unirii, una de pictură, grafică și artă decorativă a artiștilor plastici profesioniști din județul Alba și cealaltă de pictură și ceramică a absolvenților Școlii populare de artă din municipiu, promoția 1980—1981, ambele bucurîndu-se de un real interes. O plăcută surpriză a constituit-o și organizarea unui program de poezie și muzică tînără „Eroii neamului" cu participarea cunoscuților soliști Tudor Gheorghe și Dumitru Fărcașiu.

Sesiunea științifică anuală a Muzeului Unirii din Alba Iulia, care s-a bucurat de o intensă participare, minuțios organizată, a etalat un înalt nivel științific și o varietate tematică a comunicărilor prezentate acestea reliefînd concluzii noi cu angajarea unor fructuoase discuții pe marginea materialelor semnalate contribuind prin aceasta la îmbogățirea istoriografiei românești contemporane.

Gheorghe Naghi

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC LA SIBIU

În ziua de 31 octombrie 1981 Academia de Științe Sociale și Politice, Academia R.S.R. și Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Sibiu au organizat în sala bibliotecii județene simpozionul „Astra — 120 de ani".

După cuvîntul introductiv rostit de profesorul Ioan Munteanu — președintele Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă — și a citirii mesajului Academiei de Științe Sociale și Politice transmis participanților de secretarul ei științific — prof. Nicolae Gogoneață — s-a trecut la prezentarea primei comunicări *Idealurile Astrei — realități ale județului Sibiu în România Socialistă* de Vasile Bărbuleț — membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Sibiu.

Comunicarea a evidențiat faptul că Sibiul se situează între județele cele mai dezvoltate din punct de vedere economic datorită hărniciei oamenilor muncii de pe aceste meleaguri indiferent de naționalitate; în același timp orașul se bucură de o bogată activitate cultural-științifică, el fiind depozitarul unor valori culturale de o deosebită însemnătate și a unor bogate tradiții de culturalizare a maselor populare care au căpătat un nou conținut și au cunoscut o amplă dezvoltare în condițiile societății noastre socialiste sub conducerea P.C.R.

În comunicarea *Contribuția Astrei la realizarea unității naționale a Românilor* acad. Ștefan Pascu — președintele Secției de Științe istorice a Academiei R.S.R. — a insistat asupra acțiunilor întreprinse de revoluționarii de la 1848 din Transilvania pentru înființarea Astrei și adunarea de constituire de la Sibiu din 4 nov. 1861; influența Astrei în organizarea Societății Academice Române; înființarea de despărțăminte în Banat și Crișana; inaugurarea muzeului „Asociațiunii" în 1911 la Sibiu cu ocazia sărbătoririi semicentenarului; contribuția Astrei și a membrilor săi la realizarea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918.

„Astra" și dezvoltarea istoriografiei românești" este titlul comunicării prezentate de conf. univ. dr. Vasile Curticăpeanu de la Facultatea de istorie—filozofie a Universității București, în care vorbitorul s-a referit la articole, disertații, documente istorice privind sec. XI—XVI, diplome, decrete regale publicate în paginile revistei „Transilvania" după 1868; la activitatea secțiunii istorice a Asociațiunii pentru editarea unor lucrări istorice ca de ex.: *Părți alese din Istoria Transilvaniei* de Gheorghe Barițiu, *Cartea de aur* de Teodor Păcățianu și a altor studii istorice de către Ioan Lupaș, Vasile Goldiș, Silviu Dragomir ș.a.

Prof. Nicolae Nistor — director al filialei Sibiu a Arhivelor Statului — în comunicarea: *Dezvoltarea tezaurului documentar al istoriei și culturii Românești — obiectiv major al Astrei* s-a referit la bogatul fond documentar existent din perioada anilor 1861—1949 cuprinzînd: corespondență cu despărțăminte, protocoalele adunărilor generale și a secțiunilor științifice, acte de gestiune, corespondență cu personalități culturale, corespondența bibliotecii privind achiziționarea de cărți și manuscrise literare și științifice, cît și la acțiunile Astrei de achiziționarea de obiecte valoroase (icoane, monede, stampe) care au fost expuse în Muzeul Asociațiunii înființat la Sibiu.

www.dacoromanica.ro

Interesantă a fost comunicarea : *Locul și rolul Astrei în promovarea culturii românești și ridicarea nivelului cultural al maselor populare* prezentată de prof. Ioan Holboș — directorul bibliotecii județene „Astra". Vorbitorul a reliefat diferitele forme și mijloace folosite de „Astra" în munca de propagandă culturală : școli naționale la sate pentru răspîndirea limbii, literaturii și istoriei poporului român ; conferințe pe teme : sociale, morale, juridice, economice, agrare, literare, istorico-geografice, medicale ; răspîndirea cărților prin bibliotecile populare care ating numărul de 422 în 1911, de 600 în 1914 și de 1419 în 1937 ; cercuri culturale și expoziții ; întîlnirile anuale și extraordinare ale membrilor săi ; la instituțiile Asociațiunii : case naționale școli țărănești, societăți de asigurare, cinematografe, cooperative și bănci populare.

Întreaga activitate a Astrei a fost focar de prim ordin în lupta de culturalizare a maselor populare, o pagină luminoasă a luptei pentru ideea națională a românilor din Ardeal, întruchipare a ideii de eliberare națională și socială și de consolidarea unității neamului românesc.

Ioan Florea

VIZITĂ DOCUMENTAR-ȘTIINȚIFICĂ ÎN POLONIA

Între 6 — 24 noiembrie 1981, am efectuat o scurtă vizită în R. P. Polonă în scopul depistării și studierii unor lucrări, publicații și periodice existente în marile biblioteci din cîteva centre universitare (Varșovia, Cracovia, Poznan) referitoare la modificările survenite în situația țărilor din centrul și răsăritul Europei în urma desfășurării celui de-al doilea război mondial. În acest context, am urmărit evoluția raporturilor economice și politico-diplomatice româno-polone mai ales pentru perioadele 1937—1939 și 1945—1947.

Trebuie să precizăm, de la început, că răgazul oferit de aceste scurte deplasări este sensibil diminuat de necesitatea parcurgerii fișierelor și inventarelor care, adăugată zilelor cînd sălile bibliotecilor nu sînt deschise pentru public, reduce aproximativ la jumătate numărul zilelor efectiv folosite pentru documentarea propriu-zisă.

În ceea ce privește fișarea materialului documentar este de observat că la Biblioteca Universității din Varșovia, în afara fișierelor „clasice" (alfabetic și pe materii), mai există un al treilea fișier al „personalităților" care indică toate lucrările biografice, chiar și lucrări, studii și articole ce au referiri despre o serie de oameni politici, de știință, artă și cultură din întreaga lume incluși în acest fișier.

Atît la bibliotecile universităților din Varșovia, Cracovia și Poznan cît și la bibliotecile unor instituții științifice (cel al țărilor socialiste din Varșovia sau cel de istoria țărilor apusene din Poznan) este de observat prezența nesatisfăcătoare a cărții științifice românești, a lucrărilor de istorie îndeosebi a celor apărute în ultimul deceniu.

Cu rare excepții, nu se găsește (cum ar trebui să fie) seria integrală a colecției „Bibliotheca Historica Romaniae" ca și multe din lucrările de istoria modernă și contemporană a României, inclusiv cele dedicate unor mari evenimente ca revoluțiile din 1821 și 1848, Independența, România în primul și în cel de al doilea război mondial, în anii revoluției democrat-populare etc. Doar cîteva din cele peste 100 de titluri de cărți de istorie apărute în anul congresului mondial de istorie de la București și-au găsit loc în fișierele și deci în depozitele principalelor biblioteci publice poloneze.

Există, de pildă, la biblioteca Universității din Cracovia Enciclopedia Cugetarea (Lucian Predescu) și Enciclopedia Română, dar lipsesc Enciclopedia în patru și cea într-un volum editate în anii regimului nostru.

În ceea ce privește lucrările de istorie contemporană sînt mai bine reprezentate (numeric) cele apărute înainte de 1971, decît cele apărute în ultimul deceniu. Evident, este o deficiență regretabilă și păgubitoare a modului de propagare a lucrărilor istoriografiei românești peste granițe cu atît mai mult cu cît în bibliotecile poloneze se găsesc, în schimb, relativ numeroase lucrări ale unor istorici străini în care sînt prezentate teze ce contravin adevărului istoric și care sînt contrarii concluziilor la care au ajuns istoricii din țara noastră.

În ceea ce privește documentarea ce ne-am propus-o, am putut consulta o serie de lucrări, periodice, colecții de documente politico-diplomatice referitoare la ajunul, desfășurarea și urmările celui de-al doilea război mondial care nu se găsesc în țară. În documentarea noastră, ne-am bucurat de sprijinul amabil și competent al cercetătorilor Alina Szelaska-Lohmannova (la Cracovia) și de cel al colegului Walkzek (la Poznan) precum și de concursul calificat al personalului bibliotecilor în care am studiat.

www.dacoromanica.ro

Un alt aspect important al vizitei noastre l-a constituit întîlnirile cu o serie de specialiști polonezi. În cadrul Institutului de Istorie din Varșovia al Academiei de științe poloneze am avut o interesantă discuție cu directorul Institutului prof. dr. docent Czeslav Madajczyk, autor al unor lucrări fundamentale privind istoria Poloniei în timpul celui de-al doilea război mondial. De asemenea, la același Institut am avut o altă convorbire cu cercetătoarea Stanislawa Lewandowska cunoscută specialistă privind perioada ocupației hitleriste. Din discuția cu acești doi remarcabili specialiști am primit informația că este în curs de finisare o primă lucrare monografică, operă a unui larg colectiv, privind istoria Poloniei în ajunul, în timpul și în primii ani după cel de-al doilea război mondial.

În convorbirea avută cu prof. Miekzyslaw Jaworowski, autor al unei valoroase Istorii a României în limba poloneză (recenzată în „Revista de istorie") au fost evocate multitudinea relațiilor româno-poloneze de-a lungul secolelor precum și nevoia unei cunoașteri reciproce mai largi a realităților social-politice în epoca contemporană din ambele țări.

Cu prilejul deplasării la Cracovia, am avut o îndelungă convorbire cu profesorul dr. Rostwokowsky conducătorul unui larg colectiv (12 cercetători) care este angrenat într-o vastă lucrare bibliografică: dicționarul bibliografic (alfabetic) al personalităților poloneze din toate domeniile de activitate (nu sînt incluși cei în viață). Dicționarul, început înainte de cel de-al doilea război mondial (în 1937), întrerupt în anii războiului, a fost reluat după 1945 cu forțe sporite. Din cele aproximativ 20.000 de nume, prevăzute inițial a fi incluse, au fost deja tipărite peste 16.000 de personalități (pînă la litera P), între timp, se adaugă mereu noi nume, ceea ce va necesita publicarea unor viitoare Addenda, de unde prelungirea termenului de încheiere a lucrării spre anul 1991—92. Fiecare personalitate este prezentată în date biografice (naștere, studii, preocupări, contribuții) din care, în genere, lipsesc adjectivele; este o prezentare sobră, obiectivă, informativă de date.

Am informat pe membrii colectivului asupra lucrărilor mai vechi (Bibliografia secolului XIX, bibliografia periodicelor) sau mai noi (Enciclopedia istoriografiei românești, Dicționarul istoric de localități) ale cercetătorilor noștri în domeniul bibliografiei istorice.

Polonia, țară cu vechi tradiții cultural artistice, oferă oricărui vizitator, cu atît mai mult unui istoric, posibilități largi de cunoaștere a trecutului ei istoric (vechile palate și castele transformate azi în muzee, vechi construcții monumentale laice și bisericești, numeroase monumente și plăci comemorative, multe dintre acestea din urmă evocînd evenimentele dramatice, marile suferințe și încercări pe care le-a trăit poporul polonez în anii celui de-al doilea război mondial. Este de remarcat aportul adus de o serie de istorici polonezi în editarea în condiții de înaltă ținută a unor lucrări și broșuri de prezentare științifică a acestor monumente și muzee.

În ciuda unor dificultăți temporare, interesul pentru cercetarea istorică, pentru lărgirea contactelor cu istoricii români, pentru cunoașterea istoriei țării noastre este destul de viu în rîndul specialiștilor polonezi. Este de datoria noastră ca printr-o mai atentă, organizată și judicioasă transmitere a concluziilor istoriografiei noastre să aducem la cunoștința colegilor polonezi momentele principale ale istoriei poporului nostru; printr-o mai bună și mai aprofundată cunoaștere reciprocă vom înțelege mai bine aportul adus de cele două popoare la evoluția vieții politice, a culturii și civilizației Europei centrale și răsăritene de-a lungul secolelor și pînă în contemporaneitatea zilelor noastre.

Traian Udrea

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN FRANȚA

La invitația Centrului de cercetări comparate asupra societăților antice, centru aparținînd Școlii de înalte studii în științe sociale *(Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales)* din Paris, am efectuat un stagiu de două luni ca lector asociat al acestei instituții.

Bine cunoscută istoricilor, ca și altor cercetători în domeniul științelor sociale, Școala de înalte studii în științe sociale — desprinsă în urmă cu cîțiva ani din nu mai puțin celebra *Ecole Pratique des Hautes Etudes*, unde științele sociale erau grupate în secția a VI-a — reprezintă în momentul de față o instituție de învățămînt și cercetare cu un statut de excepție. Ca și instituția care i-a servit drept matrice, ea este o formă de învățămînt cu precădere post-universitar, cu un înalt grad de specializare. Reunind o pleiadă de savanți, profesori și cercetători de mare prestigiu, școala beneficiază de un dublu statut, de cercetare și învățămînt, oferind tinerilor contactul direct și sistematic cu laboratorul de investigație al maeștrilor pe care și i-au ales și care le dirijează studiile. Ca și mai vechea *Ecole Pratique* iarăși, Școala de înalte studii în științe sociale reunește — componente rareori

www.dacoromanica.ro

întrunite sub aceeași egidă universitară — soliditatea, celebritatea și inovația. Diversitatea surprinzătoare a domeniilor abordate — de la antropologia societăților retardatare la sociologia contemporană — precum și a metodelor de cercetare — de la expediția etnologică la programare ori la teoria sistemelor—se întregesc într-un dialog interdisciplinar al științelor despre om; un dialog ale cărui rezultate, nu o dată spectaculoase, întotdeauna bogate în argumente și sugestii — au reprezentat momente de vîrf în dezvoltarea recentă a domeniului investigat.

Disciplinele istorice ocupă un loc privilegiat în cadrul acestei instituții care grupează nume ilustre în istoriografia contemporană începînd cu Fernand Braudel și Emmanuel le Roy Ladurie, continuînd azi cu Jean-Pierre Vernant, Jacques Le Goff, François Furet, Pierre Vidal-Naquet, dar și cercetători mai tineri, reprezentînd, într-un sens măcar, noua generație dezvoltată în jurul acelui celebru punct de efervescență intelectuală pe care l-a reprezentat școala de la *Annales*. Principalele redimensionări ale „teritoriului istoricului" pe care le datorăm istoriografiei franceze din ultimele decenii au făcut, înainte de publicare, obiectul pasionantelor dezbateri din seminariile „Secției a VI-a" și mai apoi ale E H E S S.

În domeniul istoriei lumii greco-romane, echipa Centrului de cercetări comparate asupra societăților antice se află la originea unor înnoiri deosebit de importante în cîmpul tradițional al studiilor clasice. Integrînd într-o viziune amplă experiența unor cercetări ca acelea datorate începînd încă din perioada interbelică, lui Louis Gernet, Ignace Meyersohn și Henri Jeanmaire, confruntînd, pe de altă parte, metodologia materialist-istorică cu rezultatele cele mai noi ale reflexiunii și cercetării, această echipă a instaurat un tip inedit de problematică în domeniul istoriei clasice. Tema fundamentală a acestor cercetări este confruntarea societății antice — grecești, mai cu seamă — cu reprezentările ei imaginare. Confruntare fertilă, cîtă vreme distanța, dar și interferența celor două domenii permite înțelegerea mai exactă atît a modului în care funcționează și societatea , și ideologia care îi e proprie, cît și a relației în cadrul căreia se desfășoară procese istorice lente, dar fundamentale pentru devenirea lumii antice. Preluînd, pe de altă parte, experiența și metodele analizei structurale, inaugurate, în domeniul antropologiei culturale, de către Claude Lévi-Strauss, dar situîndu-le în perspectiva dublă a sincronicului și a genezei și proceselor, cercetările dezvoltate de echipa Centrului au îmbogățit în mod esențial cîmpul investigației și concluziile acesteia.

Mărturie stau volumele colective, elaborate în cadrul unei cercetări de grup, și care și-au afirmat calitățile și interesul încă de mai multă vreme: culegerea *Problèmes de la guerre en Grèce ancienne*, publicată în 1968 sub îngrijirea lui Jean Pierre Vernaut, cea intitulată *Problèmes de la Terre en Grèce ancienne*, editată în 1973 de eminentul profesor de la Cambridge, Sir Moses I. Finley — și în care este inclusă și aleasa contribuție a prof. D. M. Pippidi referitoare la relațiile agrare în coloniile pontice.

Recent, un alt volum colectiv, editat de Marcel Detienne și Jean Pierre Vernant, *La cuisine du sacrifice en pays grec* (Gallimard, 1979), publică rezultatele unei anchete referitoare la sacrificiu ca practică socială în Grecia antică.

Fără îndoială, acest efort colectiv este întregit și amplificat de numeroasele volume și studii publicate de fiecare dintre membrii Centrului de cercetări comparate. O listă bibliografică completă ar depăși cu mult limitele prezentei informări, dar nu pot fi omise, nici măcar în acest cadru, referirile la cărțile lui Jean Pierre Vernant, profesor la Collège de France și animatorul centrului: *Mythe et pensée chez les Grecs* (prima ediție în 1966), *Mythe et Société en Grèce ancienne* (1974), precum și la cele două volume publicate împreună cu Pierre Vidal Naquet *(Mythe et tragédie en Grèce ancienne*, Paris 1972) și, respectiv, cu Marcel Detienne (*Les ruses de l'intelligence. La Métis des Grecs*, Paris, 1974). Pierre Vidal Naquet, la rîndul său, a publicat volumul *Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec* (Paris, 1981), consacrat cu precădere analizei diferitelor grupuri marginale și forme de marginalitate în lumea greacă. Marcel Detienne, este autorul unor volume de mare interes pentru cercetarea recentă a miturilor: *Les maîtres de vérité dans la Grèce archaïque* (Paris, 1967), *Les Jardins d'Adonis* (Paris, 1972), *Dionysos mis à mort* (Paris, 1977). În fine, cel mai tînăr director de studii al Centrului, Nicole Loraux, a publicat în acest an două volume, unul despre ideologia cetății democratice în sec. V—IV î.e.n. (*L'invention d'Athènes*, Mouton, Paris-Haga, celălalt despre miturile de autohtonie (*Les Enfants d'Athéna*, Maspéro, Paris) Tot Nicole Loraux conduce și o anchetă colectivă ce se va finaliza într-un volum consacrat relației și interferențelor între masculin și feminin în reprezentările și ideologia greacă.

În acest cadru, contactele cu colegii francezi au fost deosebit de fructuoase, cîtă vreme preocupările dominante ale acestora și ale Centrului ca echipă, răspund îndeaproape preocupărilor celei ce semnează aceste rînduri.

Discuțiile personale cu Jean Pierre Vernant, Pierre-Vidal Naquet, Nicole Loraux, Pauline Schmitt (de la Universitatea Paris VII), Claude Mossé (de la Universitatea Paris VIII) Annie

www.dacoromanica.ro

Schnapp (de la Universitatea Paris VIII), Alain Schnapp (de la Universitatea Paris I), Marcel Detienne și alți membri ai centrului mi-au permis să cunosc mai îndeaproape principalele direcții de cercetare încă inedite, problematica și metodele acesteia. Participînd, ca invitat al lui Pierre Vidal Naquet, la două cursuri la Universitatea Paris VII, adresate studenților care-și pregătesc teza de licență, am putut, nădăjduiesc, să le fac cunoscute la rîndu-mi, unele probleme asupra cărora am lucrat eu însămi — mai cu seamă în legătură cu tragedia *Perșii* de Eschil și semnificațiile ei, subiect ce se integra în tema generală a cursului, consacrat raporturilor între Grecia, Roma și lumea barbară. În același cadru, am adus unele informații în legătură cu aspectele proprii ale acestor raporturi în lumea colonială pontică și în trecutul istoric al patriei noastre. Am participat de asemeni cu un deosebit interes la susținerea a două teze de licență, una consacrată păsările în tragedia Ion de Euripide, cealaltă — analizei opusculului lui Plutarch — Despre virtuțile femeilor.

În cadrul unei comunicări susținute în fața membrilor centrului, a doctoranzilor, precum și a altor universitari din domeniul istoriei antice, am avut prilejul să prezint rezultatele cercetărilor întreprinse de mine în legătură cu un aspect esențial al practicii și ideologiei democratice ateniene — libertatea cuvîntului și *isegoria*. Comunicarea a pornit de la analiza temei persuasiunii politice și libertății cuvîntului în *Orestia* lui Eschil, încercînd să identifice coordonatele esențiale ale discursului în cetate. Textul acestei comunicări a fost solicitat spre publicare în volumul pe care Centrul de cercetări comparate asupra societăților antice îl pregătește în cursul acestui an.

Două deplasări de scurtă durată — la Strasbourg și la Lyon — au întregit acest fructuos stagiu, permițîndu-mi reluarea contactelor cu colegii de la Universitatea din Strasbourg și o vizită la Centrul Fernand Courby de epigrafie din Lyon. Deopotrivă cu posibilitatea de a consulta publicații recente sau care nu au ajuns în bibliotecile noastre, precum și a unor teze de doctorat încă inedite, colaborarea directă cu profesorii și colegii francezi s-a dovedit încă mai fertilă decît presupuneam, prin varietatea temelor, problemelor și metodelor cu care mi-a permis să mă familiarizez.

Zoe Petre

www.dacoromanica.ro

CARTEA ROMÂNEASCĂ ŞI STRĂINĂ DE ISTORIE

D. ŞANDRU, *Populaţia rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iaşi, 1980, 213 p.

Cel de-al doilea supliment al Anuarului Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" include o temă de demografie rurală pentru România între prima şi a doua conflagraţie mondială. Autorul ei, D. Şandru, cunoscut prin numeroase contribuţii de istorie modernă şi contemporană şi recunoscut de multă vreme ca specialist în problema agrară printr-o lucrare monografică consacrată reformei din 1921 şi prin alte substanţiale studii referitoare la aspecte identice sau înrudite, analizează de data aceasta fenomenul demografic în multiplele lui ipostaze.

Opţiunea autorului pentru subiect a fost dictată nu numai de aderenţa firească a temei faţă de preocupările sale constante, ci şi de faptul că investigaţiile istoricilor pentru demografie, deşi numeroase, au vizat mai puţin perioada interbelică. Studiile şi referirile de pînă acum tind să micşoreze golurile determinate fie de lipsa unor statistici, fie de caracterul lor neştiinţific. Pe de alta, cercetările au căutat să răspundă numai unor anumite nevoi, lăsînd în afară fenomenul în ansamblu. Iată cel puţin două considerente care au decis ca problema să fie abordată unitar, nu însă ca temă în sine, ci ca o consecinţă firească a legiuirilor agrare de la începutul perioadei cercetate. Imboldul avea să-i sporească în urma consultării unui bogat şi variat material documentar edit şi inedit din ţară, la care, în ultima vreme, a asociat şi o recoltă de calitate extrasă din arhivele S.U.A.

Cu o experienţă în cercetare plină de roade, cu o avuţie documentară de primă mărime, cu o pasiune pentru adevărul istoric rar întîlnită, dublate în fiecare manifestare de expresia unei munci tenace, D. Şandru a putut da, în chip firesc, o nouă lucrare cu valoare de durată.

Partajată în XIII capitole, la care se adaugă o introducere şi o încheiere, lucrarea se prezintă într-o structură optimă înţelegerii procesului demografic rural interbelic. În cel dintîi, D. Şandru analizează statisticile populaţiei din perioadă, subliniind că, fără a avea ca punct de plecare evidenţe clare, datele din primul deceniu nu reflectau realitatea, astfel că, în mod practic, nu se cunoaşte cu exactitate nici măcar numărul locuitorilor ţării. Recensămîntul din 1930 a fost primul din istoria României în care înregistrarea locuitorilor s-a efectuat după criterii ştiinţifice, iar calcularea şi centralizarea situaţiilor s-a făcut cu mijloace moderne. Era, însă, şi singurul pentru răstimpul cercetat. Lipsa datelor pentru extremităţile perioadei a fost în bună parte suplinită de publicaţiile Institutului Central de Statistică şi de cifrele recensămintelor sau anchetelor cu caracter statistic ale diferitelor departamente ale statului.

În al doilea capitol, autorul analizează mişcarea naturală a populaţiei rurale din punctele de vedere ale natalităţii, mortalităţii generale şi infantile şi a sporului natural, ajungînd la constatarea că satul românesc a reprezentat prin numărul locuitorilor, prin rata dată de sporul natural şi prin creşterea absolută a populaţiei un factor de primă importanţă pentru evoluţia demografică a României. În capitolul al treilea se ocupă de structura ei etnică, demonstrînd că în interstiţiul de studiu aceasta s-a caracterizat prin ponderea mare a românilor, ce deţineau 71,9% din totalul locuitorilor satelor, şi prin existenţa a numeroase grupări etnice, cu pondere redusă. Al patrulea capitol este consacrat colonizărilor interne, care, din pricina unor neajunsuri financiare, nu s-au putut executa în cele mai bune condiţii, astfel încît repartiţia neuniformă a populaţiei rurale pe zone agricole a generat în continuare mari diferenţieri.

Capitolul al cincilea este rezervat studierii emigrărilor şi imigrărilor, autorul dovedind că, dacă în primul deceniu interbelic, datorită urmărilor războiului, muncitorii agricoli din România au avut o oarecare căutare pe piaţa muncii din alte state, odată cu anii crizei economice 1929—1933 posibilităţile s-au restrîns, că, în pofida supradensităţii, a existat şi o tendinţă de creştere a importului de forţă de muncă agricolă. Întregul proces de emigrare — imigrare a avut, însă, o influenţă restrînsă asupra evoluţiei populaţiei României.

Structura profesională formează centrul atenţiei celui de-al şaselea capitol, realizat în exclusivitate pe baza recensămîntului din

www.dacoromanica.ro

1930. La nivel judeţean, autorul aduce date inedite de o valoare cu totul remarcabilă. Al şaptelea capitol pune în relief locul ţărănimii în procesul de urbanizare, relevînd că actul n-a fost uniform în intensitate. În primul deceniu, capacitatea de absorbţie a oraşelor era destul de redusă din pricina lentei lor dezvoltări industriale. În anii 1929 — 1933, fenomenul a fost stînjenit de efectele crizei, pentru ca după 1934 să aibă loc o activizare a lui, fără însă ca mediul urban să se dovedească în stare să asimileze integral surplusul populaţiei rurale.

Al optulea capitol este destinat cercetării chestiunii de suprapopulaţie, autorul demonstrînd că ea a fost agravată de nivelul general al dezvoltării economice a ţării, care a împiedicat absorbirea de către industrie a ceea ce era „de prisos" în agricultură. La rîndul ei, problema a contribuit la complicarea fenomenului agrar. Următorul capitol are în vedere regimul alimentar. D. Şandru ajungînd la concluzia că „monotonia şi insuficienţa alimentaţiei" au fost decisive ca populaţia să plătească un greu tribut biologic, concretizat în persistenţa unor maladii şi chiar în înregistrarea de jertfe umane.

Locuinţele rurale formează subiectul celui de-al zecelea capitol. Autorul demonstrează din capul locului că se resimţea lipsa unor studii documentare întocmite pe baze strict ştiinţifice. Din această cauză, marea lor majoritate erau necorespunzătoare sub raportul construcţiei şi al confortului. Asemenea deficienţe s-au răsfrînt într-o anumită măsură, pe plan biologic, în starea necorespunzătoare a sănătăţii populaţiei.

Ştiinţa de carte şi răspîndirea ei în mediul rural — tema celui de-al unsprezecelea capitol — atestă stadii diferite în cadrul provinciilor istorice, în raport de dezvoltarea social-economică de pînă la actul de la 1 Decembrie 1918. Marea Unire şi reformele economice, sociale şi politice ce s-au produs în noul cadru au creat condiţii mult mai prielnice procesului de culturalizare a maselor. Totuşi, stimularea populaţiei rurale la folosirea ştiinţei de carte cîştigată prin şcoli pentru uşurarea procesului de adaptare la împrejurările vieţii moderne, ca şi stîrpirea analfabetismului, vor rămîne ca probleme de rezolvat pentru alte timpuri istorice.

În penultimul capitol, D. Şandru se ocupă de locul satului românesc în cadrul politicii sanitare. Actul de la 1 Decembrie 1918 adusese şi în acest domeniu condiţii favorabile, care, însă, au oscilat în raport de atitudinea guvernanţilor şi de cuantumul sumelor incluse în buget. Pe de altă parte, analiza pe ansamblu a veniturilor şi a cheltuielilor gospodăreşti ţărăneşti rămîne cea mai grăitoare explicaţie a sumelor extrem de modeste făcute în scopul apărării sănătăţii membrilor familiei.

În fine, sănătatea populaţiei rurale, capitol în care D. Şandru demonstrează că, deşi s-au făcut progrese pe linia ameliorării ei problema continuă să fie îngrijorătoare, deosebi prin proporţia unor maladii s ate. Numărul mare al bolnavilor din m 'iul rural s-a răsfrînt pe plan demografic într-o mortalitate generală ridicată, în creşterea lentă a potenţialului biologic al naţiunii,

Capitolele conduc la concluzia derivată în mod ştiinţific: cu toate jertfele umane şi politica agrară şi agricolă a cercurilor guvernante, care n-a ţinut cont decît în mică măsură de interesele maselor ţărăneşti, afectînd, în consecinţă, viaţa biologică şi socială sub diferite faţete, satul românesc a reprezentat un permanent rezervor pentru lumea urbană şi naţiune.

Aşadar, o carte despre viaţa rurală a României, o carte scrisă pe măsura experienţei îndelungate a unui cercetător de valoare, o carte de mare densitate istorică, o oglindă fidelă a interstiţiului 1918 — 1939 în universul satului, un instrument de cunoaştere a unei mari părţi din întregul naţiunii, o lucrare realmente necesară. Regretabilă absenţa unui rezumat într-o limbă de circulaţie universală şi a unui indice general, care ar fi făcut-o deosebit de folositoare şi în statele unde studiile demografice au tradiţie.

Ioan Saizu

I. M. ŞTEFAN, EDMOND NICOLAU, *Scurtă istorie a creaţiei ştiinţifice şi tehnice româneşti*, Edit. Albatros, Bucureşti, 1981, 286 p.

O amplă sinteză pe 280 de pagini de format mijlociu (echivalînd aproximativ cu un manuscris dactilografiat normal de ceva peste 300 de pagini) nu se putea opri la detalii de care pot fi avizi cititorii. A mai fost şi faptul că lucrarea trebuia neapărat să fie prezentă la cel de-al XVI-lea Congres internaţional al ştiinţei ţinut la Bucureşti, cum se ştie, la 25 aug. — 3 sept. 1981. Din nefericire, ea nu a putut fi editată şi în alte limbi, cum se credea la început (v. p. 5).

Scurta istorie... are la bază o bogată bibliografie (selectivă), cuprinzînd 141 de lucrări, ele însele, în marea lor majoritate, studii de sinteză, citeva publicate în periodicul „Noesis" (mereu întîrziat şi greu accesibil) şi unul

www.dacoromanica.ro

singur apărut într-o revistă de specialitate („Metalurgia", nr. 1/1970).

De ce autorii nu și-au lărgit sfera informațiilor consultînd cît mai multe reviste de știință și de tehnică ce apar în țară, inclusiv periodicele din domeniul istoriei? Credem că motivul este simplu, „un segreto di Pulcinella": revistele noastre cu profilul arătat aproape că nu publică articole substanțiale pe teme de istorie a științei și tehnicii și cu atît mai puțin stimulează elaborarea acestora. Trăim ani în care conducerea de stat apreciază și sprijină aducerea la lumină și valorificarea a tot ceea ce reprezintă creație valoroasă din trecutul poporului nostru. Dar mai curînd în ziare și în periodice cu caracter cultural general, decît în reviste de ramură, găsim scurte mențiuni despre aportul creatorilor noștri din trecut în domeniul științei și al tehnicii — și aceasta în deosebi cu prilejul unor comemorări, aniversări etc. În revistele de specialitate (inclusiv cele de istorie) am dori să citim *nu* articole ocazionale, festive, encomiastice, cuprinzînd de obicei generalități ori fapte bine cunoscute sau sinteze de tip dicționar enciclopedic, *ci* studii monografice, de analiză, de suprafață restrînsă dar de adîncime marcată, iar nu cu comodul caracter de „privire generală".

„Scurta istorie" ..." este din păcate total lipsită de iconografie. Nu numai că ochiul nu se oprește asupra vreunui desen reprezentînd oameni sau obiecte (fotografiile ar fi fost imposibil de tipărit pe hîrtia poroasă folosită), dar nici cea mai simplă vinietă nu luminează măcar începutul și (sau) terminarea capitolelor, al căror număr se ridică numai la șapte.

În condițiile de apariție arătate, pretenția normală ca o asemenea sinteză — în care este expus aportul multor mii de persoane — să aibă un indice de nume frizează absurdul... Nu mai vorbim de un indice de materii.

Cînd oare se vor decide editorii de reviste și cărți să prezinte corespunzător creația științifică și tehnică românească? Nu-i obligă oare la aceasta conștiința lor patriotică, chiar dacă n-ar exista indicațiile oficiale menționate la început? Și — să fim atenți — nu e vorba numai de creația din trecut, ci și de cea actuală, contemporană, care se desfășoară sub ochii noștri. Aici rolul revistelor este covîrșitor, ele constituind izvorul documentar de bază pentru istoricii viitorimii, cercetarea arhivelor tehnice fiind foarte anevoioasă.

★

A venit acum momentul să vorbim despre cuprinsul „Scurtei istorii...". În substanțialul său *Cuvînt înainte*, Mihai Florescu, membru corespondent al Academiei R.S.R., arată că „Se resimțea de multă vreme nevoia unei lucrări de sinteză care să înfățișeze succint istoria științei și tehnicii românești, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi... Cartea de față... constituie un pas meritoriu pe calea umplerii acestui gol în domeniul științelor exacte, științelor naturii și științelor tehnice".

În continuare, în *Nota autorilor*, o scurtă profesiune de credință, se afirmă clar că „Lucrarea de față reprezintă, fără îndoială, o temeritate, de care cei doi autori sînt pe deplin conștienți. A încerca să înfățișezi în circa trei sute de pagini întreaga istorie a creației științifice românești, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, este o întreprindere dintre cele mai dificile... Iată de ce ne dăm prea bine seama că destule momente semnificative și personalități creatoare lipsesc din cartea de față, că există omisiuni inerente, pe care parțial le vom suplini într-o versiune ulterioară, amplificată".

Trebuie spus că autorii au navigat cu mare grijă printre virtejurile ameițitoare ale Caribdei și stînca primejdioasă a Scilei, reușind — adică — pe de o parte, să nu afirme protocronisme ori priorități inexistente sau îndoielnice și nici să nu ajungă la exagerări romantico-diletante, iar pe de altă parte să nu subaprecieze sau să ignore realități și realizări bine atestate, dar neglijate de unii scriitori. Sîntem în fața unei lucrări științifice în fond și sobră în formă, ceea ce nu înseamnă că este gelidă. Căldura ei nu derivă din expresii pompoase sau fraze de tip festiv, ci din bogăția și varietatea uimitoare a creațiilor prezentate, cum și de valoarea celor mai multe dintre ele.

Începuturile creației materiale de pe teritoriul României se pierd în ceața paleoliticului îndepărtat, avînd o vechime tot atît de mare cît este și vechimea formării omului în general, astfel că datează de 1,8—2 milioane de ani. Descoperirile de la Bugiulești (jud. Vîlcea) au arătat că pe acolo a existat un loc european al antropogenezei. Au fost chiar descoperite resturile fosile ale hominidului care a folosit drept unelte piatră de rîu necioplită, adusă de departe, hominid căruia i s-a propus numele de *Australanthropos oltenicnsis*. Primele silexuri cioplite apar acum vreo 600 000 de ani în mai multe locuri din țară, îndepărtate între ele. Omul paleolitic care a trăit pe teritoriul României ajunsese să aibă și preocupări artistice, lucru atestat de picturile rupestre de acum vreo 10 000 de ani găsite în peștera Cuciulata, de pe Someș. Ulterior, în mezolitic (anii 10 000 — 4 500 î. e. n.) apar arcul și săgeata, toporul, barca monoxilă etc.; se remarcă unelte de silex fine, miniaturale. Odată cu intrarea în neolitic (4 500 î. e. n.), inventarul, nu numai tehnic propriu-zis, realizărilor omului care a locuit pe meleagurile noastre crește considerabil, remarcîndu-se prin varietate, originalitate și calitate (cap. 1).

www.dacoromanica.ro

Preocupările şi realizările ştiinţifico-tehnice la geto-daci şi în Dacia romană au putut fi prezentate abia pe opt pagini (cap. 2). Aflăm de aici numeroase exemple care dovedesc din plin observaţia lui C. C. Giurescu, că geto-dacii au fost „politehnici" în sensul etimologic al termenului, prin feluritele şi multele meserii practicate (fabricarea şi lucrul metalelor, folosirea brăzdarului la arat şi a secerii de bronz, olăritul cu roata, utilizarea berbecului pentru dislocarea zidurilor şi a săbiei curbe „sica" pentru apărare, folosirea roţilor de apă şi dispozitivelor de ţesut etc.).

Şi mai redus este cap. 3 (4 p., „Elemente ştiinţifice şi tehnice în perioada formării poporului român"), din care rezultă totuşi nu numai permanenţa activităţii tehnice — în condiţiile lipsei unei organizări statale, concomitent cu invaziile — dar şi unele dezvoltări ale meşteşugurilor. Perioada respectivă a cunoscut trei etape: civilizaţiile Bratei (sec. IV—V), Ipoteşti—Cîndeşti (sec. VI—VII) şi Dridu (sec. VIII—XI), după localităţile în care s-au făcut principalele descoperiri.

Lunga perioadă dintre sec. XI şi XIX este marcată în deosebi prin ieşirea din anonimat a unor creatori de ştiinţă şi tehnică, cum şi prin apariţia unor realizări şi chiar invenţii de mare importanţă (cap. 4 şi 5). Un Orban construieşte tunuri care constituie începuturile artileriei grele (sec. XV); umanistul Ioan Vitez creează la Oradea primul observator astronomic (sec. XV); C. Haas concepe, la Sibiu, racheta cu 2 şi 3 trepte de aprindere (sec. XVI); călugărul Teodosie execută, la mănăstirea Neamţ, schiţe anatomice de mare precizie. Sînt apoi învăţaţi bine cunoscuţi, dintre care vom aminti doar pe Hrisant Nottara, Nicolae Chiriac-Cercel, spătarul Nicolae Milescu, stolnicul C. Cantacuzino şi enciclopedistul D. Cantemir. Într-o vreme cînd se cunoşteau doar 23 de elemente chimice, ţăranul Ion Armindean semnalează existenţa unui minereu special, în care chimistul F. J. Müller von Reichenstein din Sibiu descopere în 1783 un nou element chimic, telurul, un metaloid semănînd în unele privinţe cu sulful. Numărul creatorilor anonimi creşte şi el, paralel cu importanţa realizărilor. Nu vom şti niciodată cine a construit primul vagonet de mină care a circulat pe şine de lemn, cu macaze la ramificaţii (sec. XIV) şi nici cine a utilizat pentru întîia oară pulberea explozivă în minerit. Dar cine a realizat întîi morile plutitoare — şi care ţăran român a construit roata cu făcăle ? Cine au fost dulgherii îndrăzneţi care au construit numai din lemn bisericile ce străpung cu vîrful lor cerul Maramureşului şi al Bihorului? Multe ar mai fi apoi de amintit în legătură cu botanica populară (peste 3 000 de plante avînd numele lor), cu tratamentele medicale eficiente, cu prelucrarea, chiar primitivă, a ţiteiului, cu prepararea unor alimente durabile, cu observaţiile astronomice, cu sistemele de măsuri şi greutăţi. Un loc special ar trebui acordat motivării ştiinţifice a expresiei „civilizaţia lemnului la români", ccea ce implică elaborarea unui amplu studiu nu numai istoric şi tehnic, dar şi sociologic.

Cu bună dreptate autorii afirmă că sec. XIX — şi îndeosebi cea de-a doua lui jumătate — reprezintă saltul spre creaţia tehnico-ştiinţifică modernă (cap. 6). Intensificarea, în acest secol, a mişcării generale de emancipare socială şi naţională, slăbirea relaţiilor feudale de diferite tipuri, începuturile dezvoltării capitaliste antrenează ţările române. În final unite, într-un viu curent de înnoire politică, economică şi tehnico-ştiinţifică. În cîteva zeci de ani, însăşi înfăţişarea teritorială a ţării se schimbă: apar fabrici şi întreprinderi, se ridică construcţii civile şi edificii publice impunătoare, se alcătuieşte scheletul reţelei feroviare, se creează navigaţia fluvială şi maritimă, se introduce telegraful şi apoi telefonul etc. Toate acestea deschid capacităţilor creatoare noi, variate şi vaste posibilităţi de afirmare şi cîmpuri de acţiune, în care aveau să se distingă numeroase personalităţi.

Pe lîngă dezvoltările impuse de necesităţi imediate, ca în domeniile arătate, asistăm la fenomene — încercări şi creaţii — explicabile probabil prin scăpărări ale străvechiului geniu al tehnicii populare. Există şi o oarecare doză de romantism în avîntul îndreptat spre rezolvarea unor probleme — de exemplu aeronautica — care atîţau imaginaţia, dincolo de orice adevărată cerinţă economică. Se lansează planoare (Spinzi, Iaşi, 1875), se creează aeromodele (Ion Stoica, Ormindea—Zarand, 1884) sau se proiectează dirijabile originale (Mihai Brăneanu, 1884, şi Gh. Ferechide, 1883), apare primul motor tehnic cu reacţie, destinat aeronavigaţiei (Alex. Ciurcu şi J. Buisson, Paris, 1886).

Un impuls deosebit este dat *propăşirii* (termen favorit în secolul trecut) de către noile organisme tehnico-ştiinţifice şi instituţii înfiinţate: Societatea de medici şi naturalişti din Iaşi (1830), care în 1844 începe a publica un „Jurnal ştiinţific", Universităţile (Iaşi, 1860; Bucureşti, 1864; Cluj, 1872; Cernăuţi, 1875), Societatea politehnică (1881) şi Societatea română de ştiinţe (1890) etc.

În acelaşi timp, o întreagă pleiadă de români vin cu contribuţii originale în diferite ramuri ale ştiinţei: E. Bacaloglu, G. Assaky, Florian Porcius, Artemiu Publiu Alexi, Carol Mihalic de Hodocin, Johann Ackner, Janos Bolyai, Alexe Marin, Anghel Saligny, Dragogomir Hurmuzescu şi mulţi alţii. Se înregistrează şi priorităţi pe plan mondial: în 1857 intră în funcţiune prima rafinărie de petrol cu caracter industrial, la Ploieşti; în acelaşi an

www.dacoromanica.ro

Bucureştii încep a fi iluminaţi cu petrol lampant; în 1884, străzile Timişoarei sînt iluminate cu energie electrică; în 1887, Al. Ciurcu şi J. Buisson obţin brevete pentru vehicule reactive; în 1888 A. Saligny realizează pentru prima oară în lume prefabricate din beton armat, iar în intervalul 1890—1895 cel mai lung pod de oţel Martin-Siemens din Europa, între Feteşti şi Cernavodă.

Dacă, prin contribuţiile şi priorităţile realizate, creaţia românească a dat o primă şi mare dovadă de maturitate, afirmîndu-se puternic în concertul universal, trebuie avut în vedere faptul că, în sec. XIX, dezvoltarea tehnico-ştiinţifică în România a fost în ansamblul ei lentă, limitată, mai cu seamă în aplicaţiile industriale. Nu este locul a arăta aici cauzele, dealtfel cunoscute în liniile lor generale.

★

Toate cele spuse pînă acum constituie o sumară prezentare a momentelor semnificative trecute în revistă în circa 1/5 din cuprinsul „Scurtei istorii...". În următoarele 4/5 din text (cap. 7) autorii înfăţişează formarea şcolilor ştiinţifice şi tehnice româneşti, cum şi instituţiile şi personalităţile reprezentative. Corespunzător cerinţelor societăţii româneşti, şcolile ştiinţifice (subînţeles în primul rînd de cercetare) încep să apară treptat, în diferite perioade, în raport cu necesitatea de a se adînci cutare sau cutare domeniu de cercetare sau de a se obţine o adîncire a specializării. Dacă, în secolul trecut, acest proces a fost puternic propulsat de Unirea principatelor (1859) şi de obţinerea Independenţei de stat (1877), în secolul nostru marele pas făcut înainte s-a sprijinit pe Unirea din 1918, pe formarea statului naţional unitar.

Consacrate perioadei moderne şi contemporane a creaţiei ştiinţifice şi tehnice, aceste 4/5 ale cărţii sînt organizate pe ramuri de activitate (subcapitole): matematica, mecanica, astronomia, fizica, chimia, geologia, geofizica, geografia, biologia, ştiinţele agrosilvice, zootehnice, medicina, cibernetica, teoria sistemelor, automatica şi — în fine — tehnica. Există desigur tehnică şi în ramurile precedente, dar în acest subcapitol este vorba de tehnica aplicată la marile lucrări de interes naţional: exploatarea subsolului, inginerie feroviară, construcţii de tot felul, drumuri, metalurgie, construcţii de maşini, motoare termice, aeronautică, electricitate, electrotehnică, energetică, informatică. Sînt prezentaţi pionieri şi avangardişti ai tehnicii în diferite domenii de activitate, cum şi cercetători ai spaţiului.

Este un imens inventar de creaţii şi creatori — redactat sobru, strîns, dar agreabil la citire — din care nu este posibil, în aceste sumare însemnări, să citäm lucrări sau persoane, pentru a nu ajunge la ierarhizări discutabile sau omisiuni regretabile. În special contribuţia contemporanilor — oameni ai ştiinţei şi ai tehnicii — este atît de vastă şi valoroasă, bogată în priorităţi, încît nu este cu putinţă să se găsească un criteriu de selecţie pentru exemplificări inevitabil reduse numeric. Sprijiniţi moral şi material de societatea noastră socialistă, dispunînd de laboratoare, instalaţii, utilaj modern etc., cei ce duc înainte ştiinţa şi tehnica au asigurate condiţii optime de cercetare şi realizare practică, concretă. Ca şi, dealtfel, pentru restul *Scurtei istorii...*, cititorul are de regretat faptul că se trece prea repede, uneori telegrafic, peste contribuţii care ar merita să fie expuse mai explicit, mai detaliat. Într-un pat al lui Procust de mărimea cărţii nu se putea însă intra fără amputări ... Dacă ne gîndim la munca imensă depusă de autori pentru depistarea şi ordonarea informaţiilor din lucrarea lor, am fi tentaţi să credem că le-a fost şi mai greu să ajungă la un text omogen, echilibrat — rezumînd mereu, concentrînd şi iar rezumînd. Ne aducem aminte a-l fi auzit pe prolificul Cezar Petrescu spunînd că scria mai uşor un roman decît o nuvelă...

Pentru a încheia nu ne mai rămîne decît să sperăm că autorii vor reveni cu promisa versiune amplificată a *Scurtei istorii...*, completată cu ceea ce acum a fost omis, voluntar şi, eventual, involuntar. Le urăm cu munca pe care o vor depune în continuare să fie răsplătită şi de înţelegerea unei edituri care să dea cărţii o înfăţişare demnă de importanţa ei.

Dem. Urmă

* * * *Documente privind mişcarea muncitorească şi socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român*, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1981, 325 p.

Încă un volum de documente despre mişcarea muncitorească şi socialistă vine să îmbogăţească istoriografia noastră marxistă şi aceasta face ca Oltenia să fie foarte bine reprezentată prin sinteze sau corpusuri de documente de certă valoare ştiinţifică.

Lucrarea pe care intenţionăm s-o prezentăm în cele ce urmează este rodul unei cola-

www.dacoromanica.ro

borări a unui travaliu științific la care și-au adus contribuția cercetători și arhiviști craioveni ca dr. Paul Barbu, Victor Chiriță, Ilie Vulpe și Ion Zarzără, fiind o culegere de documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia pe perioada 1831—1921 și cuprinde un set de 232 de documente „în bună parte nepublicate" (p. 10). Pentru alcătuirea volumului, autorii menționează că au fost cercetate arhivele C.C. al P.C.R., fondul de documente al unor filiale județene și al Direcției Generale a Arhivelor Statului, dar și lucrări publicate sau ziare care au apărut în unele localități din Oltenia. De asemenea editorii relevă că „din aceste surse au fost alese și orînduite cronologic documentele ce ni s-au părut mai reprezentative pentru tema volumului" (p.10).

Amplul studiu introductiv cu care începe volumul este semnat de Vasile Arimia și Romus Dima.

Se arată aici scopul acestui volum de documente: „Evidențierea condițiilor grele în care a trăit muncitorimea din județele Olteniei, a preocupărilor acesteia pentru organizarea profesională și politică, a luptelor sale permanente împotriva exploatării pentru cucerirea de drepturi și libertăți democratice pînă la făurirea Partidului Comunist în 1921" (p. 9).

Materialele incluse în volum au menirea — se subliniază — „să ateste adevărul de necontestat că Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor muncitoare, că Oltenia, această zonă bogată în evenimente istorice, s-a integrat organic în procesul de apariție, dezvoltare și organizare a proletariatului din România" (p. 21). În cazul documentelor publicate autorii au avut în vedere să precizeze și locul unde acestea au mai fost publicate anterior.

Culegerea mai pune în evidență ideea că apariția și maturizarea proletariatului, a mișcării muncitorești și socialiste din această parte a țării s-a produs în cadrul general al evoluției României pe calea dezvoltării relațiilor de producție capitaliste. Credem că nu greșim afirmînd că volumul întărește teza că documentele de arhivă moștenite de la generațiile trecute cît și cele create de contemporaneitate se înscriu cu prisosință între valorile spirituale ale poporului nostru cu însemnat rol științific, cultural și educativ, deoarece reprezintă izvorul cel mai bogat și autentic de cunoaștere și scriere a istoriei patriei, a luptei eroice a clasei muncitoare sub conducerea comuniștilor pentru independență națională și eliberare socială.

Fără îndoială că multitudinea materialelor documentare și complexitatea problemelor au impus autorilor o selecție riguroasă fiind reținute doar acelea care reflectau evenimente și fapte istorice definitorii pentru mișcarea muncitorească și socialistă. Documentele relevă faptul că creșterea numerică a proletariatului a fost însoțită de ridicarea conștiinței de clasă, de organizarea sa profesională și politică, de ducerea luptei permanente pentru drepturi economice-politice și sociale, pentru condiții de viață și de muncă mai bune.

O culegere de documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia se impunea cu acuitate deoarece aceasta în unele domenii și-a manifestat cu vigoare personalitatea. În studiul introductiv, autorii menționează că unele documente au mai fost publicate, informațiile din aceste documente găsindu-se răspîndite prin diverse lucrări editate mai ales de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., de Comitetul județean Dolj al P.C.R. sau în diverse publicații, altele au fost semnalate în diverse lucrări de informare științifică (p. 9). De asemenea au fost alese pentru republicare cele mai importante dintre documentele care se referă la Oltenia sau din perioada pentru care nu s-au găsit izvoare necunoscute (p. 10).

Documentele relevă și formele de organizare profesională și politică, metodele și mijloacele de luptă, căile de ridicare a conștiinței proletariatului, de răspîndire a ideilor socialiste. Ele relevă că intrarea proletariatului pe scena vieții sociale și politice din țara noastră a fost marcată și de lupta împotriva exploatării capitaliste, precum și de faptul că de la grevele izolate spontane, de la luptele locale cu revendicări general-democratice, pînă la grevele pe ramuri și localități care au culminat cu greva generală din octombrie 1920 a fost un drum lung pe parcursul căruia clasa muncitoare și-a afirmat capacitatea și spiritul său revoluționar. Documentele relevă creșterea combativității revoluționare, continua radicalizare a maselor muncitoare care s-a manifestat cu putere în cadrul grevelor și demonstrațiilor împotriva regimului burghez.

Analiza globală a documentelor ne conduce la concluzia că proletariatul din Oltenia a avut o contribuție majoră la dezvoltarea mișcării muncitorești la scara întregii țări și că muncitorimea din Oltenia a fost prezentă la marile evenimente de importanță națională. Volumul evidențiază ideea că dezvoltarea forțelor de producție, creșterea rolului industriei în această parte a țării a atras după sine afirmarea tot mai pregnantă a proletariatului ca principala forță a progresului social.

O serie de documente se referă la constituirea și activitatea sindicatelor, adîncirea exploatării muncitorilor din Oltenia, activitatea electorală a socialiștilor olteni.

www.dacoromanica.ro

Rezultă cu claritate de asemenea consecinţele creării partidului politic al clasei muncitoare din ţara noastră; acest eveniment a determinat intensificarea activităţii mişcării muncitoreşti din Oltenia, acţiunile organizate fiind mai bogate în conţinut. O altă categorie de documente menţionează că munca desfăşurată în rîndurile ţărănimii de către socialiştii craioveni a dat rezultate imediate concretizate în apariţia de cluburi socialiste la sate mai ales în judeţele Dolj şi Romanaţi care chiar dacă nu erau bine închegate din punct de vedere organizatoric şi nu aveau caracter permanent, totuşi au contribuit la intensificarea mişcărilor ţărăneşti cu profund caracter democratic îndreptate împotriva moşierilor pentru satisfacerea nevoii de pămînt a ţăranilor, precum şi pentru dobîndirea drepturilor politice. Acestea au dus la răspîndirea ideilor revoluţionare în rîndurile ţărănimii, la stringerea legăturilor cu masele de către organizaţiile socialiste locale în scopul apropierii şi unirii forţelor sociale de la oraşe şi sate interesate în lupta împotriva claselor exploatatoare.

O parte din documentele incluse în volum scot în evidenţă faptul că dezvoltarea mişcării muncitoreşti şi socialiste din Oltenia a parcus cu unele particularităţi etapele evoluţiei mişcării în întreaga ţară. Deşi puţin numeros, ca urmare a relativei dezvoltări industriale a regiunii, proletariatul din Oltenia a fost receptiv la principalele probleme care au preocupat mişcarea muncitorească şi socialistă din România la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului al XX-lea, aducîndu-şi contribuţia pe măsura posibilităţilor sale la lupta generală împotriva exploatării şi asupririi, pentru afirmarea clasei muncitoare ca forţa politică cea mai înaintată a societăţii româneşti.

Unele documente incluse în volum relevă că pe întreg parcursul perioadei, militanţi socialişti din Oltenia au participat activ la dezbaterea şi rezolvarea marilor probleme teoretice şi practice ale luptei proletariatului împotriva exploatării şi asupririi situîndu-se consecvent în aripa de stînga a mişcării socialiste din România, Programele de luptă, moţiunile şi protestele adoptate, activitatea desfăşurată pentru transformarea partidului socialist în partid comunist ne îndreptăţesc să aşezăm secţiunile socialiste din Oltenia, îndeosebi pe cele din Turnu Severin şi Craiova în rîndul celor mai puternice şi înaintate secţiuni din ţară ale partidului socialist.

Documentele relevă că vasta activitate organizatorică şi politico-ideologică din anii 1918—1921 a fost încununată de succes prin realizarea obiectivului strategic fundamental al perioadei: transformarea partidului socialist în partid comunist şi afilierea lui la Internaţionala Comunistă. Socialiştii din Oltenia şi-au avut şi ei reprezentanţii la acest memorabil eveniment.

Antologia cuprinde şi un indice general precum şi o serie de fotocopii după unele documente mai reprezentative şi portrete ale unor fruntaşi ai mişcării muncitoreşti şi socialiste din Oltenia fapt ce completează ţinuta ei ştiinţifică.

Apărută în anul jubiliar al creării Partidului Comunist Român, în condiţii grafice deosebite, volumul este un modest omagiu al autorilor adus luptei eroice a clasei muncitoare din Oltenia sub conducerea comuniştilor pentru libertate, dreptate şi progres social. Prin tipărirea acestei culegeri de documente, editura „Scrisul românesc" oferă specialiştilor un util instrument ştiinţific de lucru, reliefează unele laturi mai puţin cunoscute ale mişcării muncitoreşti şi socialiste.

Trebuie de asemenea adăugat că volumul contribuie totodată la educarea patriotică a tinerei generaţii pe linia celor mai bune tradiţii de luptă ale clasei muncitoare, poporului român în realizarea nobilelor sale idealuri de luptă şi dreptate socială.

Constantin Dobrescu

GYORGY SZABAD, *Hungarian Political Trends between the Revolution and the Compromise (1849—1867)*, Akademiai Könyvkiado, Budapesta, 1977, 184 p., Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae, 128. Edited by F. Mucsi.

Istoriografia tradiţională maghiară îşi concentrase vreme îndelungată cercetarea problemelor istorice ale perioadelor neoabsolutiste, „liberale" şi ale monarhiei austro-ungare asupra demersului politic înregistrat de emigraţie şi a disputelor de „drept comun", prefaţatoarele compromisului, fără să fixeze reze tematica adecvată. Un mobil care motiva întreprinderea realizată se valida în virtutea tezei că numai emigraţia reuşise să puncteze concret expresia politică a mişcării naţionale în raport cu tactica desuetă manifestată de arina conservatoare internă după 1849.

www.dacoromanica.ro

Ştiinţa istorică marxistă examinează 48-ul şi urmările sale într-un context general, central şi sud-est european, modalitate care facilitează depăşirea unor greşeli de concepţie, tendinţe de supraevaluare ori minimalizare faţă de evenimente şi personalităţi, clarificarea specificului contradictoriu evident pentru naţionalismul liberal progresist, înţelegerea profundă a problemei naţionale. Faza evolutivă respectivă marchează primordialitatea vizionării istoriei social-economice, cu bogat material faptic şi concluzii valabile, adiacente creionării istoriei politice dintr-un punct de vedere limitat la raportul dintre emigraţia ungară şi mişcarea revoluţionară italiană, poloneză, sîrbă şi română.

Epoca 1849—1867 se va afla cu precădere în focarul atenţiei istoricilor dreptului, care stabilesc coordonate precise pentru organizarea absolutistă nouă şi „liberală", ca şi pentru dezvoltarea sistemului administrativ şi juridic. Deşi nu renunţă întru totul la prezentarea proceselor prin „viziunea dreptului public", istoricul propriu-zis îşi centrează încercarea în faza intermediară dintre stadiul pasiv existent la jumătatea deceniului şase din veacul trecut şi revigorarea politică ca reacţie la măsurile regimului Bach.

Chestiunea principală a investigării perioadei comentate se circumscrie întrebării dacă existase vreo posibilitate de repetare pentru 1848 sau se generalizase într-adevăr sentimentul unanim de consolare şi împăcare cu ideea acceptării „ausgleich-ului" cu austriecii. Datele istorice în studierea antecedentelor dualismului, privind caracteristici şi relief ind unilateralităţile de apreciere în nuanţe diferite, conving despre necesitatea pregnantă a săvîrşirii actului. Unul dintre ideologii nobilimii ungare potrivnice revoluţiei reclama momentul pentru anihilarea totală a naţionalităţilor şi extinderea hegemonică în Balcani. Conflictul dintre exponenţi răspîndirii cuceririlor revoluţionare şi cei înclinaţi să instituie regimul absolutist şi conservator îşi virulentează manifestarea în pragul dezbaterii diplomei din octombrie 1860. Cînd şi cum anume se va fi realizat cotitura nobilimii mijlocii, majoritare în reacţiunea împotriva aripii progresist-democratice, minore în interior şi majore prin emigraţie, coroborată cu elaborarea treptată a compromisului austro-ungar se constituie şi rămîn zone de cercetare defrişabile permanent pentru istoriografia marxistă maghiară [1].

Exeget recunoscut pentru intervalul 1849—1867 din istoria modernă a Ungariei, autorul, Gy. Szabad, profesor la Universitatea din Budapesta, depune mărturia unei activităţi istorice de decenii, cu rezultate excelente şi concretizate în articole, studii, monografii şi colaborări la lucrări sau volume de interes naţional ori internaţional. Devenirea ca specialist unanim acceptat pentru distanţa istorică puţin cognoscibilă actual însumează demersuri apreciate pe tărîmul istoriei economice şi sociale [2], a celei politice precumpănitor, presante pentru segmentul datului interior [3], activitatea emigraţiei [4] şi rolul unor personalităţi [5] ale vremii în realizarea istoriei dintre revoluţie şi compromis.

Cartea tratînd aspecte privind curentele politice ungare între anii 1849—1867, transpusă într-o limbă de circulaţie pentru informarea specialiştilor în privinţa rezultatelor cercetării obţinute în domeniul respectiv, reprezintă succintul rezumat al tabloului extrem de amplu zugrăvit de Gy. Szabad în monografiile colective dedicate istoriei ţării [6].

---

[1] *Hungary and Eeastern Europe. Research Report*, în *Etudes historiques hongroises*, II, Budapesta, 1980, p. 716—719; vezi şi număr special „Századok", 1980, nr. 3, p. 419—421.

[2] *A tatai és gesztesi Eszterházi-uradalom áttérése a robotrendszerröl a tökés gazdálkodásra* (Trecerea de la sistemul robotei la agricultura capitalistă pe domeniul Eszterházi de la Tata şi Gesztes), Budapesta, 1957; *Parasztságunk a Habsburg önkényuralom idöszakában* (Ţărănimea în timpul neoabsolutismului habsburgic), Budapesta, 1951; *A magyar jobbágyfelszabadítás* (Abolirea iobăgiei ungare), Budapesta, 1958 (colab.) precum şi alte studii publicate în *AUSB. Sectio historica*, 1957, I, p. 243—252; „Történelmi Szemle", 1958, nr. 1—2, p. 252—260; „Studia Historica", 1961; Agrartörténelmi Szemle", 1966, nr. 1—2, p. 13 17.

[3] *Nacionalizmus él patriotizmus konfliktusa az abszolutizmus korában*, (Conflictul dintre naţionalism şi patriotism în epoca absolutistă), în, *A magyar nacionalizmus kialakulása és története* (Apariţia şi istoria naţionalismului maghiar), Budapesta, 1964; *Magyarország története* (Istoria Ungariei), I—II, Budapesta, 1964, 1967, 1972; *Magyarország története. Egyetemi tankönyv* (Istoria Ungariei. Manual universitar. 1849—1918 IV, Budapesta, 1972.

[4] vezi studiile despre Kossuth, în, *Etudes historiques*, II, 1960, Milano, 1962 p. 89—135; *AUSB. Sectio historica*, 1963, 5, p. 89—98; *Etudes historiques hongroises*, I, 1975, p. 503—529; *Kossuth politikai pályája* (Cariera politică a lui Kossuth), Budapesta 1977.

[5] despre Eötvös, Vajda, Deák, Széchényi în reviste istorice şi literare.

[6] *Magyarország története*, IV, p. 9—130; *Magyarország története. 1848—1890*, I, Budapesta, 1979, p. 437—768.

www.dacoromanica.ro

Introducerea cuprinde opinia autorului despre utilitatea încercării executate, conexată concluziilor privind urmările revoluţiei în Ungaria şi instalarea regimului neoabsolutist, fişat în liniile sale generale de evoluţie.

Capitolul prim, intitulat „Progresul fenomenului stratificării sociale" evidenţiază modificările survenite în păturile şi clasele sociale între sfîrşitul revoluţiei şi debutul dualismului. Marea aristocraţie proprietară de pămînt suferă impactul transformării sistemului feudal datorită abolirii iobăgiei, fapt care conduce la micşorarea poziţiei economico-politice. Autorul afirmă că posesorii funciari în cauză vor dobîndi — analiza ulterioară va confirma teza — sprijinul habsburgic, din necesitatea existenţei unei opoziţii loiale, manevrabile şi incluse în sistemul de castă supravegheabil la nevoie. Degringolada nobilimii accentuează starea de acută diferenţiere şi sărăcire cu conivenţă ultimă în structurarea unei funcţionărimi asimilabile oricînd de autoritate. Se subliniază apoi, în antiteza enumerărilor consumate, efloreşcenţa momentului burgheziei în mediul urban, unde meseriaşii se află în avans considerabil şi comercianţii pecetluiesc afirmarea marii burghezii. Gy. Szabad exprimă idei faţă de emergenţa burgheziei altor naţiuni din Transilvania, între care cea românească situată în concurenţă incipientă cu cea maghiară (p. 18). Se constată totodată solidarizarea temporară dintre burghezia ungară şi cea a naţionalităţilor împotriva tendinţelor hegemonice austriece. Amalgamul frecvent şi eficient relevat nu contaminează burghezia meşteşugărească şi comercială românească, impedimentată în dezvoltare, lipsită de capital bogat în evoluţie, angrenată totuşi în sistemul de credit (p. 22, 23). Structura ocupaţiilor intelectualităţii, realizată pe baze statistice care omit ţinutul transilvan, reflectă rolul politic şi cultural crescut, o intelectualitate tehnică şi agrară în ritm cu avansul economic, precum şi modificarea esenţială survenită în cadrul „inteligenţei" nemaghiare: trecerea de la dominanţa clericală la cea laică şi intensificarea, drept urmare, a conştiinţei naţionale. Clasa muncitoare în formare ocupă un spaţiu important în nararea întreprinsă care subliniază procentele de muncitori necalificaţi, proveniţi dintre nemaghiari, ocupaţi în sfere dificile de activitate economică. Prezentarea fenomenului ţărănimii în diferenţiere în urma desfiinţării iobăgiei, datele statistice comparabile fiind şi pentru Transilvania, stratificarea internă complicată de patentele imperiale şi formarea proletariatului agrar compun ultime imagini din analiza socială efectuată.

Sub titlul „Atitudini politice ungare în anii '50", autorul descrie atmosfera şi relaţia politică imediat următoare lichidării revoluţiei: rezistenţa autohtonă şi represiunea austriacă, criticile deschise la adresa greşelilor acumulate de unii conducători maghiari: Kossuth, Széchényi, Görgey, precum şi începutul închegării unor puncte de vedere uniforme vizînd situaţia postrevoluţionară. Colaboratorii regimului absolutist străini sau „înstrăinaţi" se amintesc pe întrega claviatură a posturilor din administraţie, armată şi justiţie. Tot acum renaşte în formă dirijată menirea presei în reformularea direcţiei conştiinţei naţionale deteriorate. Grupul conservator păstrat va constitui în mod logic forma unică de existenţă şi manifestare politică internă care va tinde să cucerească încrederea Austriei în tentativa de acumulare a puterii. Memoriile adresate Vienei atrag contrările indecise din partea împăratului şi retragerea tactică temporară a aripii conservatoare pe teren economic şi cultural, urmate la mică distanţă de iniţiativa austriacă de apropiere, fapt care va conduce la medieri şi impunerea loialităţii ca avans politic meritoriu pentru maghiari. Episodul privind politica „lucidă" şi „iluzorică" totodată inserată de Gy. Szabad cuprinde analiza unor pamflete elaborate de J. Eötvös pentru reformarea unor stări de lucruri existente. Posibilitatea unică se constituia din gruparea condusă de F. Deák care propovăduia pasivitatea politică şi care atrăgea nobilimea mică şi mijlocie, intelectualitatea nobiliară şi burgheză ce refuzase demnităţile oferite de regim. Penetrarea eficientă se realizează pe tărîm cultural odată cu dobîndirea de organe de presă specifice momentului politic reclamat. Partea privind activizarea rezistenţei interne şi relaţia cu emigraţia permite confruntarea mobilizării populaţiei civile şi acţiunii societăţilor militare secrete cu militantismul emigranţilor din Turcia, Kossuth fiind situat în prim plan — contactele cu Mazzini, acţiunea colonelului Makk din 1851, trădarea manevrei din secuime în anul 1852. Situaţia internaţională facilă extensiunii emigraţiei ungare în genul demersurilor emisarului Teleki în sau misiunii de propagandă efectuată de Kossuth în Anglia şi America, devine compatibilă tezei enunţate vizînd „amestecul maghiar pentru asigurarea neamestecului", chiar în condiţiile războiului Crimeii. Tratînd chestiunea coordonării planurilor popoarelor asuprite împotriva regimului neoabsolutist, autorul subliniază imperativul solidarităţii în epocă, cerinţă contravenind opiniei vizavi de „integer Hungariae", cu arsenal de argumente şi polemici deschise între un Eötvös şi Mocsáry, de exemplu. Viziunea cooperării se transfocă în literatură, Madách, Arany sau Ács propagînd teza confederării opţiunilor împotriva sistemului habsburg. Proiectele unui S. Gál sau Klapka din 1855 privind aderiunea deplină a naţionalităţilor eşuează datorită excluderii doleanţei autodeterminării depline ex-

www.dacoromanica.ro

primate de români, sîrbi şi slovaci. Constituţia redactată de Kossuth în ideea unor transformări democratice substanţiale conţine un cuantum de drepturi şi libertăţi: autoconducerea în regiunile majoritare, limba maternă în administraţie, jurisdicţie şi şcoală ideatice în condiţiile concrete din interiorul Ungariei măcinate de dispute sterile potenţate de Viena în temeiul practicii încetăţenite de „divide et impera". Atmosfera şi caracterul reacţiei maselor populare se desfăşoară ca atare, fără să existe liantul între popor şi emigraţie, opoziţia unită antiaustriacă neexistînd, datorită reminiscenţelor abolirii iobăgiei care stîrnise divergenţele între ţărănime şi nobilime, precum şi opţiunea slabă, neclar exprimată şi organizată din partea clasei muncitoare. Gy. Szabad implică cu justeţe fenomenul literar în angajamentul politic al societăţii maghiare din deceniul şase al secolului XIX, poeţii precum Vörösmarty, Arany, Tompa, Vajda, ori prozatori ca Jókai, Kemény, Madách devenind rezonatorii opiniei publice faţă de starea socială marcată.

Criza sistemului absolutist pentru durata anilor 1859—1861 alcătuieşte subiectul cercetării dense şi valoroase din capitolul trei al cărţii. Situaţia externă din epocă, crahul italian şi poziţia dificilă austriacă în cadrul politicii de echilibru—surprinde nemenţionarea unificării Principatelor Române în 1859, act cu răsfrîngeri cruciale în centrul şi sud-estul european — potenţează strădania emigraţiei ungare, divizată politic. Convenţia militară Cuza—Klapka din martie 1859 şi părerile favorabile alianţei cu românii se consemnează de către autor în cadrul analizei pertinente făcute relaţiei dintre revoluţionarii unguri şi conducătorii români (p. 72, 73). Debaclul absolutist se tinde să fie micşorat prin schimbări guvernamentale, legi administrative şi religioase, controlul revoltelor interne, a comploturilor ofiţereşti. Ilustrarea sugestivă pentru faza de derută a regimului instituit se conţine în pamfletul scris de Széchényi din exil, în 1859, intitulat „Ein Blick auf den anonymen Rückblick". Gy. Szabad relevă în continuare că organizarea aristocraţiei conservatoare se făcea pentru contrabalansarea emigraţiei liberale, în concurenţa pentru pîrghiile posibile puteri atribuite de austrieci. Momentul Garibaldi din 1860 provoacă un puternic ecou în Ungaria, atrăgînd mişcări ample de protest şi angrenînd totodată autorităţile la contraofensivă materializată prin arestări. Firul compromisului ulterior se naşte acum în contextul dualităţii tacite dintre Viena şi conservatori. Diploma din octombrie legiferează starea de fapt constatată. Autorul disecă în analiza întreprinsă paragrafele legii, amalgam peremtoriu de elemente constituţionale, absolutiste, federaliste şi centraliste. Se concluzionează totodată că emigraţia fructifică faza de derută absolutistă, acţiunea triadei: Kossuth—Teleki—Klapka, în tratative cu Cavour care implicau Principatele Dunărene în favorizarea transporturilor de muniţii fiind derulată în mod convingător şi bine documentat. Solicitarea revenirii la baza paşoptistă emană de la Kossuth, care strecoară opinii cu ajutorul presei şi se vede contrat de părerea afirmată de F. Deák privind existenţa statală în cadru habsburg. Patenta din februarie 1861 catalizează activitatea politică în dublu plan, intern pentru compromis şi extern, în favoarea revenirii la cuceririle revoluţionare. Contradicţiile evidente în politica socială şi naţională implicau cuvîntarea maselor nemaghiare şi a reprezentanţilor în forurile proprii. Modalităţile vehiculate în rezolvarea chestiunii naţionalităţii şi aplanarea agitaţiei justificate se contraziceau, în sensul că şi abolirea absolutismului, dar şi repunerea în drepturi a 48-ului nu concluzionau pozitiv în privinţa existenţei de sine stătătoare a popoarelor nemaghiare. Chestiunile sînt dezbătute de autor vizavi de situaţia naţiunii române din Transilvania, de problema autonomiei teritoriale, utilizarea limbii materne reclamate, cazul Zarandului, zugrăvirea unor opinii aparţinînd lui Bariţiu în mod neconcludent, oarecum trunchiate, singularizate şi rezumative — ori avariţia exprimării în engleză să joace feste interpretative [7] ? — (p. 101, 102) rolul întruchipat de Şaguna în adunarea blăjeană, precum şi maşinaţiile de culise ale emigraţiei privind statutul Transilvaniei. Tratarea succintă vizualizează apoi relaţiile dintre partidele reunite în cadrul Dietei din 1861, proiectul diplomatului Teleki pentru reformare socială şi naţională de ultimă instanţă, dezbaterea unor amănunte de drept comun şi urmările resimţite în lucrările pe comisii aferente. Regrupările decisive survenite în acţiunea concertată a naţionalităţilor influenţează mersul adunării ţării şi implică dezbateri acute privind soluţionarea politicii faţă de naţionalităţi. Sterilitatea denotată, afirmă istoricul, impactată de decizia emigraţiei favorizează abolirea chestiunii — tratarea rezumativă salvează autorul care trebuia, considerăm, să detalieze polemica din Dietă unde cuvîntaseră şi alţi deputaţi români, nu numai Vlad şi Popovici (p. 114) şi dizolvarea organismului colectiv, opinia compromisului generalizată de către Deák cucerind teren propice desfăşurărilor ulterioare finale.

Procedura restabilirii sistemului absolutist în Ungaria şi criza rezistenţei între anii 1861—

[7] vezi şi *Forradalom és kiegyezés válaszutján* (La răscrucea dintre revoluţie şi compromis), Budapesta, 1967, p. 374—395, 540—542, 547—555.

www.dacoromanica.ro

1865 care constituie subiectul capitolului următor al cărţii debutează prin provizoratul „ultimativ" manifestat prin mofificarea garniturii conducătoare la nivel naţional. Starea de asediu se reinstituie, recrudescenţa acţiunilor de prigonire a opoziţiei interne se constată, cazul prozatorului Jókai, întemniţat, nerăminînd singular. Căutările şi variantele de compromis se concretizează în propuneri ferme care abundă din iniţiativa conservatorilor, într-un climat extern totuşi puţin propice, remarcă autorul, subliniind involuţia polonă, prusacă ori italiană. Străduinţele reluate pentru mobilizarea colaborării dintre popoare ating punctul de referinţă dinaintea instaurării dualismului austro-ungar. Eşichierul politic se prezenta ambiguu datorită temerei Vienei faţă de naţionalismul separatist ungar şi tentativei urgentate de conservatori pentru parafarea alianţei. Vocile din exterior clamau pentru drepturi democratice atribuite naţionalităţilor, Kossuth polemizînd cu partizanii integrităţii teritoriale şi intrînd în final în conflict cu opinia publică care îi respinsese planul de reforme. Teza exprimată faţă de situaţia Transilvaniei — necesitatea votului liber pentru stabilirea autodeterminării totale şi reclamarea reluării tratativelor cu mesagerii nemaghiari nu concordau scopurilor propuse de aripa conservatoare obtuză în interpretarea avantajelor dobîndibile în ipoteza mezalianţei cu Austria. Planul confederaţiei dunărene, propus de către liderul emigraţiei ungare, detaliat pe pagini de Gy. Szabad nu va rezista astfel reacţiei interne defavorabilă punerii în aplicare. Conciliatorii de natură conservatoare ocupă un rol esenţial în acţiunea de lichidare a opoziţiei organizate, de orice natură, cu scop precis de scindare şi anihilare a forţei externe indeosebi. Cristalizarea năzuinţei către compromis întîmpină pericole coroborate din partea lui Schmerling şi a naţionalităţilor, cooperarea dintre aceştia făcînd inoportună la un moment dat validarea prezumţiei conservatorilor. Considerăm că în tratarea momentelor politice din epocă, definitorii pentru prefigurarea poziţiei adoptate de popoarele nemaghiare, analiza mult mai profundă a mobilurilor şi semnificaţiilor Dietei sibiene din 1863 pentru mişcarea naţională română ar edifica lectorul străin de imperativul reclamat cu stringenţă (p. 137). Este deplin adevărat cu uneltirile păturilor privilegiate ungare şi conservatismul feudal nu au facilitat mişcarea absolută rîvnită, dar aici şi acum se iau hotăriri importante, se emit legi în domenii multiple, se statuează poziţia unei naţiuni, care nu poate fi rezumată în cîteva fraze! Argumentările politico-economice propice compromisului, conexate orizontului internaţional favorabil precum şi unisonului obţinut în confruntările de idei din tabăra deakistă impun actul în sine şi explicarea demersului motivat de către F. Deák. Articolul de „paşti" publicat în „Pesti Napló" în care exprimă poziţia dependentă de Viena şi piaţa capitalistă îl reprezintă ca avocat al intereselor aristocraţiei funciare şi intelectualităţii. Momentele constituţionale din regimul absolutist, în genul transformărilor produse în conducerea provinciilor, premerg alegerilor pentru noua Dietă în care naţionalităţile posedă un rol deloc minimabil. Ne exprimăm convingerea că disputa dintre un Bariţiu pasiv şi Şaguna loial austriac ar fi fost mai inteligibilă prin explicaţii de rigoare în detaliu, la fel ca şi descrierea funcţionării comisiei naţionalităţilor (p. 157—158). Autorul conchide în jalonarea întreprinsă naşterii actului dualist că solidificarea opţiunii impuse de către Deák în concordanţă cu atitudinea habsburgică potenţată de impactul extern din 1866 facilitează aprobarea instituirii dualismului. Reacţia vizavi de acceptarea stării, sublimată de vizita împăratului Franz Iosif la Budapesta în iunie 1867, denotă pasivitatea reprezentanţilor naţionalităţilor la votarea actului istoric şi împotrivirea făţişă care va deveni o constantă a bătăliei popoarelor nemaghiare pentru drepturi democratice şi libertate naţională.

Am considerat oportun să detaliem rezumatul destinat străinătăţii de prof. Gy. Szabad fiindcă perioada cercetată reprezintă încă un teritoriu fertil istoriceşte dar insuficient cuprins în analize şi interpretări monografice. Punte de legătură între revoluţia din 1848 şi actul din 1867, epoca neoabsolutistă şi „liberală" constituie faza cristalizării opţiunii claselor şi păturilor maghiare către dualitatea cu puterea habsburgilor pentru controlul politico-economic şi social-cultural al demersului tot mai vădit şi eficient al naţiunilor nemaghiare subjugate. În această direcţie opiniem că autorul ar fi trebuit să se aplece mai îndelung, în deplin spirit comparatist şi să explice reapariţia germenilor colaborării dintre reprezentanţii naţionalităţilor pentru salvagardarea fiinţării etnice. Cu toate omisiunile remarcate în cadrul recenziei, apreciem meritorie strădania depusă de specialistul ungur pentru defrişarea unui trecut extrem de sinuos ca cel delimitat de apusul revoluţiei şi răsăritul dualismului. Lucrarea se situează astfel în şirul studiilor incluse în colecţia Studia Historica cu subliniată valoare ştiinţifică, pledînd încă o dată pentru renumele şi rezonanţa contribuţiilor găzduite de o atare întreprindere.

Stelian Mîndruţ

www.dacoromanica.ro

SEBASTIAN HAFFNER, *The Rise and Fall of Prusia*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1980, IV + 183 p.

Evoluţia nuanţată a tezelor istorice, mutaţia continuă a unghiului de privire şi a învăţămintelor politice, sociale, economice şi morale derivînd din aceste evoluţii şi mutaţii reprezintă unul din cele mai pasionante aporturi ale istoriei universale. Istoria comparată *în spaţiu*, evident, conform marelui deziderat al lui Henri Pirenne, formulat cu prilejul celui de-al cincilea Congres internaţional de ştiinţe istorice, la Bruxelles, în 1923 [1]; dar şi istoria comparată *în timp*. Într-adevăr, *imaginile succesive* pe care le stîrneşte în mintea istoricilor, a oamenilor de stat şi a marelui public istoria unei anumite naţiuni sînt rezultatul unui dublu proces evolutiv, cu vaste implicaţii imagologice. În speţă, un stat evoluează o dată cu imaginea pe care statul respectiv o determină în conştiinţa contemporanilor şi urmaşilor. Nuanţele acestui subtil proces imagologic se datoresc unei infinităţi de cauze obiective sau subiective, pe care imagologii au datoria şi vocaţia să le cerceteze în jocul lor deosebit de subtil.

★

În acest context, mutaţia imaginei stîrnite în conştiinţa lumii de evoluţia statului prusian — stat care, pornit de la închegarea dinastică a unui număr de provincii germane sau slave, situate la distanţe destul de mari de un eventual centru integrator, a sfîrşit prin a obţine statutul de mare putere europeană şi, prin unificarea Germaniei sub obedienţa lui politică, a ajuns să fie, vreme de aproape un secol, cea mai mare putere a Europei şi chiar a lumii — constituie pentru istoric, ca şi pentru sociolog şi, mai ales, pentru imagolog, un prilej fericit de analize şi de observaţii revelatoare.

Secolul trecut a consacrat istoriei Prusiei, pînă la momentul închegării ei în istoria generală a Germaniei imperiale, o serie de lucrări istorice de valoare excepţională, datorate unor istorici de mare prestigiu, ca germanii Heinrich von Sybel, Ludwig Häusser, Heinrich von Treitschke, Bernhard Erdmannsdörffer sau Gustav Droysen, sau ca francezul Ernest Lavisse. Aceste lucrări, chiar dacă n-am ţine seama de anumite tendinţe şoviniste şi unilaterale ale unora din autorii lor, pornesc de la imaginea unui organism politic deosebit de înzestrat, susceptibil de o evoluţie organică, pînă la limite presupuse universale. Imaginea celui de-al doilea Reich, structurat de Bismarck şi proiectat spre marginile lumii de Împăratul Wilhelm al II-lea, stăruia în conştiinţa autorilor acestor lucrări şi, în mare măsură, în conştiinţa cititorilor lor.

Catastrofa Germaniei wilhelmiene în cursul celui dintîi război mondial nu a avut darul să modifice prea mult această imagine. Lucrări istorice de mare prestigiu, publicate chiar în cursul acestui război, cît şi, mai ales, în perioada interbelică, precumpănitor sub influenţa ideologiei totalitare, tindeau să exalte la limită imaginea unei Prusii eroice şi morale [2], integratoare pilduitoare a poporului german într-o nouă formaţie imperială, a doua şi a treia, reluînd astfel firul tradiţiei imperiale curmate brusc în anul 1250.

Numai catastrofa, infinit mai gravă, prilejuită de dezlănţuirea şi de deznodămîntul fatal al celui de-al doilea război mondial, a avut darul să determine o mutaţie imagologică retroactivă în privinţa statului prusian şi a rolului acestui stat în orientarea — şi, cum se afirmă tot mai răspicat, în *devierea* — destinului poporului german, spre orizonturi în mare măsură străine, şi vitrege, contrarii chiar tendinţelor firesti, istorice, ale acestui popor.

Această acţiune imagologică şi terapeutică de decantare a început cu doi din cei mai mari istorici germani ai secolului nostru, cu Friedrich Meinecke şi cu Gerhardt Ritter. Prilejuită şi de diviziunea Germaniei — şi a Prusiei — pe plan geografic, politic, social şi intelectual, acţiunea a fost reluată, în profunzime, de majoritatea istoriografiei germane, din ambele Germanii, culminînd cu lucrările vindicative ale lui Fritz Fischer, autorul celebrului studiu *Griff nach der Weltmacht*. Formula titlului indică sensul istoriei Prusiei, contopite din 1871 cu Germania; dar nu e vorba, evident, de tendinţele patriotarde şi exaltatoare care străbăteau operele istoricilor germani din secolul trecut şi din primele patru decenii ale secolului nostru. Ci, într-un sens foarte pregnant, de un anumit act de acuzare, de o operă de denunţare a unei tendinţe.

★

[1] „Comprendre pourquoi, à la même date, les sociétés humaines se trouvent pourtant à des époques différentes".

[2] Imagine la care au contribuit, din răsputeri, filosofi de valoarea unui Kant, unui Fichte şi unui Hegel, scriitori de valoarea unui Schiller, educatori de importanţa unui Jahn. Puţinele note discordante aduse de perspicacitatea superioară a unui Goethe, a unui Schopenhauer sau a unui Nietzsche, fără a fi reduse la tăcere prin *argumentum baculinum*, n-au putut găsi decît o audienţă minoră şi sporadică, de obicei la nivele foarte excentrice.

www.dacoromanica.ro

În acest context, şi urmind sintezei neangajate a marelui istoric Golo Mann, fiul lui Thomas Mann, recenta sinteză a lui Sebastian Haffner reprezintă o preţioasă şi o nouă punere la punct.

Născut la Berlin în 1907, dintr-o veche familie prusiană, Sebastian Haffner a izbutit să emigreze în Anglia în 1938 şi şi-a început acolo o carieră de ziarist, mai cu seamă la importantul organ britanic de presă, „The Observer" care l-a trimis corespondent de presă în Republica Federală Germană în 1954. Ajuns redactor al unor importante periodice germane, ca „Die Welt" (pînă în 1963) şi apoi „Der Stern", Haffner a publicat, concomitent, o serie de importante studii politice în limba engleză: *Winston Churchill*, *The Betrayed Revolution*, *The Suicide of the German Reich* şi *The Meaning of Hitler*.

Versiunea germană a lucrării de faţă s-a bucurat de un foarte mare succes în Germania, unde a fost publicată de editura Gruner & Jahr în colecţia *Stern Buecher*, sub titlul revelator de *Preussen ohne Legende*, care a făcut-o să ajungă repede un *bestseller*. Actuala versiune engleză a fost realizată de autor în colaborare cu Ewald Osers.

★

În contrast cu majoritatea statelor europene, care se pot făli cu o tradiţie istorică de peste o mie de ani, Prusia a avut începuturi laborioase şi destul de puţin adînci în timp. Ascensiunea ei a fost, consideră autorul, asemenea aceleia a unui meteor. Aceasta dovedeşte inexistenţa unor condiţii explicative organice a acestei ascensiuni. Este vorba de fenomene infinit mai complexe decît acelea axate pe un simplu determinism istoric. Nu este vorba de un fenomen istoric ireversibil şi absolut necesar, ci de o evoluţie complexă, determinată de un evantai de factori eterogeni, ca şi de o conjunctură specifică de evenimente istorice.

Factorul geografic şi demografic originar al statului prusian se integrează în vastul proces de expansiune şi colonizare germană a spaţiului european răsăritean iniţiat în secolele XII şi XIII. Se poate vorbi, cum face autorul, de a o doua *Völkerwanderung*, mult mai puţin spectaculoasă decît cea dintîi (desfăşurată în secolele IV—IX), dar, de data aceasta, nu în direcţia sudului şi a vestului, ci în aceea a estului. Implantarea Ordinului Teutonic pe Vistula, la sugestia regilor Poloniei, s-a conjugat, ulterior, cu acest proces de lentă colonizare germană, care depăşise foarte curînd graniţele markgraviatului de Brandenburg, una din cele mai sărace regiuni ale Imperiului german.

Această evoluţie atît de laborioasă *(Slow Birth*, cum o califică autorul) se înscrie iniţial în *preistoria Prusiei*. Numele însuşi de Prusia se datoreşte unui mic trib păgîn de pe malurile Balticei, creştinat prin cele mai brutale metode de către cavalerii Ordinului Teutonic. În virtutea unui proces foarte curios şi foarte rar în istorie *(a strange and rare event in history)*, cuceritorii au ajuns să adopte numele poporului cucerit de ei. Astfel s-a constituit Prusia, cu cele două provincii ale ei, cea orientală şi cea occidentală, despărţite prin gurile Vistulei, şi colonizate intensiv cu colonişti de origine slavă sau germanică, atraşi de propaganda demografică a Ordinului Teutonic.

Paralel cu dezvoltarea demografică şi politică a ducatului Prusiei începuse, încă din veacul al XII-lea, înflorirea markgraviatului de Brandenburg sub dinastia lui ascaniană. La stingerea acestei dinastii, în 1415, Împăratul Sigismund de Luxemburg al Germaniei a înfeudat acest markgraviat familiei de Hohenzollern, de veche obîrşie nobiliară din sudul Germaniei (Nürnberg). O altă ramură a aceleiaşi familii a căpătat de la regele Poloniei, în 1525, ducatul Prusiei de sub suzeranitatea Poloniei [3].

I-a fost dat unui markgrav de Brandenburg, Johann Sigismund von Hohenzollern — principe de altfel lipsit de mari calităţi politice — ca, în al zecelea an al unei domnii de altfel scurte (1608—1619), în 1618, să moştenească, de la o altă ramură a casei sale, ducatul Prusiei, intrînd astfel, nu numai într-o dublă suzeranitate (aceea a Împăratului Germaniei pentru marca de Brandenburg şi aceea a regelui Poloniei pentru ducatul Prusiei), dar şi în primejdiosul context al contenciosului polono-suedez pentru stăpînirea mării Baltice. Aşa cum va scrie un strănepot al lui Johann-Sigismund, Frederic al II-lea, mărirea statului prusian începe numai din anul 1618, anul unirii markgraviatului de Brandenburg cu ducatul Prusiei [4].

Anul contopirii Prusiei cu Brandenburgul a fost şi anul izbucnirii pustiitorului război de treizeci de ani, în urma căruia Branden-

---

[3] Regii Poloniei, după marea lor victorie, la Tannenberg (1410), împotriva Ordinului cavalerilor teutoni, izbutiseră să-şi impună suzeranitatea asupra acestui ordin prin cea de-a doua pace de la Torún (1466), încheiată în urma unui lung război de 13 ani cu ordinul.

[4] Tot Johann-Sigismund a moştenit, în 1609, ducatul renan Jülich—Cleves, a cărui stăpînire, multă vreme controversată, va îngădui monarhilor prusieni să aibă o politică occidentală şi, în cele din urmă, în 1814—1815, la Congresul de la Viena, să-şi justifice pretenţiile la încorporarea ţinuturilor electorale din Renania, pentru a supraveghea astfel Franţa înfrîntă de o coaliţie europeană.

www.dacoromanica.ro

burgul a fost pustiit cumplit, mai mult poate ca celelalte state germane, atit de forţele protestante suedeze cit şi de cele catolice imperiale. Tratatele de pace westphalice din 1648 au prilejuit principalelor dinastii princiare din Germania să-şi asume pretenţii legale la suveranitate politică, în faţa unei instituţii imperiale înfrînte şi limitate în prerogativele ei istorice. Alături de alte dinastii princiare (Wittelsbach, Wettin, Welf, Zähringen etc.) casa de Hohenzollern, cu cele cinci ţinuturi răspîndite în întreaga Germanie[5], avea, în sfîrşit, prilejul să joace un mare rol istoric.

Providenţa a voit ca acest rol să poată fi jucat de la început de un mare om de stat, cel pe care istoria îl cunoaşte sub numele de *Marele Elector*, Frederic-Wilhelm (1640—1688), nepotul lui Johann-Sigismund. Printr-o politică şi diplomaţie abilă, el a izbutit să-şi elibereze ducatul prusian de suzeranitatea regelui Poloniei (la tratatul de pace de la Oliva, în 1660), în urma pustiitorului război purtat împotriva Poloniei de o coaliţie în frunte cu regele Suediei. Prin neaşteptata victorie a trupelor prusiene la Fehrbellin (1675) împotriva suedezilor socotiţi de o jumătate de secol drept cei mai buni ostaşi din întreaga Europă — armata prusiană s-a impus în conştiinţa germană ca o forţă de temut, ajunsă la un efectiv de 28.000 de oameni. În politica sa lăuntrică, Marele Elector s-a bizuit pe mica nobilime a *Junkerilor*, cărora Dieta brandenburgheză din 1653 le-a acordat largi privilegii sociale, economice şi judiciare pe domeniile lor; şi a izbutit să atragă pe domeniile sale, mai ales la Berlin, un mare număr de emigranţi protestanţi francezi, izgoniţi din Franţa prin revocarea edictului de la Nantes (1685). Berlinul a devenit curînd un oraş arhitectonic şi cultural care putea rivaliza chiar cu Viena, capitala imperială.

După modelul altor dinastii princiare germane (dinastia saxonă Wettin care va domni în Polonia între 1697—1762; dinastia hanovriană care va domni în Marea Britanie între 1716 1837; dinastiile Holstein şi Anhalt-Zerbst care vor ocupa tronul ţarilor), casa de Hohenzollern a izbutit să obţină de la Împăratul Leopold I coroana regală, dar nu pentru electoratul de Brandenburg, ci pentru ducatul Prusiei. Impusă de considerente de politică internă germană şi de prestigiu imperial, această titulatură excentrică reprezenta prin ea însăşi un întreg program de expansiune, reluînd vechile migraţii *Drang nach Osten* din secolele XII—XIV. Regele Friedrich-Wilhelm I (1713—1740) a pus bazele temeinice ale armatei prusiene. dar a făurit şi concepţia monarhică prusiană, potrivit căreia monarhul se considera „cel dintîi slujitor al statului". Geniul fiului său, Frederic al II-lea (1740—1786), va izbuti să facă din Prusia o mare putere europeană, beneficiind de moştenirea aceasta, şi exploatînd cu o măestrie neîntrecută conjunctura politică europeană, dar şi conjunctura politică internă, prin înţelegerea stabilită între junkeri şi monarhia prusiană, înţelegere care va dura pînă în 1918.

Politica regală prusiană va şovăi lamentabil după moartea lui Frederic al II-lea şi, angajată alternativ spre Vest (împotriva Franţei revoluţionare) şi spre Est (pentru a participa la cele din urmă împărţiri ale Poloniei), va suferi catastrofa de la Iena (1806). Un program inteligent şi energic de reforme lăuntrice, conceput şi realizat de oameni de stat de mare prestigiu (Hardenberg, Stein, Humboldt) va izbuti să-i îngăduie Prusiei să reintre în coaliţia anti-napoleoniană în 1813 şi să-şi redobîndească statutul de mare putere europeană la Congresul de la Viena; dar cu o deplasare teritorială şi politică spre Apus, de pe malurile Vistulei pe malurile Rinului. Condusă de monarhi şi oameni politici mediocri între 1814—1862, Prusia va izbuti să întreacă însă Austria pe plan economic şi social, ca urmare a politicii vamale şi comerciale perseverente practicată de miniştrii ei de finanţe, începînd cu von Motz; politică al cărui rezultat cu totul remarcabil a fost uniunea vamală grupînd aproape toate statele germane sub coordonarea Prusiei: *Zollverein*, şi pregătind climatul de interese şi de idei care va face ca uniunea vamală să fie încoronată, în 1871, cu unirea politică, prin întemeierea, în castelul de la Versailles, a celui de-al doilea Reich german. Întocmai ca sub domnia regelui Frederic al II-lea, Prusia a beneficiat între 1862—1890 de capacitatea unui mare om de stat, Bismarck, care a izbutit să folosească echilibrul de forţe în Europa pentru a face, în cîţiva ani, dintr-o putere europeană mediocră imperiul cel mai puternic de pe glob. Numit prim-ministru al Prusiei în luna septembrie 1862, Bismarck a folosit dezamăgirea generală care urmase eşecului revoluţiei naţionale din 1848—1849 pentru a face să triumfe o nouă formulă politică, în acelaş timp autoritară şi naţională, monarhică şi limitat parlamentară, ca un cadru nou pentru energiile nealterate ale poporului german.

Autorul insistă asupra erorii fundamentale săvîrşite de Cancelarul de Fier prin ane-

[5] În afara markgraviatului de Brandenburg şi a ducatului Prusiei, casa de Hohenzollern mai dispunea de ducatul recent căpătat al Pomeraniei, de principatul de Minden şi de Halberstadt şi de ducatul de Jülich—Clèves. În 1648 a căpătat şi oraşul Magdeburg. Electorul de Brandenburg mai purta şi titlul de conte al Mărcii renane, titlu care a contribuit la orientarea expansiunii prusiene spre Occident.

www.dacoromanica.ro

xarea Alsaciei şi Lorenei, dar arată că această anexare, preconizată de virfurile militariste, dar şi de unele pături ale poporului german, justifica şi implica reunificarea imperială a statelor germane princiare şi asigura monarhiei prusiene şi naţionalismului german o bază permanentă de înţelegere şi de conlucrare. *Kaiser und Reich* era formula structurală prin care politica bismarckiană s-a impus şi a supravieţuit pînă în 1918, cu toate erorile fundamentale ale urmaşilor marelui cancelar. Autorul insistă, pe drept cuvînt, asupra caracterului cu totul insolit al celui de-al doilea Reich, avînd în fruntea lui un rege german excentric şi protestant. „Este ca şi cum Luther ar fi fost ales papă! „conchide autorul, care însă adaugă numaidecît: „Proclamarea imperiului german la Versailles, după 170 de ani de la încoronarea celui dintîi rege prusian la Königsberg, a marcat de fapt începutul morţii lente a Prusiei".

★

Vreme de 75 de ani, Prusia a continuat să-şi păstreze individualitatea politică şi ideologică în cadrul unei Germanii unificate sub formula celui de-al doilea şi celui de-al treilea Reich. Dar istoria Prusiei nu se mai confundă cu istoria Germaniei, tendinţele fiind antinomice. În vreme ce noul organism politic şi economic imperial a înflorit repede şi a devenit din ce în ce mai puternic, Prusia, care a creat acest organism, n-a încetat să-şi piardă din vechea poziţie privilegiată şi hegemonă, trăind o viaţă tot mai provincială şi mai episodică, în contextul unei ascensiuni a naţiunii germane în ansamblul ei fără precedent în istorie. Aşa cum prevăzuse regele Friedrich-Wilhelm IV în 1848, cînd, după multe zbuciumuri de conştiinţă, refuzase coroana imperială germană oferită de Parlamentul de la Frankfurt, „Prusia va ajunge să fie absorbită de Germania!".

Perioada 1871—1945 este de fapt, consideră autorul, un fel de *post-istorie a Prusiei*. Prusia şi-a pierdut, treptat, vechea vitalitate. Aşa cum formulase Hegel, din clipa în care împărăţia imaginaţiei a ajuns să sufere o revoluţie, realitatea nu i s-a mai putut împotrivi". Realitatea instituţională creată de Bismarck în 1871 consfinţea în principiu primatul politic, ideologic şi militar al monarhiei prusiene. Dar Bismarck revoluţionase imaginaţiile germanilor prin restaurarea unităţii politice imperiale, care a prevalat foarte curînd faţă de vechea concepţie monarhică prusiană şi faţă de vechile lealisme aristocratice faţă de regele Prusiei. Spre deosebire de alte formaţii politice dinastice germane, ca Bavaria, Saxonia sau Franconia, care aveau la bază un simbure tribal încă persistent şi o cultură specifică, regatul Prusiei, făurit din atîtea petece, nu avusese niciodată nici bază tribală şi nici cultură specifică. Era mai puţin o societate organic închegată cît un stat mecanic, structurat cu vremea în mod artificial prin jocul puterii politice şi militare şi prin aplicarea raţiunii la anumite conjuncturi. Caracterul artificial al statului prusian este învederat de autor prin însuşi titlul imnului imperial german care, nu întîmplător, a fost şi este *Deutschland über alles*. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să cînte *Preussen, Preussen über alles*..

După 1871 s-a produs astfel o lentă mutaţie imagologică, o alunecare de conştiinţă politică de la Prusia la Germania. Wilhelm I a anticipat această mutaţie în 1870, cînd şi-a manifestat preferinţa de a rămîne, ca pînă atunci, rege al Prusiei, refuzînd coroana imperială pe care, stilaţi de Bismarck, i-o ofereau ceilalţi principi germani. Dar fiul său, Împăratul Frederic al III-lea, şi nepotul său, Wilhelm al II-lea, vor pune infinit mai mult preţ pe titlul imperial decît pe cel regal. În vreme ce, pentru Bismarck, autorul fenomenelor care provocaseră transferul imagologic, problema politică esenţială — astfel cum i-o dezvăluise cancelarul lui Eulenburg, favoritul lui Wilhelm II — rămăsese pînă la capăt aceea de a menţine Prusia puternică şi a nu se sinchisi de rest. Căci întemeietorul celui de-al doilea Reich rămăsese pînă la capăt, în fundul sufletului său, un prusian, nu un german. Înlăturarea sa de la putere, în luna martie 1890, marchează mutaţia indicată mai sus şi-l opune, ca prusian, Împăratului său, dornic să se considere mai presus de toate german.

Politica de pace europeană, practicată atît de stăruitor de Bismarck între 1871—1890, şi menţinută printr-un savant şi complicat joc de alianţe patente şi oculte (ca vestitele „acorduri mediteraniene" din 1887, despre care puţină lume a putut afla ceva, multă vreme după încheierea lor) era, de fapt, *o politică externă prusiană, nu germană*, consideră pe bună dreptate autorul. O politică prudentă, terestră, europeană, pe care Wilhelm al II-lea, simţind alături de el o mare parte din supuşii săi, a înlocuit-o, treptat şi imprudent, oratoric şi provocator, printr-o politică mondială de inspiraţie germană, cu velcităţi universale, navale, coloniale, cu totul străine tradiţiei prusiene. Cel mai autentic reprezentant cultural al tradiţiei prusiene, Theodor Fontane, deşi urmaş al unei familii de protestanţi francezi, a prevăzut şi anticipat decadenţa Prusiei şi destrămarea celui de-al doilea Reich în cel mai emoţionant dintre romanele sale, intitulat *Vor dem Storm* (Înainte de Furtună), publicat în anul marelui triumf al lui Bismarck ca arbitru al Europei la Congresul de la Berlin. Ultimul mare roman

www.dacoromanica.ro

al lui Fontane, *Stehlin*, reia și întărește prevestirea romancierului.

Cele două războaie mondiale nu au fost de fapt războaie prusiene, apreciază autorul, deși, în ambele cazuri, Prusia a fost ținutul german care a plătit cel mai scump nota de plată. Înlăturarea dinastiei a lăsat gruparea politică artificială constituită sub numele de Prusia pradă destrămării. Rolul jucat de Prusia în anii Republicii de la Weimer a fost un rol șovăitor și incoerent, într-un stat în care Constituția de la Weimar îi era hotărît, deliberat, potrivnică. Dar, în contrast cu haosul politic patronat de Republica de la Weimar pentru *Reich*, Prusia a fost admirabil cîrmuită între 1920 1932 de același guvern socialist condus de Otto Braun, „cel de pe urmă rege al Prusiei", cum îl denumiseră partizanii și adversarii. Lovitura de stat constituțională acceptată de președintele von Hindenburg la 20 iulie 1932 a fost inspirată de un aristocrat catolic fără legături cu Prusia, Franz von Papen. Ea a dat o lovitură hotărîtoare Prusiei. Este adevărat că printre autorii loviturii de stat eșuate de la 20 iulie 1944 figurează unele vîrfuri ale aristocrației prusiene, din familii ilustre ca Yorck și Schwerin, Kleist și Moltke, Schulenburg și Hardenberg. Dar vîrful de lance al loviturii de stat a fost un aristocrat bavarez, Stauffenberg. Sacrificiul conjuraților a putut arunca o ultimă rază asupra vechei Prusii. El nu a putut-o readuce la vechea strălucire.

Dan A. Lăzărescu

* * * *Povest o Kulikovskoi bitve. Iz Litevogo letopisnogo svoda XVI veka — The Tale of the Battle on the Kulikovo Field.* Izd. „Avrora" Leningrad, 1980, 193 p. și facsim.

Aniversarea a șase sute de ani de la bătălia de pe cîmpul Kulikovo (1380) a fost marcată de istoriografia sovietică și prin tipărirea unui remarcabil volum bibliofil, realizat de un colectiv de cercetători sub conducerea istoricului D. S. Lihaciov. „Povestirea despre bătălia de la Kulikovo", cronică a victoriei trupelor ruse ale lui Dimitri Donskoi obținută împotriva mongolilor Hoardei de Aur, este editată după un codex miniat, publicat în facsimil. Transcrierea textului a fost realizată de L. Dimitriev, iar traducerea acestuia în limba rusă modernă de către O. Lihaciova. O traducere paralelă în engleză mărește accesibilitatea textului cronicii. Codexului îi sînt alăturate două studii reprezentative semnate de D. Lihaciov și L. Dmitriev, care încadrează precis varianta cronicii despre Kulikovo în miniaturistica veacului al XVI-lea și în rîndul cronisticii medievale timpurii ruse.

Din ciclul despre bătălia amintită fac parte patru cronici, cea aleasă de editori fiind aceea, cunoscută drept „Povestirea despre sîngeroasa bătălie cu Mamai". Ulterior cronicile au fost ilustrate cu miniaturi începînd din 1418, dată a primului codex păstrat. Patru dintre ediții-le manuscrisului cronicii păstrate pînă astăzi datează din secolele XV—XVI. Ediția aleasă de editorii volumului este aceea cunoscută sub numele mitropolitului Ciprian, la rîndul ei derivată din versiunea „Y" a p[illegible] 1114—1567.

nuscris păstrat. Distincția față de alte variante este dată în principal de tendința de glorificare a mitropolitului kievian, devenit din 1380 mitropolit al întregii Rusii. Binecuvîntarea dată de el trupelor ruse capătă în această versiune a cronicii o semnificație cu totul specială. În realitate, așa cum precizează L. Dmitriev, autorul comentariului menționat, Ciprian se afla la Kiev la data plecării trupelor în campania antimongolă.

Un alt anacronism subliniat de editori este modificarea numelui principelui Lituaniei, Jagello, la aceea dată aliat al lui Mamai, prin acela al lui Olgierd. Acesta din urmă, binecunoscut ca adversar al Moscovei, murise din 1377, dar introducerea sa în cronică, în locul fiului său, era menită să sporească prestigiul și importanța victoriei de la Kulikovo. În ambele cazuri amintite apar reflectări ale mentalității de epocă, ulterior preluate și în variantele miniate ale cronicii.

La mijlocul veacului al XVI-lea interesul pentru momentul Kulikovo era reînnoit prin apariția altor culegeri de cronici, între care se situează și aceea așa-numită a lui Nikon care includea „Povestirea despre bătălia cu Mamai". Cronica apărea într-o versiune cu miniaturi în anul 1570. Codexul miniat cuprindea nu mai puțin de zece mii de miniaturi dedicate istoriei

www.dacoromanica.ro

Volumul prezentat cuprinde doar o selecţie din miniaturile ediţiei de la 1570. Asupra valorii lor documentare nu mai trebuie insistat, dar trebuie semnalată utilitatea consultării volumului ale cărui imagini amintesc nu odată detalii şi posibile aprecieri de frescă şi miniaturistica moldovenească de perioadă contemporană sau ulterioară, în special de Anastasie Crimca.

În aceiaşi măsură este inutil a insista asupra informaţiei istorice furnizate de cronică, parte dintr-o mai largă conjunctură istorică a unui moment în care statul Moldovei şi-a consolidat independenţa şi s-a afirmat pe plan internaţional. Atît tătarii Hoardei de Aur cît şi lituanienii se aflau printre partenerii internaţionali ai Moldovei.

Noua ediţie de cronică prezentată, care se bucură între altele de o execuţie grafică de excepţie, sub îngrijirea lui D. S. Lihaciov, istoric binecunoscut la noi graţie unei lucrări relativ recent tradusă în româneşte [1], merită a fi încadrată printre apariţiile istoriografice exemplare din ultima vreme.

Victor Eskenasy

[1] Dimitri S. Lihaciov, *Prerenaşterea rusă. Cultura Rusiei în vremea lui Rubliov şi a lui Epifanie Preaînţeleptul (Sfîrşitul sec. al XIV lea începutul sec. al XV lea)*. Edit. Meridiane, Bucureşti, 1975, traducere semnalată de altfel de autor în notele volumului

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane, a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile, Probleme ale istoriografiei contemporane Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București — 71247

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ŞI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ETUDES SUD-EST-EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL" — IAŞI
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  — SERIA ARTA PLASTICĂ
  SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  —SÉRIE BEAUX-ARTS
  —SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

VICTOR AXENCIUC, IOAN TIBERIAN, **Premise economice ale formării statului național unitar român**, 1979, 322 p., 27 lei.

MIRCEA PETRESCU DÎMBOVIȚA, **Depozitele de bronzuri din România**, 1979, 390 p., 51 lei.

ION BARNEA și colab., **Tropaeum Traiani**, I, Cetatea, 1979, 258 p., 38 lei.

LIGIA BÂRZU, **Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii**, 1979, 138 p., 10 lei.

RADU POPA, MONICA MĂRGINEANU CÎRSTOIU, **Mărturii de civilizație medievală românească**, 1979, 162 p., 28 lei.

* * * **Documente privind revoluția de la 1848 în țările române**, C. Transilvania, vol. II, 1979, LXI + 475 p., 35 lei.

ION I. RUSSU, **Daco-geții în Imperiul Roman**, 1980, 115 p., 8,75 lei.

MIRCEA MUȘAT, **Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român**, 1980, 158 p., 11 lei.

MUSTAFA A. MEHMET, **Cronici turcești privind Țările Române. Extrase III, Sfîrșitul sec. XVI — începutul sec. XIX**, 1980, 444 p., 37 lei.

ȘERBAN BOBANCU, SAMOILĂ CORNEL, EMIL POENARU, **Calendarul de la Sarmizegetusa Regia**, 1980, 191 p., 11 lei.

VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, **La monnaie romaine chez les Daces orientaux**, 1980, 312 p., 19,50 lei.

* * * **Nouvelles études d'histoire**, VI/1 + VI/2, 1980, 326 + 340 p., 26 + 28 lei.

* * * **Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe**, 1980, 496 p., 32 lei.

* * * **Inscripțiile Daciei Romane**, III/2, 1980, 484 p., 34 lei.

* * * **Inscripțiile din Scythia Minor**, vol. V, 1980, 351 p. + 317 fig., 35 lei.

CONSTANTIN PREDA, **Callatis. Necropola romano-bizantină**, 224 p., 36 lei.

VALENTIN AL. GEORGESCU, **Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea**, 1980, 296 p., 22,50 lei.

VENIAMIN CIOBANU, **Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848**, 1980, 239 p., 11,50 lei.

MARIA HOLBAN, **Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII — XIV**, 1981, 310 p., 21,50 lei.

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU, **Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România 1821—1948**, 1981, 342 p., 12 lei.

OLGA CICANCI, **Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636—1746**, 1981, 208 p., 12 lei.

RM ISSN CO — 3870

www.dacoromanica.ro

I. P. Informația c. 2049

43 856

Lei 10